

- ◆ SCHMIDT PÉTER: Bibó István, a jogtudós
- ◆ KUKORELLI ISTVÁN: In memoriam Schmidt Péter (1926-2022)
- ◆ KÖBEL SZILVIA: Semleges állam, keresztény állam – Gondolatok aktuális alkotmányjogi kérdésekről az Alaptörvény 7. és 9. módosítása kapcsán
- ◆ FILÓ MIHÁLY – KISS MÁTÉ JENŐ: Életvédelem járvány idején – A triázs büntetőjogi problémái
- ◆ TÓTH LÁSZLÓ: Portugália a stabilitást választotta – A 2022. januári általános törvényhozási választások eredményei és értelmezésük a kormányzati stabilitás kontextusában
- ◆ TURCSÁN TAMARA: Gazdasági társaságok jogvitái hagyományos és alternatív rendezésének lehetőségei
- ◆ BARTKÓ RÓBERT: Egy amicus curiae margójára
- ◆ VEZENDI-VARGA JUDIT: A babaváró támogatásról
- ◆ ERDŐS ÉVA – KISS LILLA NÓRA – SZABÓ BALÁZS: Egy tagállam kontra tagállam kötelezettségszegési ügy margójára, avagy a C-591/17. sz. Ausztria kontra Németország ügy közjogi és gyakorlati implikációi

GYŐR

JOG- ÉS POLITIKATUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

Szerényi Gábor, Sajtó

TARTALOM

TANULMÁNYOK

- 3 SCHMIDT PÉTER: Bibó István, a jogtudós
- 9 KUKORELLI ISTVÁN: In memoriam Schmidt Péter (1926-2022)
- 15 KÖBEL SZILVIA: Semleges állam, keresztény állam – Gondolatok aktuális alkotmányjogi kérdésekről az Alaptörvény 7. és 9. módosítása kapcsán
- 33 FILÓ MIHÁLY – KISS MÁTÉ JENŐ: Életvédelem járvány idején – A triázs büntetőjogi problémái
- 45 TÓTH LÁSZLÓ: Portugália a stabilitást választotta – A 2022. januári általános törvényhozási választások eredményei és értelmezésük a kormányzati stabilitás kontextusában

MŰHELY

- 63 TURCSÁN TAMARA: Gazdasági társaságok jogvitái hagyományos és alternatív rendezésének lehetőségei

FÓRUM

- 79 BARTKÓ RÓBERT: Egy amicus curiae margójára
- 87 VEZENDI-VARGA JUDIT: A babaváró támogatásról
- 101 ERDŐS ÉVA – KISS LILLA NÓRA – SZABÓ BALÁZS: Egy tagállam kontra tagállam kötelezettségszegési ügy margójára, avagy a C-591/17. sz. Ausztria kontra Németország ügy közjogi és gyakorlati implikációi

E számunkat Szerényi Gábor rajzai díszítik.

- *A Széchenyi István Egyetem
Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos kiadványa / Győr*

- Szerkesztőbizottság elnöke és főszerkesztő | BIHARI MIHÁLY
- Szerkesztőbizottság elnökhelyettese | RÉVÉSZ T. MIHÁLY
- Szerkesztőbizottság | CS. KISS LAJOS | DARÁK PÉTER
GYURITA RITA | FAZEKAS JUDIT | JOSEF KOTÁSEK | KISS LÁSZLÓ
LAMM VANDA | LENKOVICS BARNABÁS | LÉVAY MIKLÓS
KOVÁCS GÁBOR | KUKORELLI ISTVÁN | MARIA PATAKYOVÁ
PATYI ANDRÁS | SMUK PÉTER | SULYOK GÁBOR | **SZALAY GYULA**
SZIGETI PÉTER | TAKÁCS PÉTER | TORMA ANDRÁS
VARGA ZS. ANDRÁS | VEREBÉLYI IMRE
- Szerkesztők | DELI GERGELY | SZOBOSZLAI-KISS KATALIN
- Idegen nyelvű szövegek ellenőrzése | HONTVÁRI TAMÁS
- Olvasószerkesztő | NÉMETH RICHÁRD
- Az alapító képviselője | SMUK PÉTER

Megjelenik | 3 havonta

Felelős kiadó | Universitas-Győr Nonprofit Kft. ügyvezetője

Terjesztő | Universitas-Győr Nonprofit Kft.

Levélcím | 9026 Győr, Egyetem tér 1.

Online szerkesztő | Nagy Zoltán

Műszaki és grafikai tördelés | Takács Anita

Nyomdai munkálatok | Palatia Nyomda

ISSN | 2060-4580

Bibó István, a jogtudós^[1]

A társadalomtudományokkal foglalkozó tudós munkásságát először kora, tudóstársai értékelik, minősítik.^[2] Ezt követően a történelmi események vagy igazolják levont következtetéseit, és akkor maradandó tudós rangjára emelkedik, vagy ellenkezőleg, a bekövetkezett események nem igazolják őt, és akkor legjobb esetben elfelejtik, leírják.

Különösen így van ez egy olyan politológus esetében, aki kutatásai mellett vállalja egyúttal a közéletben, a politikában való részvételt is, mint Bibó István. A közéletben való részvétel ugyanis már nem vegytiszta, elvont gondolkodás, hanem politikai elkötelezettséggel, szövetségek keresésével és ütköztetésekkel, kompromisszumokkal jár együtt. Itt az értékítéletek különbözősége a megítélés különbözőségét is maga után vonja. Bibó István azok közé a politológusok közé tartozott, akik marandót alkottak, ma is érvényes gondolatai vannak arról az átalakulásról, amely nálunk a rendszerváltással végbement és végbemegy.

Ha röviden akarnám megfogalmazni Bibó eszmei mondanivalójának lényegét — vállalva az egyszerűsítés vádját —, akkor azt mondanám: ő az a magyar gondolkodó, aki meg volt győződve a Horthy-rendszer idején fennálló társadalmi berendezkedés reformjának szükségességéről, és ezeket a reformokat csak a demokratikus államrend keretében tudta elképzelni. Munkássága, közéleti tevékenysége során mint elméleti ember és mint politikus is ennek megoldását kereste, kutatta.

Egyetemi tanulmányai befejezése után módja nyílt külföldi ösztöndíjak útján jogelméleti, jogfilozófiai tudását megalapozni. Ekkor írta megalapozó tanulmányait a jogról, a szabadságról, a kényszerről, az etika és a büntetőjog összefüggéseiről, a jogszerű közigazgatásról. Ezzel egy időben talált kapcsolatokat Erdei Ferenc révén a Márciusi Front törekvéseivel. A vegy tiszta elmélettől a politikum irányába fordulása saját bevallása szerint sem volt mentes belső konfliktusoktól. Ez a fordulat tette őt azonban az általunk ismert Bibó Istvánná. Ettől kezdve viszont nem őt lehet korszakolni, hanem a magyar történelem vargabetűi „korszakolták” őt, ő maga haláláig ugyanaz maradt.

Vallotta, hogy a magyar történelem a Dózsa-féle parasztfelkeléssel és Moháccsal került zsákutcába. Kitörési, az európai fejlődés fő vonalaihoz való visszatérési kísérletnek tekintette a reformkort és 1918-at. Ilyen ki-

[1] Megjelent: Schmidt Péter, *A politikai átalakulás sodrában*, Századvég Kiadó, 2008, 254-260 (újraközlés). Eredeti megjelenés: *Gyomaendrődi Népi Krónika*, 2001, 2. szám, 6-9.

[2] A Bibó István kilencvenedik születésnapja alkalmából, 2001. február 8-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

törési lehetőségnek tekintette azonban az 1945 után kialakult belső és nemzetközi helyzetet is. Ezért vetette be magát a közéletbe, írta meg 1945-től 1947-ig politikai esszéit. Az eszmetörténet, a politikaelmélet így szorul nála ebben az időben háttérbe. Ez alól talán csak „Az államhatalmak elválasztása egykor és most” című akadémiai székfoglaló előadása volt a kivétel.^[3]

Élete végéig vallotta, hogy ez a kitörési kísérlet csak nemzeti összefogással valósítható meg. Ennek az összefogásnak látható formája az a politikai koalíció, amely a Függetlenségi Frontban testesült meg. Ennek alakulását vizsgálta éberén politikai esszéiben, kritizálva annak jobboldalát, amikor az a régi rend védelme érdekében többek között a földreform bírálataival jobbra fordult, és bírálva annak baloldalát - különösen a Kommunista Pártot -, amely a proletárdiktatúra szükségességét hirdetve bomlasztotta ezt a koalíciót, a nemzeti összefogást. Hitt ennek az összefogásnak meg- menthetőségében. Ezért ennek legfontosabb garanciájaként támogatta az úgynevezett középpártokat, elsősorban a Nemzeti Parasztpártot.

Hadd folytassam mondandómat egy rá jellemző idézettel, amelyet Bibó még 1943-44-ben, tehát a háború alatt az európai egyensúlyról és békéről szóló írásában fogalmazott meg: „Minthogy ma általános szokás minden írásmű hátsó gondolatait s érdekeltségi hátterét kutatni, jobbnak találok, ha előre meg is adom az ehhez szükséges adatokat.” Ezt követően ezeket az információkat sorolja: „E sorok írója magyar, s hazáját forrón szereti, de nem tudja azonosítani magát azokkal az uralmi igényekkel, melyeket egyes honfitársai a környező népekkel szemben támasztanak; demokrata, s leghőbb vágya, hogy Kelet-Európa népei is a demokratikus fejlődés útjára kerüljenek. Számomra azonban a legfontosabb ez az önjellemzés: „hívója a jövő osztály nélküli és kizsákmányolásmentes társadalmának, de mégis azt állítja, hogy e háború befejezése nem a szocialista berendezések egyszerre való megvalósításának pillanata kell hogy legyen, hanem mindenekelőtt a stabilitás, törvényesség és az európai módszerek uralma helyreállításának pillanata”. Tovább folytatja a mondatot, ami témám szempontjából nem olyan fontos, de aktualitása miatt nem tudom elhagyni: „végül híve az európai államszövetségnek, de mégsem tágtát attól, hogy e könyv hatvan százalékában a régi önálló államokra szabdalt Európa területi kérdéseit taglalja, mert szilárdan meg van győződve, hogy az európai államszövetség nem teszi feleslegessé a területi kérdések megoldását, sőt ellenkezőleg: a területi kérdések stabilizálása előfeltétele az európai államszövetség működésének.”^[4]

A fenti politikai tézise alapozta meg közjogi eszményeit, törekvéseit. Mint alkotmányjoggal foglalkozó embernek, nekem erről kell beszélnem, de nem tudok beszélni a fenti háttér nélkül, mert e nélkül értelmetlenné válnának a jogról valott eszményei.

[3] Bibó István: Az államhatalmak elválasztása egykor és most (Akadémiai székfoglaló 1947. jan. 13-án). In uő: *Válogatott tanulmányok*. Második kötet, 1945-1949. Szerkesztette: Vida István. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 367-397.

[4] Bibó István: Az európai egyensúlyról és békéről. In uő: *Válogatott tanulmányok*. Első kötet, 1935-1944. Szerkesztette: Vida István, Nagy Endre. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 604.

Az európai demokratikus államnak - úgy is mondhatnám, alkotmányos államnak - két alappillére van. Először: az emberi jogok, szabadságok elismerése és védelme; másodsor: az így korlátok közé szorított államhatalom gyakorlási módját meghatározó államhatalmak elválasztása. Ezek az alkotmányos keretek adják azt az állami háttért, amelynek része a demokratikus társadalmi berendezkedés.

Vegyük először a szabadságot! Erről szól első átfogó, „Kényszer, jog, szabadság” című, 1935-ben írt, elméleti jellegű tanulmánya.^[5] Érdekes módon itt a téma filozófiai, jogelméleti megközelítéséig jut csak el, a közjog által megközelített szabadságjogok tematikájáig nem. Ez mutatja, hogy politikatudományt művelt, a közjogot csak annyiban érintette, amennyiben az a politikai viszonyok értékeléséhez hozzátartozott. A kiindulópont azonban nála teljesen világos: az ugyanis, hogy az embernek a közhatalomhoz viszonyított szabadsága — az érem másik oldala — a közhatalom korlátozása. Van tehát az emberek cselekvési lehetőségének olyan szférája, ahová a közhatalom, ha demokratikusnak kívánja magát elfogadtatni, nem avatkozhat be.

Az európai fejlődési trendhez való igazodás ezeknek a társadalmi lét-szféráknak az elfogadását, a jog útján való körbehatárolását jelenti. Mindez tagadja az állam mindenhatóságát, mert ez még a demokratikusnak tekintett parlamentáris rendszer elvé is korlátokat állít. A legdemokratikusabban létrehozott képviselőtestület sem korlátozhatja a lelkiismereti és vallásszabadságot, a gondolatközlés és a sajtó szabadságát, az egyeseket megillető gyülekezési és egyesülési jogot, de nem korlátozhatja a tulajdonhoz való jogot sem stb. Ezekbe a viszonyokba való törvényi beavatkozás csak a közjó, más jogainak védelme érdekében lehetséges. Mindenkori vita tárgya az lehet - de az e körüli vita mindenkor jelentős volt és lesz -, hogy a közjó és mások joga címén milyen korlátokat lehet állítani.

Az emberi jogok katalógusa a 20. században jelentősen kiszélesedett, elsősorban az egyedek, az állampolgárok szociális biztonságának érvényesítése érdekében. Ez a téma azonban Bibót csak érintőlegesen foglalkoztatta. Jelentősége azonban a mai társadalmak, benne a magyar társadalom számára is meghatározó, úgyis mondhatnám, hogy ma már a szociális jogok fontossága a szabadságjogok mellett említhető. Erről azonban most nem tudok szólni.

Bibó már többet foglalkozott az államhatalom demokratikus gyakorlásának módozataival és ennek egyik központi kérdésével, a hatalmi ágazatok elhatárolásával. Mint már említettem, erről szól akadémiai székfoglaló előadása is. Kitér erre a Magyary Zoltán körül kialakult vita kapcsán a „Jogszerű közigazgatás, eredményes közigazgatás, erős végrehajtó hatalom” című

[5] Bibó István: Kényszer, jog, szabadság. In uő: *Válogatott tanulmányok*. Első kötet, 1935-1944. Szerkesztette: Vida István, Nagy Endre. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 5-147.

tanulmányában is.^[6] Érinti e témát egy később „Az 1956 utáni helyzetről” címen megjelent, 1978-ban írt tanulmánya is.^[7]

E megközelítések közös nevezője a hatalommegosztás eszményének mint az államhatalom gyakorlása demokratikus garanciájának védelme. Ez 1944-ig döntően a fasizálódási tendenciák ellen irányult, 1945-től pedig a demokratikus államrend védelmét szolgálta, míg 1948-49 után a szocialista állami berendezkedés elleni állásfoglalásban jelentkezett.

Bibó - bár elemzi a hatalmi ágak elválasztásának új jelenségeit is - határozottan elfogadja a klasszikusnak tekinthető hármas tagozódást: a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói hatalom létét és azok elválasztásának szükségességét. Különösen a közigazgatás modernizációjának elemzése kapcsán mutat rá az új jelenségekre: a közigazgatás szakszerűségi követelményeire, arra a tendenciára, hogy a közigazgatás jogszerűsége mellett növekedőben van az igazgatás gazdasági életre gyakorolt szervezési funkciója is. E jelenségek hatást gyakorolnak nemcsak a végrehajtó hatalom szerveire, hanem a törvényhozó hatalommal felruházott parlamentre is.

A téma ma is napirenden van. Napjainkban egyre többször merül fel a magyar társadalomtudományi, politológiai irodalomban - de szélesebben az egész tudományos világban is - az államhatalmi ágak megosztásának vagy elosztásának meghaladottsága. Kérdés, hogy a 18-19. század eszméi, többek között az államhatalmi ágak megosztásának eszméje alapján a 20. század államhatalma rendezhető-e.

Találkoztam olyan véleménnyel, amely szerint az államhatalom megosztásának elve a polgári átalakulás időszakában a nemesi érdekek és a polgári átalakulás erőinek kompromisszuma volt. A kompromisszum meghaladásával pedig értelmét veszítette az államhatalom megosztásának elve is.

Ismeretes olyan vélemény, amely az államhatalmi ágak megosztásának már Montesquieu által kimunkált elvét szembeállítja Rousseau népszuverenitás-elvével, és ezért azt állítja, hogy az európai államfejlődésben megjelenő népszuverenitás eleve kizárta az államhatalom megosztásának érvényesülését.

Mások már a parlamentáris kormányzati rendszer kialakulását is ellentétesen vélik az államhatalom megosztásával, mondván, hogy ez az elv kizárólagosan az Amerikai Egyesült Államok államszervezetében érvényesül.

Ismét mások a jogállamiságot felváltó szociális jogállam létrejöttében, általában az állam társadalmat formáló szerepének növekedésében látják azt az okot, amely miatt az államhatalom megosztását ma lehetetlen érvényesíteni.

Vannak, akik az új hatalmi struktúrák létrejöttét, ezen belül különösen a sajtó változó szerepét, valamint a pártok egyre meghatározóbb hatalmi pozícióját tartják ellentétesnek az államhatalmi ágak megosztásával.

[6] Bibó István: Jogszerű közigazgatás, eredményes közigazgatás, erős végrehajtó hatalom. In uó: *Válogatott tanulmányok*. Első kötet, 1935-1944. Szerkesztette: Vida István, Nagy Endre. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 271-294.

[7] Bibó István: [Az 1956 utáni helyzetről.] In uó: *Válogatott tanulmányok*. Negyedik kötet, 1935-1979. Szerkesztette: ifj. Bibó István, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1990. 711-758.

Gyakran ilyen gondolatokra jutnak azok is, akik az állam változó struktúráját, az államszervezetben belüli autonómiák számának növekedését bizonyítják. Így jellemzik az alkotmánybírók létét, az országgyűlési biztos szerepét, testületi és területi önkormányzatok létét, a közigazgatásnak a kormánytól való elszakadását, függetlenedését, a közigazgatási bíróság szerepét stb. Egyesek e kétségtelen tendenciákból az államhatalmi ágak hármasságának végét és ezzel az elv érvényesíthetlenségét fogalmazzák meg, mások ellenkezőleg, hét vagy nyolc - mindenesetre több - államhatalmi ágat következtetnek ki ezekből a tendenciákból.

A vita elméleti jelentőségűnek látszik, ám jelentős hatással van a hatalomgyakorlás mai formációira is. Ezek elemzését most nem tudom vállalni, de Bibó Istvánnal meggyőződéssel vallom, hogy e tendenciák léte ellenére meg kell védeni a hatalom megosztásának hármasságát. Bibó ezt azért tartja megvédendőnek, mert a nemzeti összefogást megalósító eszményének ez felel meg. A plurális, érdekei és nézeti által megosztott társadalom gondjait demokratikus úton csak ilyen intézmények útján képes megoldani.

Kanyarodjunk azonban vissza ahhoz a kijelentésemhez, hogy 1945-től haláláig nem őt lehet korszakolni, hanem a magyar történelem vargabetűi „korszakolták” őt, bár ő maga haláláig ugyanaz maradt. Az 1947-től 1949-ig terjedő események az összefogás lehetőségét kérdőjelezték meg. A pártok megszüntetése, az egypártrendszer kiépülése véget vetett eszményei megvalósulásának. Bekövetkezett az, amiről Bibó mindig félt: felbomlott a reformfolyamatok során résztvevő erők közössége, beigazolódott, hogy a kommunista pártnak a koalíciós kormányzást elfogadó nyilatkozatai a hatalom általa való megragadása érdekében csak taktikai lépés volt, az MKP csak a nemzetközi és a belső politikai viszonyok olyan alakulását várta, hogy maga vehesse kezébe a politikai hatalom teljességét. Bibó ilyen viszonyok között a belső emigrációt választotta, elhallgatott. Tudomásul vette, hogy a maga és mások törekvései ellenére nem sikerült megakasztani azt a magyar, de, mondhatnám, közép-európai „tradíciót”, amely nem a másság integrálására, hanem a hatalomból való kiszorítására irányult. Ez történt 1918-ban és 1919-ben, ezen alapult a Horthy neve által fémjelzett 25 év, és ez folytatódott két év reményteljes kísérletei után 1947-48-ban is.

Új remények csillannak meg 1956-ban. A nép többsége széles politikai összefogás mellett szembefordul a Rákosi által kiépített diktatúrával, ismételten a demokrácia követelését, a többpártrendszer bevezetését igényli. A diktatórikus hatalom gépezete napok alatt szétesik, úgy látszik, hogy a magyar társadalom előtt megnyílik a szélesebb összefogás útján a demokratikus kibontakozás lehetősége. Bibót hívják, és ő lelkesen megy, állam-minisztere lesz Nagy Imre kormányának. Az 1956-os események néhány napos szabadsága alatt ugyan nem tud könyveket, politikai esszéket írni, de rövid fogalmazványjaiban, nyilatkozataiban ismét a töretlen hitű Bibó lép elő. Válogatott tanulmányainak negyedik kötetében ezek az írások mintegy száz oldalt tesznek ki.

A szovjet beavatkozással létrejövő második kommunista hatalom most már nemcsak félreteresi a Bibó-féle törekvéseket - amely pedig nem a szocialisták, sőt nem is a kommunisták kizárásával akar új Magyarországot teremteni hanem bünteti is azokat. Bibó törekvéseiért, hitéért életfogytiglani börtönt kap.

A börtönből való 1963-as szabadulása után ismét teljes az emigráció. Dolgozni csak évek múltán, íróasztala fiókja számára kezd. Nagy lélegzetű - mintegy négyszázoldalas -, A nemzetközi államközösség bénultsága és annak orvosságai című monográfiáját csak 1990-ben adják ki Magyarországon.⁷ „Az 1956 utáni helyzetről” és „A kapitalista liberalizmus és a szocializmus-kommunizmus állítólagos kiegyenlíthetetlen ellentéte”⁸ című tanulmányai elsősorban a magyar történelmi tapasztalatok alapján próbál a hetvenes évek számára hasznosítható tanulságokkal szolgálni.

A kelet-európai szocializmus végleges bukását nem érthette meg. Ha élne, ismét csak önmagát, a demokrácia iránti elkötelezettségét adná. Ezményei - köztük közjogi eszményei is - maradandóak, a ma számára is érvényesek. Végezetül ezek közül most egyet emelek ki. Nem vezet el a demokráciához az egymást kizárni akaró politikai mozgalmak csatája. Ennek pedig napjainkban számtalan jele mutatkozik mind a baloldalon, mind a jobboldalon álló pártok részéről. Vagy (hogy ezt a közjog, az alkotmányozás oldaláról is megfogalmazzam): ingoványos talajra kerül az a politikai tömörülés, amely azt hiszi, hogy napi politikai érdekei szerint lehet az alkotmányt módosítani. A történelmi tapasztalatokat magában foglaló európai alkotmányosság nélkül és stabil alkotmány nélkül nincs társadalmi kibontakozás.

KUKORELLI ISTVÁN

In memoriam Schmidt Péter (1926-2022)

2022. május 12-én elhunyt Schmidt Péter, a magyar alkotmányjogász társadalom köztiszteletben álló doyenje. Személyében az ELTE ÁJK korábbi dékánját, tanszékvezetőjét és professzorát, a Magyar Alkotmányjogászok Egyesületének alapítóját és első elnökét gyászoljuk.

Schmidt Péter 1926. december 27-én született a Békés megyei Mezőberényben, annak díszpolgára. Az érettségi után 1947-től egyetemi hallgató, 1948 szeptemberében a közigazgatási jellegű képzésre szakosodott Madarász Kollégium lakója. E kollégium igazgatója akkor a későbbi jóbarát és közjogász kolléga, Halász József.

Schmidt Péter életében a népi kollégiumi élmények meghatározóak. Nyugdíjas éveiben a Népi Kollégisták Baráti Körének elnöke, ügyvivője. Véleménye szerint „A népi kollégiumoknak a magyar értelmiségek átalakulásában döntő szerep jutott. A Horthy-rendszer nem hagyott átjárást a társadalmi rétegek között. Az értelmiség belterjes társadalmi csoport volt. A népi kollégiumoknak éppen az lett a politikai küldetése, hogy megkönnyítse a munkás és paraszt gyerekeknek az egyetemi tanulást. Az a tízezer hely, amit biztosítottak számukra, az értelmiség jelentős megújulását jelentette. Ebbe a tízezerbe tartoztam én is.”^[1]

Schmidt Péter mindig is támogatta a jogi kar kollégiumait, visszatérő vendége volt a Budaörsi úti Kollégiumnak, amely 1976-ban a kollégium Kiváló Oktatójává fogadta. Dékánként (1980-1983) a Bibó István Szakkollégium egyik alapítója. Az egyetemet 1951-ben summa cum laude végezte el, ugyanezen év júniusától az Államjogi Tanszék tanársegédje, 1976. július 1-től professzora. A Tanszéktől sohasem szakadt el, jelentős kutatói kitérői (MTA Állam és Jogtudományi Intézete 1956-1967, MSZMP Társadalomtudományi Intézete 1977-1980) idején is oktatott másodállásban.

A „társtudban”, egy kiváló kutatóműhely, a demokrácia kutatócsoport vezetője (pl. Bihari Mihály, Gombás Csaba, később Kéri László, Stumpf István és sokan mások). Itt kerül közel a politikatudományhoz. A Magyar Politikatudományi Társaság alapító tagja, elnöke, az önálló politikatudomány egyik úttörője. 1994-ben a Társaság neki ítélte oda a Bibó-díjat. Bibó-díjas előadása stílusosan a hatalmi ágak megosztásának aktuális problémáiról szólt.^[2] Bibó Istvánt nagyon tisztelte, kiderül mindez a *Bibó István, a jogtudós* c. írásából.^[3]

[1] Körösi Koppány interjúja: Ember, Schmidt Péter, Közpolitika, 1995. február.

[2] Schmidt Péter (1995): A hatalmi ágak megosztásának aktuális problémáiról. In: *Politikatudományi Szemle*. 1995/2. sz., 5-19.

[3] Schmidt Péter (2001): Bibó István, a jogtudós. In: *Gyomaendrődi Népi Krónika*. 2001/2. sz., 6-9.

Visszatérve az egyetemre, Schmidt Péter az 1970-es, 80-as években az alkotmánybíróvá való választásáig a jogi kar meghatározó professzora, dékánása után az ELTE Aranyérem tulajdonosa. Dékánása idején nemcsak a Bibó Kollégiumot, hanem a belépő fiatal oktatók törekvéseit is felkarolta.

1981-ben jelent meg a „FIÓK” *Műhelytanulmányai* első kötete. Ennek előszavában a dékán leírja, hogy az egyetem megújíthatósága mindig összekapcsolódott a nemzedékváltásokkal is, az új, fiatalabb korosztály jelentkezése új eredmények, felfogások megjelenésével is jár, amit támogatni kell.^[4]

Schmidt Péter a hallgatók által tisztelt és szeretett professzor volt, előadásai „teltházzal” mentek. Nem véletlen, hogy a hallgatók többször (elsőször 1975-ben) a kar kiváló oktatójává választották. Gondolkodásra, összefüggések megértésére tanított. Megkövetelte a tételes jog ismeretét, ugyanakkor a társadalmi-politikai viszonyok egészében láttatta a jogot.

Mindig nagy fontosságú volt számára a korszerű írott tananyag. Az 1973-74-ben szerkesztésében megjelent *Magyar Alkotmányjog* (már nem államjog!) című jegyzet a tételes jog ismertetése mellett már nagyobb hangsúlyt helyezett az alkotmányjogi szemléletmódra, az állampolgári jogokra és a politológiai összefüggésekre. Tanári crédója volt: „alkotmányjog címén a hallgatóknak meghatározott jogi szemléletet kell megtanulniuk és nem a tételes jogi dogmatikát. Mindezzel nem kívánjuk tagadni a tételes jog ismeretének szerepét a jogász nevelésben, de az alkotmányjogban, mint diszciplínában feltétlenül alárendelt az alkotmányjogi nézőpontok tanításának.”^[5]

Szerkesztője *Az alkotmányosság alapjai* című tankönyvnek (Kossuth, Budapest, 1989), és szerzője az alkotmányos rendszerváltozás utáni első alkotmányjogi tankönyvnek (*Alkotmánytan, Századvég*, 1992), amelyben kedves témájával, az alapvető emberi jogokkal foglalkozik.

Tanítványai korrekt és következetes vizsgáztatóként ismerték. Megszámlatlanul sok jogász értelmiségit tanított és vizsgáztatott.

Egy tanárról az mond el legtöbbet, hogy egyáltalán vannak-e tanítványai, nyomott hagyott-e tanítványai. Schmidt Péter tanítványaként mondhatom, hogy igen, és ennek a tanári habitusnak mélyebb, emberi gyökerei vannak. Ön-életírásából idézem Őt: „egy pedagógus »embermivolta« nagyon sok mindenben múlik, ezek között is elsősorban azon, hogy mennyire képes közel kerülni tanítványaihoz”.^[6]

Igen, Péter közel tudott kerülni hozzánk, körülötte mindig kiváló diákkör szerveződött, akik a magyar alkotmányjogtudomány meghatározó alakjai lettek (pl. Halmai Gábor, Pokol Béla, Szalay Péter, Szegvári Péter, Tölgyessy Péter). Önletrajzi írása őszinte tükörkép és generációjának is monográfiája egyben.

[4] Mezey Barna, Nagy Boldizsár (szerk.) (1981): *Fiatal oktatók műhelytanulmányai*. ELTE, Budapest. 5-6.

[5] Schmidt Péter (1975): Az alkotmányjog oktatásának szerepe és jelentősége a jogi felsőoktatásban. In: *Az állam és jogtudományok fejlődése*. ELTE, Budapest. 133.

[6] Schmidt Péter (2008): Önarckép. In: Schmidt Péter (szerk.) (2008): *A politikai átalakulás sodrában*. Századvég Kiadó, Budapest. 19-59.

Schmidt Péter tudósként, tudományos kutatóként döntően három kérdéssel, a képviselő lényegével és a választójoggal, az állampolgári alapjogokkal, valamint az államiság, a demokrácia kérdésköreivel foglalkozott. A 80. születésnapjára átadott tisztelegő kötet közli publikációjának jegyzékét, amely visszaigazolja a fenti megállapítást.^[7]

Az említett három témában számos gondolatébresztő írást publikált, amelyek – a korba visszahelyezve – ízig-vérig reformgondolatok voltak. Ezeket a legfontosabbnak tartott írásokat a *Szocializmus és államiság* című könyvében foglalta össze.^[8] A cikkek közös nevezője az állam szerepe. A szerző szerint a szocialista állam nem bírhat korlátlan társadalmi hatókörrel. S íme néhány reformgondolat: „az állampolgári jogok a szocialista társadalmakban is az állam cselekvéseinek korlátai, a társadalom államtól elhatárolt mozgásának garanciái”. A képviselő tartalmával kapcsolatban pedig több írásában visszatér, hogy az Országgyűlésnek és a helyi tanácsoknak plasztikusabban kell kifejezniük azokat a vélemény- és érdekkülönbségeket, amelyek a társadalomban kifejeződnek. Ez a gondolat már egyértelmű nyitást jelent a politikai pluralizmus irányába.

Tudományos írásaira a gondolatgazdagság, a kritikus szellem és az érhető, tiszta stílus jellemző. Különösen jó példa erre *A magyar parlamentarizmus ma c.* írása, amely a Juan. J. Linz és Donald L. Horowitz-vitához (elnöki rendszer vagy parlamentarizmus) szól hozzá elsőként a Politikatudományi Szemle hasábjain.^[9]

Schmidt Péter intenzíven jelen volt a tudományos közéletben, számos konferencia résztvevője. Aktív szereplője a rendszerváltozást közvetlenül megelőző éveknek is, országosan ismert médiaszereplő, akire nem lehetett nem odafigyelni (1981-ben a Rádió Nívódíj tulajdonosa).

Azok közé sorolhatjuk őt, akik reformerként előkészítették az alkotmányos rendszerváltozást, akik segítették kinyitni az öklöt. Akkor szólaltak meg, amikor ideje volt a szónak. Ők a tevéleges résztvevők, a sok-sok meglapuló későbbi forradalmár és megélhetési politikussal szemben.

Jól emlékszem Péter egyik mondására ezekből az évekből, amely az alkotmányjogász, a többpártrendszerig eljutó ember vallomása is egyben: „ha egy kapura megy a játék, nincs értelme a játékszabályoknak”.

Több ilyen szállóigévé váló mondása volt, az 1985-ös választásokon bevezetett kötelező kettős jelölés rendszeréről csak ennyit jegyzett meg: „demokráciára kötelezni jogilag nem lehet”.

Schmidt Péter 1990 és 1996 között az első Alkotmánybíróság tagja, mintegy kétszáz alkotmánybíróági határozat előadó bírója, ebből közel ötven a Magyar Közlönyben is publikált határozat. Az általa jegyzett határozatok közül

[7] Fűrész Klára – Kukorelli István (szerk.) (2006): *Ünnepi kötet Schmidt Péter egyetemi tanár 80. születésnapja tiszteletére*. Rejtjel Kiadó, Budapest.

[8] Schmidt Péter (1984): *Szocializmus és államiság*. Kossuth Kiadó, Budapest. 117-148.

[9] Schmidt Péter (1992): A magyar parlamentarizmus ma. In: *Politikatudományi Szemle*. 1992/1. sz. 167-173. Ugyanaz a tanulmány több más írásával együtt megtalálható az 5. lábjegyzetben idézett kötetében.

kiemelhető például a 2/1993. (I.22.) alkotmányértelmező AB határozat, amely a palamenti demokrácia védelmében kimondta, hogy „a Magyar Köztársaság alkotmányos rendjében a népszuverenitás gyakorlásának elsődleges formája a képviselőlet”.^[10]

Schmidt Péter különvéleményeiben is a közjogász szakmai elhivatottsága fogalmazódik meg a láthatatlan alkotmány koncepciójával szemben. A halálbüntetés eltörléséről szóló 23/1990. (X. 31.) alkotmánybírósági határozathoz fűzött rövid és tömör különvéleménye szerint e döntés nem az Alkotmánybíróság, hanem az alkotmányozó hatalommal rendelkező Országgyűlés joga és kötelessége.^[11] Ezt a különvéleményét mind a mai napig gyakorta idézik a jogtudományban.^[12]

A 48/1991. (IX. 26.) AB határozathoz fűzött közös különvéleményben is óv a túlzott aktivizmustól, meggyőződése szerint az Alkotmánybíróságnak nincs felhatalmazása az alkotmányértelmezés keretében az alkotmányozásra.^[13]

Az *Alkotmánybírák talár nélkül* című kötetben így válaszol arra a kérdésre, hogy az intézmény beváltotta-e a hozzá fűzött reményeket: „Alapvetően igen. A kormány és a kormánypártok hatalma elé korlátokat állított. Az Alkotmánybíróság 1990-től komolyan vette az alkotmányosságot védő szerepét. Sólyom László elnök vezetésével a többség olyan alkotmányvédelmet alakított ki, amely nem a hatályos alkotmány szövegén, rendelkezésein nyugodott, hanem az európai alkotmányossági eszmények védelmét jelentette. Ez hatalmának kiterjesztésével járt. A kiterjesztett alkotmányértelmezést egyébként a magyar alkotmány állapota is indokolta.”^[14]

Schmidt Péter puritán és szeretetreméltó ember volt, akit nem szédített meg semmilyen funkció, mert a feladatok érdekelték, akivel jókat lehetett beszélgetni és jó társaságban jókat énekelni. Egyéniségéből következik, hogy 1997-től távolabb húzódtott az oktatástól, a tudománytól, a közélettől, bár a kapcsolat sohasem szakadt meg.

„1997-ig terjedt a közéletben való részvételem. Nyugdíjazásommal a folyamatokból kikerültem. Ez részben objektív okokkal magyarázható, részben tudatosan vállalt kívülre kerülés. Úgy érzem, egy új világ jött el, amelyik túllépett rajtam. Nem kívánok részt venni abban a tülekedésben, amely 'a világ újra felosztásáért' folyik. Megnyugvást számomra az jelent, hogy mindenkor mertem új gondolatokért kiállni. Az aztán más kérdés, hogy ezeket a kortársak és talán a jövő – mondhatnám: a történelem – hogyan fogja elbírálni.”^[15]

[10] ABH. 1993, 33.

[11] ABH. 1990, 94-95.

[12] Szontagh Veronika Anna (2021): Egy népszerűtlen döntés társadalmi fogadtatása – kriminológiai nézőpontból. A 23/1990. (X. 31.) AB határozat elemzése. In: Gyórfi Tamás – Kazai Viktor Zoltán – Orbán Endre (szerk.): *Kontextus által világosan: A Sólyom bíróság antiformalista elemzése*. L'Harmattan Kiadó, Budapest. 141-161.

[13] ABH. 1991, 206-209.

[14] Sereg András (2005): *Alkotmánybírák talár nélkül*. KJK-Kerszöv, Budapest. 153.

[15] Ld. uo.

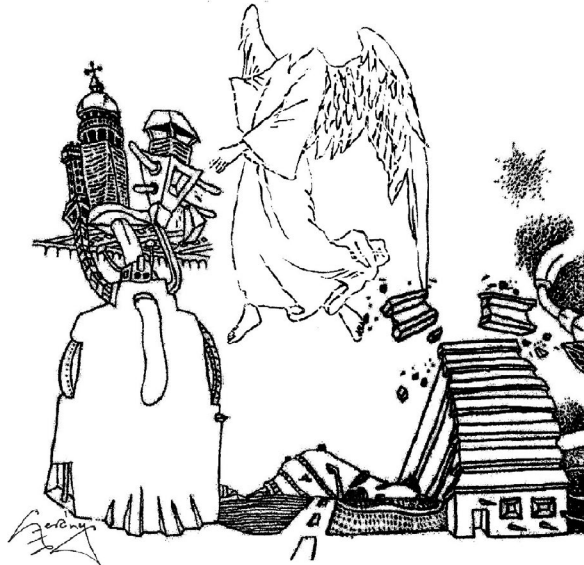
Vannak emberek, tanáregyenlőségek, akik meghatározóak életünkben. Schmidt Péter számomra ilyen. Az egyetem befejezése után határozott szándékom volt – már családos emberként – hazatérni. Sohasem felejttem el azt a sorsfordító emberi beszélgetést 1976 első napjaiban, a Bécsi Sörözőben, amikor Schmidt Péter meghívott a tanszékre. Nem lehetett nem mondani, s bár kezdetben féltem a feladattól, sohasem bántam meg döntésemet. Péter olyan „főnök” volt, akit mindenkinek kívánhatok. Utálta a bürokráciát, a tartalmi kérdések érdekelték. Demokratikus és toleráns tanszékvezető volt, akit az sem zavart, ha más az ember világnézete, és nem kíván feltétlenül belépni az élcsapatba. Jó hangulatot teremtett a tanszéken, és jó hangulatúak voltak a kihelyezett tanszéki értekezletek is, akár a Ráckevei Duna-ágon, akár Leányfalun, Takács Imre vagy Sári János birtokain tartottuk azokat.

Péter bölcs ember volt. Értelmes életet élt, elszórta a magot, alkotott és hatott. A magyar közjogtudomány jeles és műhelyteremtő alakja, aki tovább él tanítványaiban.

Köszönöm a sok négyszemközti beszélgetést (a tanszéken, Nagykovácsiban, Gyomaendrődön és sok más helyen), a barátságodat, a Mesterem és példaképem maradsz. Örülök annak, hogy sokadmagammal (a mi generációnkból például Dezső Mártával, Fűrész Klárával, Holló Andrással, Somogyvári Istvánval) a tanítványod lehettem.

2022. május 20.

Kukorelli István
egyetemi tanár

Szerényi Gábor, *Elszálló lélek*

Szerényi Gábor, *Tagállam kontra tagállam*

Semleges állam, keresztény állam – Gondolatok aktuális alkotmányjogi kérdésekről az Alaptörvény 7. és 9. módosítása kapcsán^[1]

ABSTRACT

The Hungarian parliament ratified the Fundamental Law of Hungary on the 25th of April 2011, and adopted a new ecclesiastical act in the very same year (Act CCVI of 2011 on the right to freedom of conscience and religion and the legal status of churches, denominations and religious communities, short: Ehtv.) The preamble of the Fundamental Law (National Avowal) refers to the Christian traditions of Hungary and the role Christianity played in binding the nation together. Both the Fundamental Law and the Ehtv. were amended multiple times by the parliament. The Fundamental Law was amended ten times – of these, four concerned the freedom of conscience and religion, as well as the relationship of the state and religious communities (churches). This study focuses in detail historic aspects, the 7th and 9th amendments, and their relevancy to fundamental rights in the jurisprudential (legal theory and practice) context of a neutral or Christian state.

Keywords: freedom of religion and conscience ■ Christian culture ■ human dignity ■ freedom of expression

I. BEVEZETÉS

A magyar országgyűlés 2011. április 25-én fogadta el az Alaptörvényt, és még abban az évben új egyházügyi törvényt is alkotott (a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 2011. évi CCVI. törvény, rövidítése: Ehtv.). Az Alaptörvény preambuluma (Nem-

[1] A tanulmány alapjául szolgáló előadás elhangzott 2022. június 22-én Bolognában, a European Academy of Religion „Religion and Diversity” című éves konferenciáján. Ld. Conference Schedule, 2022.

zeti Hitvallás) utal Magyarország keresztény hagyományaira, a kereszténység nemzetmegtartó szerepére. Az Alaptörvény az állam és az egyházak kapcsolatának – a rendszerváltáskor kihirdetett jogállami Alkotmány révén megvalósult – barátságos elválasztási modelljét az állam és az egyházak közösségi célok érdekében történő együttműködésének irányába mozdította el. Az Alaptörvény kimondja továbbá, hogy a vallási közösségek önállóak, tehát autonómiával rendelkeznek.^[2] A hatályos Ehtv. a preambulumban deklarálja az állam világnézeti semlegességét, és a vallási közösségeknek négy különböző jogi státus szerinti szabályrendszerét állítja fel.^[3]

Mind az Alaptörvényt, mind pedig az Ehtv.-t többször módosította az Országgyűlés. Az Alaptörvényt ez ideig tízszer módosították, és ebből négy módosítás érintette a lelkiismereti és vallásszabadság alapjogát, valamint az állam és a vallási közösségek (egyházak) kapcsolatát.

2018-ban (7. módosítás) az Alaptörvény R) cikke a következő bekezdéssel egészült ki: „(4) Magyarország alkotmányos önazonosságának és keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének kötelessége.” 2020-ban (9. módosítás) értelmében az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lépett: „(1) Magyarország védi a házasság intézményét mint egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi.” A 9. módosítás nyomán az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdése helyébe pedig a következő rendelkezés lépett: „(1) Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. Magyarország védi a gyermekek születési nemének megfelelő önazonosság-hoz való jogát, és biztosítja a hazánk alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést.”

Mielőtt a magyar állam és a vallási közösségek kapcsolatának aktuális kérdéseiről szólunk, tegyünk egy rövid történeti visszatekintést. A mai helyzet aligha értelmezhető a történeti előzmények legalább vázlatos ismerete nélkül.

II. TÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS

Az alábbiakban az állam és az egyház magyarországi kapcsolatát közjogtörténeti nézőpontból hat nagyobb korszakra bontva tekintjük át. A jelenlegi jogállami időszakot az 1989/90-es rendszerváltástól számíthatjuk, ezen belül belső határt jelent az Alaptörvény és az Ehtv. hatálybalépése 2012-ben.

[2] Magyarország Alaptörvénye.

[3] 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról (a továbbiakban: Ehtv.).

1. A magyar állam és az egyházak kapcsolatának közjogtörténeti korszakai

a) Az államalapítástól a XVI. századig államegyház korszaka

Az államalapítás 1000-ben egybeesett a kereszténység felvételével. Szent István király a nyugati kereszténységhez csatlakozott, az itáliai mintájú közjogi keresztelő egyházmodellt honosította meg, szemben a német-római császárság területén jellemző „magánegyházi” (Eigenkirchentum) rendszerrel. Így a római katolikus egyház államegyház, a római katolikus vallás államvallás lett. Szent István király ugyanakkor a fiához intézett Intelmekben azt írta, hogy „az egy nyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő”. Az évszázadok során hullámzott a római pápa és a magyar királyok egyházkormányzati jogviszonyainak a hangsúlya, az egyes királyok az ország szuverenitását eltérően értelmezték. A mohamedán vallásúak szabadon gyakorolhatták vallásukat, Szent László király izmaelita kalmárok jogairól rendelkezett,^[4] 1054 után a görögkeleti papok téríthettek, 1251-ben a zsidók kiváltságlevelet kaptak.

b) XVI-XVIII. századi reformáció, hitújító mozgalmak, vallásszabadság első jogi dokumentumai

A reformáció, főleg a kálvini tanítások gyorsan terjedtek Magyarországon. 1568-ban a világon elsőként Erdélyben deklarálták négy felekezet (katolikus, evangélikus, református, unitárius) teljes egyenjogúságát. Jelentősége, hogy a vallásszabadság kollektív joga mellett a világon elsőként az egyéni vallásszabadságot is biztosította, a jobbágy is szabadon követhette a saját vallását, nem érvényesült a cuius regio eius religio elve. 1791-ben a református és evangélikus egyház törvényi elismerést kapott.

c) XIX. század első fele, reformkori szabályok

1848-ban a bevett vallások egyenjogúságát törvény deklarálta (katolikus, református, evangélikus, unitárius, görögkeleti), és ezzel megszűnt (néhány jogosítvány kivételével) a katolikus vallás államvallás jellege, és megkezdődött az állam és az egyház szétválasztásának folyamata is. Megszűnt a Szent István király

[4] Lásd ehhez: Marczali, 1896, 73. „István törvénykönyve nem ismer mást, mint keresztényt. László idejében már nincs ok eltitkolni, hogy az országban többféle hit van elterjedve. Ott vannak a mohamedán vallású bolgár és perzsa kereskedők, ott vannak a zsidók, kik már kereskedelmi összeköttetésben állanak németországi hitsorsosaikkal, ott vannak végre a pogányság titkos követői. [...] Mohamedán községek a római kereszténység területén egyebütt nem voltak, és így a magyar egyház a hazai viszonyok szemmel tartásával intézkedhetett, külső minta nélkül.”

által bevezetett kötelező egyházi tizedfizetés, és kialakult az állami közpénzekből támogatott egyházi modell, amely a mai egyházfinanszírozási rendszert is megalapozta. Érdekesség, hogy Kossuth Lajos az amerikai mintájú önfenntartó egyházmodellt szeretne volna bevezetni, de ez a szándék nem kapott többséget a törvényhozásban.

d) Kiegyezés, Osztrák-Magyar Monarchia

Az 1894/95. évi vallásügyi törvények révén megtörtént az állami anyakönyvezés és az kötelező polgári házasságkötés bevezetése, a vallásszabadságról átfogó törvény elfogadása, az elismert vallásfelekezeti státus megteremtése, a zsidó vallás bevetté nyilvánítása. 1905-ben a baptista vallásfelekezetet kultuszminiszteri rendelettel elismerték, az iszlám vallás minden irányzatát külön törvénnyel elismerték 1916-ban a K.U.K hadseregben szolgáló bosnyák muzulmán vallású katonák miatt, valamint a török-magyar fegyverbarátság eszméje okán.

e) A két világháború között és a II. világháború alatt provizórikus államforma volt („király nélküli királyság”)

Trianon átrendezte a vallási térképet is, a kormányzó az egyházaktól a nemzet lelki helyreállítását várta el, cserébe az egyházak komoly támogatásokat kaptak. Horthy Miklós kormányzó a főkegyúri jogot nem gyakorolta. 1920-ban elfogadták a numerus clausust, majd később további zsidótörvények születtek, „szektaüldözés” volt, a „honvédelem érdekeit veszélyeztető szektákat” betiltották 1939-ben. 1942-ben a zsidó vallás elveszítette bevett jellegét.

f) 1945–1948/49 között koalíciós évek, majd 1949–1989/90 között egypárt-rendszer (kommunizmus, szocializmus, szovjet-rendszer)

1945-ben megszűnt a diplomáciai kapcsolat a Vatikánnal, 1947-ben a felekezeteket törvénnyel egyenjogúvá tették, 1948-ban az iskolákat államosították (néhány egyházi fenntartású iskola maradt), 1949-ben a szovjet mintára elkészített Alkotmány kimondta az állam és az egyház közjogi szétválasztását, ám ellenséges elválasztási modell valósult meg. 1950-ben a szerzetesrendek – néhány kivételtől eltekintve – működési engedélyét megvonták, kiépült a szovjet mintájú egyházügyi igazgatás (1951-ben felállt az Állami Egyházügyi Hivatal), a politikai rendőrség besúgóhálózatot épített ki, általános volt az egyházüldözés. Ennek ellenére több vallásfelekezet állami elismerése megtörtént ebben az időszakban: metodista egyház elismerése 1947-ben, 1952-ben a buddhista miszsió működési engedélyt kapott, hetedik napot ünneplő adventista egyház elis-

merése 1957-ben, nazarénus felekezet elismerése 1977-ben, az Iszlám Kulturális Központ, valamint a mormon felekezet elismerése 1988-ban, majd 1989-ben a Hare Krisna, Jehova Tanúi és még számos más felekezet elismerése. Magyarországon 1976-ban kihirdették az ENSZ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányát. (Magyarországot 1955 decemberében vették fel az ENSZ tagjai sorába.)^[5]

2. Rendszerváltás után

1989/90-ben a politikai rendszerváltáskor a szocialista pártállamból független, demokratikus jogállam lett. 1989 október 23-án kikiáltották a Magyar Köztársaságot, és kihirdették a tartalmában új, jogállami, de még a régi számozást viselő Alkotmányt (1949. évi XX. törvény).^[6] 1990. januárjában elfogadták a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló átfogó törvényt (1990. évi IV. törvény; a továbbiakban Lvt.), amely a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságának alapjogát széleskörűen deklarálta, továbbá az állam és az egyházak kapcsolatának békés (barátságos) elválasztási modelljét valósította meg, Ezt követően a vallásfelekezetek befolyásmentes, autonóm működésére nyílt lehetőség. A felekezetek jogi értelemben egyenjogúak voltak.^[7]

1990-ben a magyar állam újra diplomáciai kapcsolatot létesített a Vatikánnal, majd 1997-ben a Kormány megállapodást kötött az Apostoli Szentszékkal, amelyet 1999-ben törvénnyel hirdettek ki.^[8] 1993-ban törvény kihirdette a Római Egyezményt, ezzel Magyarország része lett az Emberi Jogok Európai Egyezményének,^[9] majd a 2004-es EU csatlakozás révén az EU Alapjogi Chartája is alkalmazandó Magyarországon.^[10] Azok a nemzetközi emberi jogi dokumentumok tehát, amelyek a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságára vonatkozó magyarországi hatályos szabályozás alapját képezik, Magyarország ENSZ tagságával, Európa Tanács tagságával, valamint Európai Unió tagságával függenek össze.

1990 és 2010 között számos kísérlet volt az Lvt. módosítására. A módosítás azonban csak két ízben volt eredményes – katonai lelkészi szolgálat, valamint egyházfinanszírozás –, mert ezekben volt egyetértés kormánypárt és ellenzék között, ami kellett a 2/3-os szavazati többséghez. A többi esetben – egyház állami regisztrációjának szigorítása, vallás fogalmának meghatározása, stb. – meghiúsult a módosítási törekvés kellő szavazati többség hiányában.^[11]

[5] Ld. Köbel, 2019a, 63-147. További hivatkozásokat lásd ott.

[6] A Magyar Köztársaság Alkotmánya.

[7] Kukorelli, 2010, 69-73.

[8] 1999. évi LXX. törvény.

[9] 1993. évi XXXI. törvény.

[10] 2007. évi CLXVIII. törvény.

[11] Köbel, 2019a, 31-147. További hivatkozásokat lásd ott.

III. AZ ALAPTÖRVÉNY 7. ÉS 9. MÓDOSÍTÁSA

A 2010-es választások után a kormányzópártnak 2/3-os többsége lett a parlamentben, ami már alkotmányozó hatalmat is jelentett; így került sor az Alaptörvény és az új egyházügyi törvény megalkotására. Mind a rendszerváltáskor elfogadott Alkotmány, mind pedig a 2012. január 1-jén hatályba lépett Alaptörvény szinte szó szerint tartalmazta a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságának a fent már említett nemzetközi dokumentumok szerinti alapjogi definícióját. Az állam és a vallási közösségek (egyházak) kapcsolatát illetően azonban már vannak eltérések az Alkotmány és az Alaptörvény rendelkezései között. Az Alaptörvény VII. cikke értelmében az állam és a vallási közösségek kapcsolatának alapvető karaktere továbbra is a békés elválasztás modell, ám az Alaptörvény rögzíti azt is, hogy az állam a közösségi célok érdekében „együttműködik” az egyházakkal. A modell tehát az „elválasztás és együttműködés” kombinációja irányába mozdult el.

Az Alaptörvény preambuluma, a Nemzeti hitvallás is tartalmazott vallási utalásokat (és ezeket változatlan formában jelenleg is tartalmazza):

„Büszkék vagyunk arra, hogy Szent István királyunk ezer évvel ezelőtt szilárd alapokra helyezte a magyar államot, és hazánkat a keresztény Európa részévé tette.”

(...)

„Elismerjük a kereszténység nemzetmegtartó szerepét. Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait.”

(...)^[12]

„Valljuk, hogy együttélésünk legfontosabb keretei a család és a nemzet, összetartozásunk alapvető értékei a hűség, a hit és a szeretet.”

Az Alaptörvény a vallásszabadsággal kapcsolatos egyéb rendelkezést több más helyen is tartalmaz. A XV. cikk (2) bekezdése a vallási meggyőződéssel kapcsolatos diszkriminációtilalmat külön is nevesíti;^[13] a IX. cikk (5) bekezdése [mely csak később, az Alaptörvény negyedik módosításával (2013. március 25.) került bele az Alaptörvénybe] kimondja, hogy „[a] véleménynyilvánítás szabadságának a gyakorlása nem irányulhat a magyar nemzet, a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösségek méltóságának a megsértésére. Az ilyen közösséghez tar-

[12] Alaptörvény, Nemzeti Hitvallás.

[13] „Magyarország az alapvető jogokat mindenkinek bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, fogyatékoság, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül biztosítja.”

tozó személyek – törvényben^[14] meghatározottak szerint – jogosultak a közösséget sértő véleménynyilvánítás ellen, emberi méltóságuk megsértése miatt igényeiket bíróság előtt érvényesíteni.” Ezzel kapcsolatban már van egy próbaper Magyarországon, amelyre a későbbiekben kitérünk.^[15]

Abból, hogy a preambulumban (Nemzeti Hitvallás) utalás található a kereszténység nemzetmegtartó szerepére, Tóth J. Zoltán álláspontja szerint „nem vezethető le, hogy az állam a keresztény vallásokat kizárólag azért, mert azok keresztény vallások, fontosabbnak, jobbnak, támogatandóbbnak vagy védendőbbnek tartja (a vallások és egyházak közötti szociológiai különbségek azonban az Alkotmánybíróság szerint az állami szabályozás kialakítása során értékelhetők)”. Tóth J. véleménye az, hogy „a Szent Istvánra mint Magyarországot a keresztény Európa részévé tevő királyra, vagy a hitre mint összetartozásunk egyik alapvető értékére történő utalásnak [...] nincs normatív tartalma, azok pusztán szimbolikus kijelentések, így a normaszöveg értelmezéséhez való felhasználásra konceptuálisan alkalmatlanok”.^[16] Ehhez képest történt változás az Alaptörvény 7. és 9. módosítása révén, mivel ezek a módosítások az Alaptörvény normaszövegét változtatták meg.

Az Alaptörvény hetedik módosítása (a továbbiakban: Atmód7.)^[17] 2018-ban ugyan nem változtatta meg közvetlenül az Alaptörvény VII. cikkét, azonban tartalmánál fogva érinti a lelkiismereti és vallásszabadság alapjogát. Az Atmód7. egyfelől a Nemzeti Hitvallást kiegészítette az alábbi mondattal:

„Valljuk, hogy a történeti alkotmányunkban gyökerező önazonosságunk védelmezése az állam alapvető kötelessége.”

Másfelől pedig az Atmód7. következtében az Alaptörvény R) cikke új, negyedik bekezdéssel egészült ki:

[14] Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Ptk.). A Ptk.-ban a Személyiségi jog érvényesítése részben ez áll: „A közösség bármely tagja jogosult a személyisége lényeges vonásának minősülő, a magyar nemzethez, illetve valamely nemzeti, etnikai, faji vagy vallási közösséghez tartozásával összefüggésben a közösséget nagy nyilvánosság előtt súlyosan sértő vagy kifejezőmódjában indokolatlanul bántó jogsérelem esetén a jogsértés megtörténtétől számított harmincnapos jogvesztő határidőn belül személyiségi jogát érvényesíteni. A közösség bármely tagja a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésének kivételével a személyiségi jogok megsértésének valamennyi szankcióját érvényesítheti.” (Új Ptk. 5:54. § (5) bekezdés).

[15] További helyek az Alaptörvényben, amelyek a lelkiismereti és vallásszabadságot érintik: a XIV. cikk (3) bekezdése deklarálja, hogy „Magyarország – ha sem származási országuk, sem más ország nem nyújt védelmet – kérelemre menedékjogot biztosít azoknak a nem magyar állampolgároknak, akiket hazájukban vagy a szokásos tartózkodási helyük szerinti országban faji, nemzeti hovatarozásuk, meghatározott társadalmi csoporthoz tartozásuk, vallási, illetve politikai meggyőződésük miatt üldöznek, vagy az üldöztetéstől való félelmük megalapozott”; a XXXI. cikk (3) bekezdése a katonai szolgálat mint állampolgári kötelezettség teljesítését az egyén lelkiismereti meggyőződésére tekintettel fegyver nélküli szolgálattal is lehetővé teszi; a 37. cikk (4) bekezdése pedig a közpénzügyi tilalmak (az alkotmánybírósági utólagos /akár absztrakt, akár konkrét/ normakontroll hatásköréből kivett tárgykörök) alól ad felmentést – egyebek mellett – arra az esetre, ha egy közpénzügyi tárgyú törvény (vagy annak valamely rendelkezése) a lelkiismereti és vallásszabadsággal lenne ellentétes.

[16] Tóth, 2019a, 214-236.

[17] 2018. június 29.-től hatályos.

„(4) Magyarország alkotmányos önazonosságának és keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének kötelessége.”

A módosítás – mivelhogy az állami szervek számára ír elő kötelezettséget – felveti az állam ideológiai, vallási kérdésekben történő semlegességének, illetve elkötelezettségének a kérdését. Eközben a jogalkotó nem módosította az Ehtv. preambulumban olvasható fordulatot, miszerint az Országgyűlés az egyházügyi törvényt „tekintettel az állam világnézeti semlegességére és a felekezetek közötti békés együttélésre való törekvésre” alkotta meg. Ebből arra következtethetünk, hogy a jogalkotó az Atmód7.-tel nem tette közjogi értelemben a keresztény vallást az állam hivatalos világnézetévé. Ezzel összhangban áll Schanda Balázs álláspontja, miszerint az Alaptörvény „nem a keresztény vallás, és nem is általában a keresztény kultúra mellett kötelezi el magát, hanem kifejezetten Magyarország kultúrájának, mint keresztény kultúrának a védelmét rendeli el”. Majd hozzáteszi Schanda, hogy az „alkotmányozói cél kétségkívül az volt”, hogy „erőteljesebb hangsúlyt és védelmet adjon az ország kulturális identitásának, azaz többletet a Nemzeti Hitvallásban felhívott keresztény örökséghez képest”.^[18] Ettől eltérő olvasatot, illetve értékelést fogalmazott meg Schweitzer Gábor. A szerző kiemelte, hogy az Alaptörvény módosításához fűzött indokolás „adós maradt a keresztény kultúra alkotmányos jelentésének magyarázatával”, majd hozzátette: „A keresztény kultúra alkotmányos tartalma bizonytalan, miként pillanatnyilag az sem látható, hogy mit jelent, és milyen konkrét formában valósítható meg az Alaptörvény indokolása szerint (is) szekulárisnak tekintett Magyarország keresztény kultúrájának valamennyi állami szerv általi védelme. További kérdésként merülhet fel Schweitzer szerint, hogy a vallási gyökerekkel és értékekkel rendelkező keresztény kultúra védelme milyen következményeket von maga után a nem keresztény – akár vallási, akár szekuláris – kultúrkörben élő állampolgárok és közösségeik számára. Az említett szerző véleménye az, hogy „Magyarország keresztény kultúrájának állami szervek általi védelmi kötelezettsége mindenestre távolodást jelent az állam vallási és világnézeti semlegessége elvétől.”^[19]

Itt jegyezzük meg azt is, hogy az Országgyűlés az Ehtv. preambulumban szellemiségével összhangban fogadta el a 2018. évi I. törvényt az 1568. évi tordai vallásügyi törvény jelentőségéről és a Vallásszabadság Napjáról. A 450 éves évforduló alkalmából az Országgyűlés január 13. napját a Vallásszabadság napjává nyilvánította. Ez időben nagyjából egybeesett az Alaptörvény hetedik módosításával.

2020-ban a 9. módosítás értelmében (a továbbiakban: Atmód9.) az Alaptörvény L) cikk (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lépett:

„(1) Magyarország védi a házasság intézményét mint egy férfi és egy nő között, önkéntes elhatározás alapján létrejött életközösséget, valamint a családot

[18] Schanda, 2019.

[19] Schweitzer, 2019.

mint a nemzet fennmaradásának alapját. A családi kapcsolat alapja a házasság, illetve a szülő-gyermek viszony. Az anya nő, az apa férfi.”

A 9. módosítás nyomán az Alaptörvény XVI. cikk (1) bekezdése helyébe pedig a következő rendelkezés lépett:

„(1) Minden gyermeknek joga van a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. Magyarország védi a gyermekek születési nemének megfelelő önazonosságához való jogát, és biztosítja a hazánk alkotmányos önazonosságán és keresztény kultúráján alapuló értékrend szerinti nevelést.”^[20]

Fontos idézni az Atmód9. indoklásából. A módosítás indoklásában az Országgyűlés a „teremtés rendjére” hivatkozott. A jogalkotó azzal érvelt, hogy „a teremtés rendjéből fakadó fogalmak jelentésének folyamatos fenyegetettsége” van ma a világban, és „[A] nyugati világban tapasztalható modern ideológiai folyamatok, amelyek a férfi és női nem teremtettsége iránt ébresztenek kétségeket, veszélyeztetik a gyermekek Alaptörvényben foglalt egészséges fejlődéshez való jogát.”^[21] Ez volt a fő indoklása az Alaptörvény 9. módosításának.

Szükségesnek tartom felhívni a figyelmet arra, hogy az Alaptörvény 28. cikke szerint – amelynek jelenlegi szövege szintén az Alaptörvény hetedik módosítása nyomán került bele az Alaptörvénybe – a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. A 28. cikk értelmében a jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambuluma, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indoklását kell figyelembe venni. Ennélfogva a „teremtés rendjére” való hivatkozás az Indoklásban különös helyzetet hozhat a bírói jogértelmezés során.

Az Alaptörvénynek a fentiekben bemutatott 7. és 9. módosítása következtében még nincs tudomásunk jogsértésről, illetve jogi eljárásról. Mindazonáltal felveti azt a fontos jogdogmatikai kérdést, hogy ha ebből fakadóan egy konkrét jogesetet tárgyalt majd világi bíróság, miként fogja értelmezni a „keresztény kultúrát”, valamint a „teremtés rendjét”. A „keresztény kultúra”, és különösen a „teremtés rendje” szakrális jelentéstartalom nélkül értelmezhető-e? Az állam és az egyház különvált modelljében, egy világnézeti semleges államban van-e helye állami normaszövegben vagy annak indoklásában egyházi/vallási tantételnek, ennélfogva a bíróságok számára kötelezően előírt teológiai tanítás értelmezésének? Mert attól, hogy az állami norma/indokolás tartalmazza, még nem feltétlenül válik szekularizált jelentéstartalmúvá, továbbra is vallási/egyházi norma marad. A jogalkotó indoklása és a szövegértelmezési kontextus szakrális jelentéstartalomra enged következtetni, amely nem függetleníthető a teológiai tanítások-

[20] Alaptörvény kilencedik módosítása (2020. december 22.).

[21] Magyar Közlöny, Indoklások Tára: Végső előterjesztői indoklás..., 2020.

tól. Ez pedig a további kérdéseket veti fel: melyik felekezet/keresztény irányzat teremtésfelfogását kell figyelembe venni (számos keresztény felekezet működik Magyarországon), mi a helyzet a nem keresztény vallásúakkal (Magyarországon bevett egyházi státussal rendelkező zsidó, iszlám, buddhista, hare-krisna vallásfelekezetek), illetve ateistákkal, továbbá a különböző tudományos álláspontokkal? Kikre terjed ki a norma személyi hatálya? Milyen hatással lehet ez a rendelkezés a felekezetek közötti békés együttélésre? Fel kell tenni azt a kérdést is, hogy nem írja-e felül ez a szabály az ember természetes és elidegeníthetetlen jogát a gondolat, a lelkiismeret és a vallás szabadságához, konkrétan az egyéni meggyőződés kialakításának jogához? Itt szeretném megjegyezni, hogy részint hasonló kérdések fogalmazódtak meg a vasárnapi munkavégzéssel és a köztisztviselői esküvel kapcsolatos viták során is.^[22]

IV. JOGESETEK

Ahhoz, hogy még teljesebb képet kapjunk a magyar állam és az egyházak közjogi kapcsolatát, valamint a lelkiismereti és vallásszabadságot érintő aktuális alkotmányos kérdésekről, az alábbiakban fontos szólni az Ehtv.-ről és arról, hogy milyen magyar vonatkozású ügy került a Strasbourg-i emberi jogi bíróság elé az Alaptörvény és az Ehtv. hatálybalépése után. Továbbá a fent már említett próbapert is szeretném röviden ismertetni.

1. A vallási közösségek többszintű rendszere

A 2012. január 1-jén hatályba lépett, és azóta már többször módosított Ehtv. általános indokolásában az előterjesztő megfogalmazta, hogy Magyarországon a XVI. századtól több törvény is törekedett a „szabad vallásgyakorlás jogának biztosítására”, és fel is sorolja a lényeges történeti jogforrásokat. Ezt követően kifejezésre juttatja, hogy a törvény kezdeményezésének alapvető indoka az Alaptörvény vonatkozó rendelkezéseinek a végrehajtásához szükséges szabályok megállapítása.^[23]

[22] Lásd ehhez: a vasárnapi munkavégzéssel és a köztisztviselői esküvel kapcsolatos AB határozatokat. Ezekben az esetekben az AB azzal érvelt, hogy állampolgári szinten szakrális jelentésüket veszítette a vasárnap és az eskü kifejezés is (ez utóbbi egy különvéleményben fogalmazódik meg). 10/1993. (II. 27.) AB határozat indokolásában olvashatjuk a következőket: „A vasárnapi pihenőnap szokása a hagyományokon alapul, s ez ma már a világ nagy részén egységes gyakorlat; kétségtelen eredeti vallási tartalma, azonban ezt már rég elvesztette; jelenlegi, kimondottan világi jellegű célja az, hogy az állampolgárok számára egységes heti pihenőnapot biztosítson.” A 47/2009. (IV. 21.) AB határozattal kapcsolatban lásd Köbel, 2009, 117-133.

[23] T/5315. számú törvényjavaslat.

A törvény ünnepélyes bevezető szövegének felvezető mondata kifejezésre juttatta, hogy a „Magyarországon működő vallási közösségek a társadalom kiemelkedő fontosságú értékhozó és közösségteremtő tényezői”, amelyek a hitéleti tevékenységük mellett a közfeladatokból is részt vállalnak (nevelési, oktatási, felsőoktatási, egészségügyi, karitatív, szociális, család-, gyermek- és ifjúságvédelmi, valamint kulturális, környezetvédelmi, sport- és más tevékenységek), továbbá „a nemzeti tudat ápolásával is jelentős szerepet töltenek be az ország és a nemzet életében”. Ez utóbbi fordulatnak ad hangsúlyt a jogalkotó kifejezett szándéka, hogy Magyarország nemcsak „elismeri”, hanem aktívan „támogatja a külföldi magyar közösségek életében meghatározó szerepet játszó vallási közösségek tevékenységét is”.

A preambulum további része a törvény megalkotásának közvetlen céljait tartalmazza. Az alapvető szabályozási cél a lelkiismereti és vallásszabadság jogi garanciája; a törvény az alapjog érvényre juttatását szolgálja, biztosítja mások meggyőződésének tiszteletben tartását és a vallási közösségek önállóságát, és szabályozza a vallási közösségek állammal fennálló kapcsolatait. A következő pont kifejezésre juttatja a fent már ismertetett nemzetközi jogi dokumentumok figyelembevételét. Az Lvt.-tól eltérően a modell fő vonalát – az Alaptörvénnyel összhangban – akképpen fogalmazza meg, hogy „az állam és a vallási közösségek különvált működésének alkotmányos követelményét” figyelembe veszi, „de az együttműködés kölcsönös előnyökön alapuló elveit megfelelően” érvényesíti. Ezt úgy értelmezhetjük, hogy a különvált működés az együttműködést nem zárja ki, ennek azonban „kölcsönös előnyökön” kell alapulnia. További jelentős szempontot adott meg a jogalkotó azzal, hogy folytatni kívánta a „vallásszabadságot biztosító törvényekben testet öltő hagyományt”, ezért is fektettünk nagy hangsúlyt a jelen tanulmányban a magyar jogtörténeti előzmények bemutatására. A különvált, de együttműködő modell ismérveit adja meg a jogalkotó azáltal, hogy expressis verbis kimondja, hogy tekintettel van „az állam világnézeti semlegességére” és egyúttal „a felekezetek közötti békés együttélésre való törekvésre”. Ez utóbbi fordulat az állam aktív szerepét feltételezi. Az egyes vallási közösségeknek az állammal való kapcsolatukban felmerülő sajátos szempontjait ismeri el a jogalkotó azzal, hogy tiszteletben tartja „a vallási közösségekkel megkötött megállapodásokat”, amelyek a hatályos joganyag részét képezik. A preambulum következő gondolata az Alaptörvény Nemzeti Hitvallásának az emberi méltóság kiemelt szerepét hangsúlyozó alapjogi felfogására („Valljuk, hogy az emberi lét alapja az emberi méltóság”) reflektál. Eszerint „az emberi személy méltóságának a tisztelete” a „közös előmozdításának kulcsa”, amely „nemcsak az emberek és a családok számára”, hanem „a vallási közösségek részére is” lehetővé teszi, hogy „szabadon teljesítsék küldetésüket”. A preambulum eddig ismertetett pontjai általánosságban a vallási közösségekre terjedtek ki, végül azonban egy leszűkítést olvashatunk az egyházakra nézve: az Országgyűlés külön is elismeri „Magyarország történelmében és kultúrájában folyamatosan meghatározó jelentőséggel bíró egyházak kiemelkedő szerepét”. Nem nevesíti a törvény, hogy melyik egyházakról van szó.^[24]

[24] Lásd Köbel, 2019b, 153-168.

Lényeges változás volt 2012-ben, hogy az addigi egyszintű rendszert felváltotta a vallási közösségek többszintű rendszere. Ez előbb kétszintű (bevett egyház és vallási tevékenységet végző szervezet egyesületi formában), majd a jelenleg – 2019. áprilistól – hatályos, módosított törvény szerinti négszintű rendszert takar. Ezt kiegészíthetnénk egy kvázi ötödik szinttel, amelybe lényegében azokat a közösségeket sorolhatjuk, amelyek jogi státus nélkül működnek. Erre utal a vallási közösségnek a legutóbbi módosítás szerinti új definíciója a törvényben: „Vallási közösség a természetes személyek minden olyan közössége, szervezeti formától, jogi személyiségtől vagy elnevezéstől függetlenül, amely vallás gyakorlására alakult, és elsődlegesen vallási tevékenységet végez.” [6. §] Az Ehtv. ezután kimondja, hogy „[V]allási közösség működhet jogi személyiség nélkül, valamint jogi személyiséggel rendelkező szervezeti formában.” [7. § (1) bek.] A hatályos Ehtv. értelmében a jogi személyiséggel rendelkező vallási közösség négy nevesített jogi formája a következő: a) vallási egyesület, b) nyilvántartásba vett egyház, c) bejegyzett egyház, és d) bevett egyház. Ezek közül a bevett egyházak rendelkeznek legszélesebb körű jogosultságokkal és állami támogatással. A bevett egyházak jegyzékét az Ehtv. melléklete tartalmazza, 27 bevett egyház van ma Magyarországon.^[25]

A vallási közösségek többszintű rendszerével kapcsolatban konkrét AB határozat és Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) által hozott döntés is van. Az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) a Magyar Keresztény Mennonita Egyház és társai vs. Magyarország ügyben hozott ítélete kimondta, hogy bizonyos állami támogatások csak az Ehtv.-ben előírt feltételek [vagy legalább százéves nemzetközi működést, vagy – ennek hiányában – legalább húszéves Magyarországi működést és a lakosság 0,1%-át elérő (azaz mintegy tízezres) taglétszámot írnak elő] igazolása révén egyházként elismerhető szervezeteknek járnak, más vallási közösségeknek pedig nem, ellenkezik az Emberi Jogok Európai Egyezményével (EJEE), mivel sérti az EJEE 11. cikke által garantált egyesülési szabadságot a 9. cikk által védett vallásszabadsághoz való joggal összefüggésben. Az EJEB megállapította, hogy a magyar jogban a bevett egyházak kedvezőbb elbánásban részesülnek, különösen az adózás és az állami támogatások tekintetében, mint az egyéb vallási közösségek, illetve bizonyos, egyházak által végzett vallási tevékenységek sem érhetőek el a vallási egyesületek számára; ez pedig hatással van a vallás kollektív szabadságára is, mivel a „bevett egyház” szervezeti forma más szervezeti formákhoz képest számottevő előnyt biztosítva segíti az ilyen vallási közösségeket a vallási céljaik elérésében. Az EJEB szerint önmagában az ilyen megkülönböztetés nem egyezmény-sértő, de meg kell, hogy feleljen a semlegesség és pártatlanság követelményének. Bár egy ésszerű mértékű működési időtartam előírása nem sérti a kollektív vallásgyakorlás lehetőségét, a magyar szabályozás szerinti 100, illetve 20 év kirí-

[25] Lásd Köbel, 2019b, 153-168.

vóan hosszú. Mivel tehát a bevett egyházak és az ilyenek nem minősülő vallási közösségek közötti megkülönböztetés a kisebb vallási közösségekhez tartozó hívekre objektív és igazolható indok nélkül ró terhet, azaz nincs ésszerű alapja az egyházi elismerés feltételeként az ilyen hosszú működési időtartam előírásának, ezért az sérti a semlegesség és pártatlanság követelményét, így az EJEB 11. és 9. cikkébe ütközik. Az Alkotmánybíróság nem sokkal az EJEB ítélete után egyedi normakontroll eljárás iránt indított bírói kezdeményezésre – megállapította [23/2015. (VII. 7.) AB határozat], hogy az Ehtv. egyházkénti elismerésre vonatkozó egyes rendelkezései nemzetközi szerződésbe ütköznek. Az AB szerint az állam megállapíthat ugyan privilégiumokat egyes vallási közösségeknek, biztosítania kell azonban azt, hogy a privilégiumok bármely vallási közösség által teljesíthető, objektív alapon járjanak, és ne merüljön fel a politikai alapú, tehát elfogult, önkényes mérlegelés kockázata. Az AB felhívta az Országgyűlést (valamint a Kormányt) arra, hogy 2015. október 15-ig tegyék meg a konkrét ellentét feloldásához szükséges intézkedéseket, vagyis az szja egy százalékaival kapcsolatban küszöböljék ki az egyezményellenességet, továbbá a konkrét ügyben megtiltotta e rendelkezések alkalmazását.^[26]

Az Alkotmánybíróság 2017-ben hozott döntést az szja egy százalékaival kapcsolatos kérdésében. [7/2017. (VII. 18.) AB határozat a személyi jövedelemadó meghatározott részének az adózó rendelkezése szerinti felhasználásáról szóló 1996. évi CXXVI. törvénnyel (Szf. tv.) kapcsolatos mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenesség megállapításáról és alkotmányjogi panasz elutasításáról.] Az indítványozó panaszában azt állította, hogy a NAV és a bíróságok indokolatlanul tettek különbséget a hitközség és a bevett egyházak között, ezáltal sértették az Alaptörvény XV. cikk (1) és (2) bekezdésében deklarált jogát. Az AB szerint mind a NAV, mind pedig a bíróságok a hatályos jogszabályok figyelembevételével jártak el, de az AB álláspontja szerint nem indokolható az olyan megkülönböztetés, ami által a bevett egyházak tagjai – amennyiben fizetnek személyi jövedelemadót – jövedelemadójuk 1%-át egyházuk számára felajánlhatják, a vallási tevékenységet végző szervezetek tagjai azonban nem élhetnek e lehetőséggel. Ebben a tekintetben ugyanis a bevett egyházak és a vallási tevékenységet végző szervezetek homogén csoportot alkotnak az AB szerint. Az AB azzal érvelt, hogy a csoportképzés alapja azonban ebben az esetben nem a vallási tevékenységet végző szervezetek és a bevett egyházak közötti, vallási rendeltetésük alapján fennálló hasonlóság, hanem a hívők (az Szf. tv. vonatkozásában adózók) összessége, és azok egyéni jogainak egyezősége. Az Alaptörvény VII. cikke alapján ugyanis a vallásszabadsághoz való jog magjaként megjelenő meggyőződés szabad megválasztásának joga minden embert megillet. Így a hívők a vallásszabadságból fakadó jogaik tekintetében (legyenek bármelyik vallás követői is) homogén csoportot alkotnak. Mindezek alapján az Alkotmánybíróság – hivatalból eljárva – megállapította, hogy az Alaptörvény XV. cikk (2) bekezdését sértő mu-

[26] Lásd Tóth, 2019a, 214-236; Tóth, 2019b, 237-255.

lasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenes helyzet áll fenn annak következtében, hogy a törvényalkotó nem biztosította az Szf. tv.-ben az adózók számára, hogy rendelkező nyilatkozatuk kedvezményezettjeként valamennyi vallási közösség közül választhassanak. Az Alkotmánybíróság ezért felhívta az Országgyűlést, hogy jogalkotási feladatának 2017. december 31-ig tegyen eleget.^[27]

Az Országgyűlés e határidőt jócskán túllépve tett eleget az AB felhívásának, és ezt az alkotmányos csorbát igyekezett kiküszöbölni, amelynek nyomán elérhetővé vált mind a négy jogi formájú vallási közösség számára a technikai szám.^[28] 2020-ban azonban az Alkotmánybíróság alkotmányjogi panaszra indult eljárásban az szja 1%-os felajánlás új szabályait érintően két újabb határozatot is hozott. Az egyik indítvány szerint az Ehtv. a hátrányos megkülönböztetés tilalmába ütközik, mert az szja 1 %-os felajánlás utáni állami kiegészítésre csak a bejegyzett és a bevett egyházak jogosultak.^[29] A másik alkotmányjogi panasz szerint Ehtv. azért ütközik a diszkrimináció tilalmába, továbbá a vallási egyesület kategóriája alaptörvény-ellenes, mert a foglalkoztatotti jogviszony, a tábori lelkészi, valamint a börtön-és kórházlelkészi szolgálat csak az egyházi jogi személy részére biztosított, és az Ehtv. szerint a vallási egyesület nem egyházi jogi személy.^[30] Az AB mindkét esetben elutasította az indítványt.

2. Próbaper

Az alábbiakban azt a precedensértékű próbapert (Fővárosi Ítéltábla 2.Pf.20.151/2017/3/II.) szeretném ismertetni, amely az Alaptörvény, valamint a Polgári Törvénykönyv fent említett azon szakaszával függ össze, amely lehetőséget ad valamely vallási közösség tagjának pert indítani abban az esetben, ha a vallási közösséghez tartozásuk miatt úgy érzik, hogy emberi méltóságukban sérelmet szenvednek. Az ügyben az alapjogi kérdés az, hogy a véleménynyilvánítási szabadság jogának és a felperesek vallásszabadsághoz fűződő jogának ütközése esetén melyik jogot kell előtérbe helyezni, a felperesek által hivatkozott jogsérelem indokolja-e a véleménynyilvánítási szabadság korlátozását.

Az I. rendű felperes egy 2016-ban megtartott, a teljes lengyel abortusztilalmat támogató lengyel katolikus egyházi állásfoglalás elleni tüntetésen előadott performansz miatt nyújtott be a II. és III. rendű felperesekkel együtt keresetet a Fővárosi Törvényszékhez. Felperes a keresetében azt kérte, hogy a bíróság állapítsa meg, hogy a felperesek személyisége lényeges vonásának minősülő katolikus vallási közösséghez való tartozást érintő módon az alperesek megsértették a felperesek emberi méltóságát és a vallás szabad gyakorlásához való jogát azzal, hogy – később az interneten közzétett – előadásuk keretében egyikük katolikus

[27] Lásd Köbel, 2019b, 153-168.

[28] Az Ehtv. módosítása ún. Salátamód. tv.-ben.

[29] 3193/2020. (VI. 11.) AB határozat.

[30] 3194/2020. (VI. 11.) AB határozat.

áldoztatást imitálva egy „abortusztabletta” feliratú zacskóból fehér tablettát helyezett a másik két alperes nyelvére a „Krisztus teste” kijelentés kíséretében. A felperesek kérték a törvényszéktől az alpereseket a további jogsértéstől eltiltani, valamint elégtétel adására és egyetemlegesen 600.000 forint sérelemdíj és kamatai megfizetésére kötelezni.

Első fokon a bíróság (Fővárosi Törvényszék) kimondta: „A bíróság álláspontja szerint megállapítható, hogy az alperesek szándéka nem a katolikus hit meggyalázása, hanem a katolikus egyháznak és a hívők közösségének az abortuszvitában elfoglalt álláspontja éles, gúnyos kritikája volt, amely pedig a véleménynyilvánítási jog által védett magatartásforma.”

Másodfokon a Fővárosi Ítéltábla szerint az első fokon eljáró bíróság helytelenül ítélte meg az alperesek per tárgyát képező magatartását. Az Ítéltábla arra hivatkozott, hogy a közösséghez tartozással összefüggő személyiségi jog érvényesítésének lehetősége az új Ptk.-ban biztosított speciális jogvédelmi eszköz. Keresetükben a felperesek annak megállapítását kérték, hogy az I. rendű alperes – azáltal, hogy nagy nyilvánosság előtt püspöki ruhában „Járuljatok szentáldozáshoz!” felhívást intézett a jelenlévőkhöz, majd áldozató papi tevékenységet imitálva egy jól láthatóan címkézett, „abortusztabletta” feliratú zacskóból „Krisztus teste” kijelentés kíséretében, fehér tablettákat helyezett az „eléje járuló” II. rendű alperes, valamint mások nyelvére – a személyiségük lényeges vonásának minősülő katolikus vallási közösséghez való tartozást érintő módon megsértette az emberi méltóságukat és a vallás szabad gyakorlásához, a vallásszabadsághoz fűződő jogukat. A II. rendű alperes vonatkozásában annak megállapítását kérték, hogy a II. rendű alperes – azáltal, hogy a szentáldozás szertartásában résztvevő katolikus híveket utánozva az I. rendű alperes kezéből elfogadta az „abortusztabletta” feliratú zacskóból kivett fehér tablettát – megsértette a személyiségük lényeges vonásának minősülő katolikus vallási közösséghez tartozást érintő módon az emberi méltóságukat, a vallás szabad gyakorlásához való jogukat, valamint a vallásszabadságukat. A felperes szerint a III. rendű alperes azzal sértette meg a felperesek mint a katolikus közösséghez tartozó személyek méltóságát, a vallásgyakorláshoz való jogukat, vallásszabadságukat, hogy kezébe megafonnal végig asszisztálta a vallásgyalázó jelenetet, azt látható szimpátiával, mosolyogva támogatta, az I. és II. rendű alperesekkel szándékegységben segített annak felhangosításában, ezáltal a jogsértő magatartás nagy nyilvánosság előtt való kifejtésében.

A másodfokú bíróság arra a meggyőződésre jutott, hogy önmagában kétségbe vonható az is, hogy a kereset tárgyává tett, kiemelten sérelmezett alperesi magatartás értékelhető-e egyáltalán az abortusz kérdés körében kifejtett véleményként, a gúnyolódó cselekmény nem mutatta meg az alperesek abortusz kérdésben elfoglalt álláspontját. A másodfokú bíróság álláspontja szerint annak megállapításával, hogy a felperesek vallásszabadsághoz való joga sérelmet szenvedett, általánosságban megállapításra került – az Alaptörvény VII. cikk (1) bekezdés, valamint az Ehtv. 1. § (1)-(2) bekezdések rendelkezéseiből következően – a felperesek vallásgyakorlásához való jogának megsértése is. Fentiekre

figyelemmel a Fővárosi Ítéltábla nem fogadta el azt az elsőfokú határozatban kifejtett álláspontot, mely szerint az alperesi magatartást a véleménynyilvánítási szabadsága védi. A vallásos meggyőződést véleménynyilvánítási szabadságra hivatkozással megalázni nem lehet. A szólásszabadság gyakorlása minden esetben felelősséggel jár, a vallást – a közéleti vita keretein kívül eső – gyalázó, indokolatlanul sértő véleménynyilvánítások módja korlátozható.

Az alperesek a Kúriához fordultak. A Kúria a véleményyszabadságra hivatkozva hatályon kívül helyezte a másodfokú ítéletet, és visszaállította az eredeti döntést. A Kúria leszögezte, hogy ez egyfajta próbaper, mert a közösséghez való tartozás miatt az új Ptk. ezen jogalapját még nem nagyon használják az állampolgárok. A strasbourgi sztenderdek alkalmazva vizsgálták meg az ügyet, mikor egy közel 30 éves ügysző nyúltak vissza.^[31] Ez alapján értékelték a jogi-, a társadalmi-, és a politikai kontextust. A bíró kijelentette, hogy nem célja minősíteni a performansz művészi értékét. Amiatt, hogy a helyszín nem volt vallási kötődésű, az egész tüntetésről egyértelmű volt, hogy az a lengyel katolikus egyház markáns állásfoglalásának szintén erőteljes kritikája, az alapjogi tesztet az alperesek javára alkalmazta: aki hajlandó közéleti vitákban markáns álláspontot képviselni, az tűrni köteles a hasonlóan erős kritikát is. Mivel a tüntetők nem sértettek meg kegytárgyakat, nem rongálták meg a papi ruhát, és még csak nem is káromkodtak, a kritikás véleménynyilvánításuk bent maradt az alkotmányosan védett keretek között.^[32]

A felperesek (továbbiakban: indítványozók) ezt követően alkotmányjogi panaszt nyújtottak be az Alkotmánybírósághoz. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a Kúria Pfv.IV.21.163/2018/4. számú ítélete, valamint a Fővárosi Törvényszék 70.P.22-286/2016/13. számú ítélete alaptörvény-ellenesek, ezért azokat megsemmisíti.^[33] Az indítványozók a bírói döntés(ek) alaptörvény-ellenességét két fő indokkal támasztották alá: egyrészt, a bíróságok nem vették figyelembe, hogy az alperesek sértő cselekményükkel konkrét véleményt nem fejeztek ki; másrészt, a vallási közösség tagjait a közszereplőkhöz hasonló, fokozott tűrés kötelezettséggel terhelték. A Kúria az Alkotmánybíróság 6/2021. (II.19.) AB határozata alapján a Fővárosi Törvényszéket új eljárásra és új határozat hozatalára utasította.^[34] E sorok írásakor, 2022. júniusában még nem tudjuk, hogy mi lesz a kimenetele ennek az ügynek. Mindenesetre érdemes figyelemmel kísérni az eset jogi útját.

[31] Case of Otto-Preminger-Institut v. Austria.

[32] Kpk.IV.39.394/2021/3. számú határozat (Lásd még: Index.hu: Ha a katolikusok..., 2019).

[33] 6/2021. (II. 19.) AB határozat.

[34] Kpk.IV.39.394/2021/3. számú határozat.

V. ÖSSZEGRZÉS

A fentiek alapján láthatjuk, hogy Magyarországon az állam és a vallási közösségek kapcsolatának közjogi kérdései, az állam világnézeti karakterének értelmezése aktuális téma. Mind eszmei, jogdogmatikai, mind pedig gyakorlati aspektusból szükséges korrekt vitákat lefolytatni, amelyhez egyidejűleg kell a globális kihívások szempontjait, az alapjogi szttenderdeket, valamint a történelmi tanulságokat is figyelembe venni.

IRODALOM

- Index.hu: Ha a katolikusok határozott véleményt fogalmaznak meg, túrják a kritikát, 2019. (Elérhető: https://index.hu/belfold/2019/11/13/budapest_kuria_masodfok_fellebez_abortusz_tuntetes/. Letöltés ideje: 2022.07.10.).
- Köbel Szilvia (2009): A köztisztviselői eskü és a lelkiismereti szabadság. In: *Fundamentum*. 2009/4. sz.
- Köbel Szilvia (2019a): A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatának történelmi áttekintése. In: Köbel Szilvia (szerk.): *Az állami és a felekezeti egyházjog alapjai*. Patrocínium Kiadó, Budapest.
- Köbel Szilvia (2019b): Az alaptörvény és a vallási közösségek. Az állam és a vallási közösségek kapcsolatára vonatkozó hatályos joganyag áttekintése. In: Köbel Szilvia (szerk.): *Az állami és a felekezeti egyházjog alapjai*. Patrocínium Kiadó, Budapest.
- Kukorelli István (2010): A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény születése és sajátosságai. In: Köbel Szilvia (szerk.) *A vallási diszkrimináció ellen - az esélyegyenlőség megteremtéséért. Tudományos konferencia a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény húszéves évfordulója alkalmából*. Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, Budapest.
- Marczali Henrik (1896): *Magyarország története az Árpádok korában (1038–1301). A magyar nemzet története*. Második kötet (szerk.: Szilágyi Sándor). Budapest.
- Schanda Balázs (2019): Magyarország keresztény kultúrájáról. In: *Pázmány Law Working Papers*. 2018/8. sz.
- Schweitzer Gábor (2019): „Becsüljük országunk különböző vallási hagyományait”. In: *Rendhagyó kommentár egy rendhagyó preambulumról – Magyarország Alaptörvénye, Nemzeti hitvallás* (szerk. Patyi András). Dialóg Campus Kiadó, Budapest.
- Tóth J. Zoltán (2019a): Az alkotmánybíróság vallásszabadsággal és vallási közösségekkel kapcsolatos gyakorlata. In: Köbel Szilvia (szerk.): *Az állami és a felekezeti egyházjog alapjai*. Patrocínium Kiadó, Budapest.
- Tóth J. Zoltán (2019b): A lelkiismereti és vallásszabadság az emberi jogok európai bírósága gyakorlatában. In: Köbel Szilvia (szerk.): *Az állami és a felekezeti egyházjog alapjai*. Patrocínium Kiadó, Budapest.

JOGFORRÁSOK

- 1989. évi XXXI. törvénnyel módosított 1949. évi XX. törvény (Alkotmány).
- 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.
- 1999. évi LXX. törvény a Magyar Köztársaság és az Apostoli Szentzsék között a Katolikus Egyház magyarországi közszolgálati és hitéleti tevékenységének finanszírozásáról, valamint néhány vagyoni természetű kérdéstről 1997. június 20-án, Vatikánvárosban aláírt Megállapodás kihirdetéséről.
- 2007. évi CLXVIII. törvény az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről.
- 2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról.
- 2019. évi XXXVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról szóló 2011. évi CCVI. törvény módosításához kapcsolódóan egyes törvények módosításáról.
- 3193/2020. (VI. 11.) AB határozat.
- 3194/2020. (VI. 11.) AB határozat.
- 47/2009. (IV. 21.) AB határozattal. (Elérhető: <https://net.jogtar.hu/getpdf?docid=A09H0047.AB&targetdate=&printTitle=47/2009.+%28IV.+21.%29+AB+hat%C3%A1rozat&getdoc=1>. Letöltés ideje: 2022. 07. 06.).
- 6/2021. (II. 19.) AB határozat.
- A vasárnapi munkavégzéssel és a köztisztviselői esküvel kapcsolatos AB határozatok (Elérhető: <http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/5BF7C5128ABCA0A1C1257ADA00528F82?OpenDocument>. Letöltés ideje: 2022. 07. 06.).
- Case of Otto-Preminger-Institut v. Austria. (Elérhető: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-57897&filename=001-57897.pdf&TID=hcoelb-xnm>. Letöltés ideje: 2022. 07. 06.).
- European Academy of Religion „Religion and Diversity”: Conference Schedule (Elérhető: <https://www.europeanacademyofreligion.org/conference-schedule>. Letöltés ideje: 2022. 07. 02.).
- Kpk.IV.39.394/2021/3. számú határozat. (Elérhető: <https://kuria-birosag.hu/hu/alkotmbir-hat/kpkiv3939420213-szamu-hatarozat>. Letöltés ideje: 2022. 07. 06.).
- Kpk.IV.39.394/2021/3. számú határozat. <https://kuria-birosag.hu/hu/alkotmbir-hat/kpkiv3939420213-szamu-hatarozat> (2022. 06. 07.).
- Magyar Közlöny, Indokolások Tára. 2020. december 18. (MK 2020/161.) Végső előterjesztői indokolás.
- Magyarország Alaptörvénye.
- Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosításához. (Elérhető: <https://magyarokozlony.hu/dokumentumok/05c2f41386bbbedff9aa3ea808a0e1296fd193469/letoltes>. Letöltés ideje: 2022. 07. 06.).
- T/5315. számú törvényjavaslat. (Elérhető: <http://www.parlament.hu/irrom39/05315/05315.pdf>. Letöltés ideje: 2016. november 11.).

Életvédelem járvány idején – A triázs büntetőjogi problémái

ABSTRACT

This article reviews some of the criminal law aspects of healthcare microallocation and triage which is a structured procedure based on ranking. The authors briefly present the development and characteristics of modern triage, as well as the peculiarities of the Hungarian Emergency Triage System. This is followed by a discussion of the triage related issues raised by the COVID-19 pandemic. The central idea is that the execution of decisions based on the triage approach, insofar as they are causally related to the death of the patient, raises the issue of homicide in all cases. The authors outline attempts to solve this problem, such as the dogmatics of necessity and the theory of conflict of duties, and then conclude that although these may justify exemption from criminal liability, they also make us face concerns about the rule of law. A reassuring solution would require legislative measures.

Keywords: criminal law ■ pandemic ■ triage ■ necessity

I. BEVEZETÉS

Alapvető jogállami követelmény, hogy a pandémia súlyos kihívásaira a büntetőjog is megfelelő választ adjon.^[1] A jogág sokszínű intézményrendszerrel védi az emberi életet és egészséget mint kiemelt jelentőségű jogi tárgyat.^[2] A világmjárvány természetéből eredően vetődnek fel különös élességgel az életfenntartó kezelések korlátozásának problémái. Jelen tanulmányban a rendelkezésre álló eszközök szűkösségéhez kapcsolódó aktuális probléma, az ún. egészségügyi mikroallokáció, illetve az ún. triázs egyes büntetőjogi vonatkozásait tekintjük át, a teljességre való

[1] Filó, 2021, 33-41.

[2] Filó, 2021, 33-41. [1].

törekvés igénye nélkül, elsősorban a gazdag német jogirodalom alapján. Tanulmányunk határainak megvonásánál utalnunk kell Eser legújabb módszertani álláspontjára is, hogy a korszerű felfogás az orvosi tevékenység jogi vizsgálatánál nem elegendhet meg a hagyományos jogágak szűk kereteibe szorított szektorális szemlélettel. Az egészségügy bonyolult életviszonyait a legteljesebben a születendőben lévő új diszciplína, az integrált orvosi jog írhatná le, amely saját, önálló dogmatikájában egyesítené a büntetőjogi, polgári jogi, közjogi szabályrendszert, metodikájában pedig – transzdiszciplináris tudományként – figyelemmel kísérené az orvoslással foglalkozó társadalomtudományok eredményeit is. Mindennek ellenére azonban vitathatatlan, hogy – akár integrált, akár szektorális szemléletben – az orvosi jogviszonyokhoz kötődő életvédelmi kérdések megítélésében a büntetőjognak döntő szerepe van. A büntetőjog társadalmi jelentősége ugyanis nem mérhető pusztán a büntetőeljárások számában vagy eredményességében. Az a kiemelt és szimbolikus értékű jogtárgyvédelem, amit a büntetőnormák biztosítanak a személy elleni bűncselekmények szabályozásával, nem pótolható más jogágak megoldásaival.^[3]

II. A MAGYAR SÜRGŐSSÉGI TRIÁZS RENDSZER ÉS AZ ETIKAI ÁLLÁSFOGLÁSOK

A triázs („triage”) történeti gyökereit a szakirodalom hagyományosan a napóleoni háborúk korára, a legendás Larrey báró hadisebészeti munkásságára vezeti vissza.^[4] A később Bonaparte személyi orvosává avanzsáló Larrey alakította ki a mozgó vagy repülő ambulanciák („ambulance volante”) rendszerét, amellyel a harctérről elsőként a még menthető sérülteket menekítették ki, elkülönítve a könnyű vagy reménytelen esetektől.^[5] A német nyelvű források a sebesülések osztályozására a II. Frigyes Vilmos porosz király által jegyzett táborigazságot tartást hozzák példaként.^[6] A triázs mint eljárás szabályainak egyértelmű rögzítése Charles Spire és Pierre Lombardy francia katonáorvosok nevéhez fűződik, akik 1925-ben megjelentették az egészségügyi ellátás háborús időkben történő megszervezését tárgyaló tanulmányukat.^[7]

Mai szemléletünkben a triázs fogalma alatt olyan egészségügyi értékelő rendszert értünk, melynek segítségével heveny egészségkárosodás esetén

[3] Eser, 2006, 28.

[4] Bakay, 1943, 12-13.

[5] Egyes források szerint Larrey volt az egyetlen francia katonatiszt, aki iránt Wellington és Blücher is tiszteletet tanúsított Waterloo után. Vö. Tshisuaka, 2005, 826.

[6] Königlich-Preußisches Feldlazareth-Reglement.

[7] Péter Orsolya Márta: Az igazságosság és a besorolás etikai problémái az egészségügyben, különös tekintettel a COVID-19-járvány olaszországi tapasztalataira. Ld. Péter, 2020, 1899-1907.

meghatározható az ellátás szükséges szintje és időbeli dimenziója.^[8] Ez egyfajta rangsorolást jelent, amelynek során a kezelés sikerének esélyét mérik fel,^[9] a jogirodalom ugyanakkor egységes abban is, hogy a triázs több pusztán prioritizálásnál a betegek között, egyúttal strukturált eljárás is, amelynek célja az önkényes döntések kizárása a folyamatból. A fogalomkörbe eső konstellációk között megkülönböztetjük az ex ante triázst, amikor több páciens egyszerre érkezik a kórházba, és a kapacitások szűkössége miatt arról kell dönteni, hogy melyikük kezelését kezdjük el, az ex post triázst, vagyis a már megkezdett kezelések megszakítását újonnan érkezett páciensek megmentése érdekében, illetőleg a preventív triázst, amikor eleve nem kezdjük meg a rosszabb életkilátással rendelkezők kezelését, fenntartva a kapacitásokat az orvosi szempontból esélyesebbeknek.^[10]

A triázs szükségessége alapvetően az egészségügy alulfinanszírozottságából és az ennek nyomán jelentkező eszköz- és forráshiányból (így részben embererőforrás-hiányból) ered, amely végső soron az ellátórendszer kapacitásának korlátozottságában jelentkezik.^[11] A 2010-as évektől a triázs (egyúttal illetve igésített változata, a „triázsolás”) a hazai gyakorlatban is elterjedt. A Magyar Sürgősségi Orvostani Társaság Közhasznú Egyesület vezetőségének döntése alapján a Kanadai Sürgősségi Orvostani Társasággal (CAEP) történt előzetes egyeztetéseket követően, 2013-ban megkezdődött a Canadian Triage and Acuity Scale (CTAS) rendszerének adaptálási folyamata. 2014 óta folyamatosan zajlik a Magyar Sürgősségi Triázs Rendszer (MSTR) felhasználói tanfolyamainak szervezése az ország minden régiójában.^[12]

A CAEP és számos további, egészségügyi szakembereket tömörítő kanadai szervezet ausztrál mintára alkotta meg a CTAS-t a betegek biztonságának és az ellátáshoz való egyenlő hozzáférésének elősegítése érdekében.^[13] A CTAS a beteg panaszait, a vitális paramétereket és egyéb tényezőket alapul véve egységes szemléletű, jól reprodukálható betegosztályozó rendszert alakított ki, amely biztosítja az azonnali ellátást igénylő betegek késedelem nélküli felismerését. A Kanadában 1999-ben bevezetett és legutóbb 2016-ban revideált rendszer a betegeket öt – római számokkal jelölt – kategóriába rangsorolja, melyek közül az I. kategóriába az újraélesztésre szoruló betegek tartoznak, majd az azonnali ellátást igénylő páciensek, a sürgős ellátást igénylő betegek és a kevésbé sürgős esetek következnek. Az V. kategóriába a sürgős ellátást nem igénylő betegek tar-

[8] Egészségügyi szakmai irányelv a sürgősségi betegellátás során végzett triázs feladatok végrehajtásáról (azonosító: 002076).

[9] Mészáros, 2021, 145-153.

[10] Rönnau, 2020, 403.

[11] Péter, 2020, 1899-1907.

[12] Magyar Sürgősségi Orvostani Társaság: Magyar Sürgősségi Triázs Rendszer (MSTR) munkacsoport, 2017.

[13] Bullard, 2017.

toznak.^[14] A CTAS nemcsak abban jelent segítséget a sürgősségi osztályok számára, hogy útmutatást ad a betegellátás során szükséges prioritizáláshoz, hanem abban is, hogy biztosítja, hogy a személyzet jobban átlássa a betegáramlási folyamatokat, a munkateher változásait, az esetösszetételt és az erőforrásigényt.^[15] A kanadai szakirodalom kiemeli továbbá azt is, hogy a CTAS segítséget jelent a sürgősségi osztályok jellemző problémáinak megoldásában, melyek többek között abban nyilvánulnak meg, hogy komoly terhelés esetén rosszabb az ellátás minősége és magasabb a halálozási arány,^[16] illetve számos, sürgősségi ellátást nem igénylő beteg is a sürgősségi osztályon keresztül igyekszik hozzáférni az egészségügyi ellátáshoz, ezáltal indokolatlanul terhelve a rendszert.^[17]

A hazai sürgősségi gyakorlatban a nemzetközi szinten ismert allokációs rendszerek közül a leggyorsabban a megfelelően standardizált, magas megbízhatósági potenciállal rendelkező és könnyen oktatható kanadai szisztéma terjedt el. Ez az oka annak, hogy a magyar triázsrendszer kidolgozására alapvetően a CTAS alapján került sor. A kanadai módszer adaptálásával egységes szemlélet kialakulása vette kezdetét a teljes magyar sürgősségi ellátórendszerben, mely kiterjed az oktatásra is, a szakápoló képzéstől az orvosi egyetemig.^[18]

Az Egészségügyi Szakmai Kollégium és a Magyar Sürgősségi Orvostani Társaság Közhasznú Egyesület Triázs Munkacsoportja 2018. végén javaslatot tett az egészségügyért felelős miniszternek a MSTR kötelező bevezetésére.^[19] Az e javaslat elfogadása révén született miniszteri rendelet emelte be – 2019. január 1-jei hatállyal – a triázst a magyar jogrendszerbe.^[20] „A 4602 szakmakódú szervezeti egységgel rendelkező egészségügyi szolgáltatóknak a sürgősségi betegellátó rendszerben a Magyar Sürgősségi Triázs Rendszert kell alkalmaznia. A sürgősségi osztály területére való belépést követően a lehető legrövidebb időn belül rögzítenie kell a beteget a sürgősségi ellátás informatikai rendszerében, valamint ennek során a megjelenés informatikai rendszerben történt rögzítését követő tíz percen belül a beteg állapotának súlyossága szerint meg kell határozni a betegellátás szükséges szintjét és időbeliségét. Az egészségügyi szolgáltató a mentővel beszállított beteg informatikai rendszerben történő rögzítésére a mentőegység sürgősségi osztályra történő érkezésének menetleveníen dokumentált időpontjától számított öt percen belül köteles.”^[21]

[14] Beveridge at al, 1998.

[15] A CTAS hivatalos oldala.

[16] Affleck, 2013, 368.

[17] Vertesi, 2004, 337.

[18] Emberi Erőforrások Minisztériuma – Egészségügyért Felelős Államtitkárság – Egészségügyi Szakmai Kollégium: Egészségügyi szakmai irányelv a sürgősségi betegellátás során végzett triázs feladatok végrehajtásáról, 2019.

[19] A Magyar Sürgősségi Orvostani Társaság Közhasznú Egyesület Triázs Munkacsoportjának állásfoglalása a Magyar Sürgősségi Triázs Rendszer kötelező bevezetésével kapcsolatban, 2018.

[20] 44/2018. (XII. 19.) EMMI rendelet.

[21] 47/2004. (V. 11.) ESZCSM rendelet, 4. § (9) bekezdés.

A CTAS-hoz hasonlóan a MSTR is ötfokozatú osztályozórendszerrel dolgozik. Az első kategóriába a reszuszcitációra vagy egyéb azonnali ellátásra szorulókat tartoznak, ezt követi a kritikus kategória, a sürgős kategória, majd a nem sürgős kategória, végül pedig a halasztható kategória. Az első két kategóriába tartozó betegekkel szakorvos foglalkozik, és állapotuk folyamatos megfigyelés alatt áll, a többi kategóriába sorolt betegeket rezidens is elláthatja, aki meghatározott időközönként újraértékeli az állapotukat, amely alapján esetenként kategória-váltásra kerül sor.

2020. december 30-án publikálta az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) a 2020. évben azonosított új koronavírus (SARS-CoV-2) okozta fertőzések (COVID-19) megelőzésének és terápiájának kézikönyvét, amely szintén utal a triázs-eljárásra.

A járvány terjedésével párhuzamosan az orvosi hivatásrend szervezetei Európa-szerte közölték ajánlásaikat arról, hogy milyen etikai elvek mentén kell elvégezni a betegek sorolását pandémia idején. Ide köthető a Magyar Orvosi Kamara által jegyzett, szakértők bevonásával készült „Etikai megfontolások az orvosi erőforrások elosztásához COVID-19-pandémia idején Magyarországon” (a továbbiakban: Megfontolások) című dokumentum is, amely így fogalmaz: „Nem lehet egyetlen adat, érték alapján eldönteni, hogy melyik páciensnek jusson a szűkös erőforrásokból. Az igazságos elosztáshoz tehát összetett, többtényezős értéktételre van szükség, amelyet az adott helyzet és erőforrások függvényében alkalmazunk. Alkotmányos okokból emberéletet emberélettel összemérni nem lehet, minden ember élete, méltósága azonos értékű. Ezzel együtt a kezelési erőforrások alkalmazása felelősségteljesen kell hogy történjen, amikor azok szűkösön állnak rendelkezésre.”

A Megfontolások – az ún. kompromisszum-medicina kívánalmainak megfelelően – a triázs sajátos szabályait kifejezetten a világjárvány katasztrófahelyzetére kívánja alkalmazni, azzal a célkitűzéssel – az előnymaximálás elve érdekében –, hogy a lehető legtöbb életet lehessen megmenteni. Részletesen bemutatja a triázs alapelveit, személyi és tárgyi feltételeit, eljárási szabályait és gyakorlati alkalmazását. A prioritizálás alapját a túlélési esély (és nem a még megélhető életévek) jelentik.

Rövid idő alatt vitát váltott ki a hazai publicisztikai irodalomban^[22] az a kitétel, amely az ex post triázs feltételeit határozta meg: „...a rendkívüli orvosi kezelés abbahagyása a kisebb túlélési eséllyel rendelkező betegnél más, nagyobb túlélési esélyű beteg megmentése érdekében sem az etikai, sem az erre vonatkozó keresztény vallási elvek megsértésének nem minősül”.

Hasonló elveket fogalmazott meg a német szövetségi orvoskamara (Bundesärztekammer)^[23] és a svájci orvostudományi akadémia (SAMW) is.^[24]

[22] Matkó, 2020, 34-35.

[23] Deutsches Ärzteblatt, 2020, 1084-1087.

[24] Samw.ch: Covid-19-Pandemie: Triage von intensivmedizinischen Behandlungen bei Ressourcenknappheit.

III. ALKALMAZOTT ETIKA ÉS TÉNYÁLLÁSSZERŰSÉG

Előrebocsátjuk: nem vitatjuk a fenti orvosetikai ajánlások megalapozottságát és korszerűségét, magas erkölcsiségét, még kevésbé a Megfontolásokat előkészítő szakértők humánumát. Ennek ellenére meggyőződésünk, hogy a fentiekben bemutatott triázs-szemlélet a hatályos hazai szabályozás mellett súlyos büntetőjogi aggályokat hordoz. A betegek közötti prioritizálás kritikátlan akceptálása az abszolút büntetőjogi életvédelem fellazulását jelentené, a büntetőjog ugyanis a továbbiakban már nem pusztán biológiai alapon oltalmazná az életet.

Első helyen említendő, hogy a triázs-szemléletben hozott döntések végrehajtása, amennyiben azok a beteg halálával okozati összefüggésben állnak, a tényállásszerűség szintjén minden esetben az emberölés kérdését vetik fel. A kezeléskorlátozás, a gépi lélegeztetés megszüntetése – különösen, ha az halált okoz – még akkor is büntetőjogi kockázatot jelent, ha ez egy másik, jobb életkilátással rendelkező beteg életének megmentése érdekében történik.

A rendszerváltás előtti jogirodalmunkban Király mutatott rá, hogy nem helytálló az az időnként felbukkanó nézet, amely az életvégi döntéseket a gondatlanságból elkövetett emberölés tudatos gondatlansággal (luxuria) elkövetett esetének körében rendelné büntetni, hiszen szóba sem kerülhet, hogy az orvos könnyelműen bizakodna a következmények – vagyis a beteg halála – elmaradásában.^[25] Álláspontunk szerint éppen ezért nem helytálló Földvári korábbi megjegyzése sem, hogy a foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés (Btk. 165. §) tényállása biztosíthatja a kezeléskorlátozás fogalomkörébe eső cselekmények megnyugtató szabályozását: „Kétségtelen ugyanis, hogy az orvos kötelessége mindent megtenni a beteg gyógyítása és szenvedéseinek csökkentése érdekében. A gyógyymódot is ő választja meg, legjobb tudása és meggyőződése szerint, a mindenkori tudomány tanítása alapján. Az az orvos szegi meg foglalkozása, orvosi hivatása szabályait, aki gyógyíthatná, de ehelyett hagyná meghalni a beteget.”^[26]

A Btk. 165. §-a semmiképpen nem jöhet szóba. A veszélyeztetés gondatlan alapesete fogalmilag nem eshet az életvégi döntések és a triázs tárgykörébe. Az triázs nem „orvosi műhiba”, hiszen szándékos cselekmény, amely nem írható le konkrét veszélyeztetési cselekményként sem. A foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés büntetési alakzata akkor valósul meg, ha az elkövető a közvetlen veszélyt szándékosan idézi elő. Az elkövető tudatának át kell fognia mind a foglalkozási szabálysértést, mind pedig a közvetlen veszélyeztetést. A szándékos veszélyeztetés jellegzetessége, hogy az elkövető szándéka – a limitált veszélyeztetés elvének megfelelően – kizárólag a közvetlen veszélyhelyzet előidézésre terjed ki, de nem terjedhet ki a testi épség sérelmére vagy a halál előidézésére. Ha az elkövető szándéka, akár *dolus eventualis* formájában, de kiterjed a halál bekövetkeztére, úgy szándékos emberölés miatt kell felelősségre vonni. Ennek megfele-

[25] Király, 1982, 123.

[26] Földvári, 2006, 167.

lelően tehát, ha az orvos a triázshoz köthető életvégi döntést valósít meg, formálisan mindig az emberölés tényállása merül fel. Mindebből az is következik, hogy a jelenlegi magyar szabályozás mellett az ilyen esetekben a felelősségre vonás kizárásához valamely materiális jogellenességet kizáró okot kell felmutatnunk.

IV. WELZEL PÉLDÁJA – EX POST TRIÁZS ÉS A MATERIÁLIS JOGELLENESSÉG

Jelenlegi jogszemléletünk tehát alapvetően nem engedi meg az emberi életek közötti választást, sem kvalitatív, sem kvantitatív alapon. Kiindulópontként érdemes felidézni a következő, Welzel^[27] által ismertetett tankönyvi jogesetet, amely közel félszáz esztendeje foglalkoztatja a büntetőjogászok generációit:

A sebészeti klinika három lélegeztetőgéppel^[28] rendelkezik, amelyek „A”, „B” és „C” beteg életfunkcióját tartják fent. Egy súlyos balesetet követően „D” és „E” beteg is intenzív ellátásra szorulna. „B” beteg túlélési esélyeit – annak ellenére, hogy korábban kezdték meg a kezelését – a klinika vezetője lényegesen rosszabbnak ítéli, mint „D” balesetét, ezért – miután több szakorvossal is konzultált – megszünteti „B” gépi lélegeztetését, annak érdekében, hogy „D” megfelelő ellátást kaphasson. A respirátor kikapcsolása után „B” életét veszti.

A fentebb vázolt dilemma egyaránt felvet büntetőjogi, alapjogi és alkalmazott etikai kérdéseket.

Az ex post triázis problémájára megoldásként Welzel – az emberölés tényállászerűségének megállapítása mellett – még a végszükségi dogmatika sajátos alakzatát, bűnösséget kizáró okként a kötelességek kollíziójának „törvény feletti” esetét (*übergesetzlicher entschuldigender Notstand*) javasolta, amely kivételes döntési helyzetekben az elkövető számára kimentési okot jelent.^[29] Ez az álláspont már a korabeli jogirodalomban is vitákat váltott ki.

Érdemes ehelyütt megemlíteni, hogy a törvényben nem írt okokat gyakran „törvény feletti” körülményként említik mind a hazai, mind a német nyelvű jogirodalomban.^[30] Álláspontunk szerint ez a kifejezés egyértelműen a tudomány és esetleg a jogalkalmazók kívánságát implikálja a pozitív büntetőjogot meghaladó helyes jog iránt, így erősen természetjogias karakterű. Hazai kommentárjaink azonban jórészt egyetértenek abban,^[31] hogy a végszükségbe került emberi életet nem lehet objektíve arányosan egy másik ember életének feláldozásával menteni, sőt egy ember életének feláldozásával több ember életét sem lehet megmenteni. Hasonló következtetésre jutott a német alkotmányos judikatúra is. A *Bundesverfassungsgerichtshof* ex tunc hatállyal megsemmisítette azt a tör-

[27] Welzel, 1969, 1985.; idézi: Sowoda, 2020, 452.

[28] Jelen tanulmány nem részletezi a légútbiztosítás orvostudományi kérdéseit.

[29] Nagy, 2004a, 427.

[30] Nagy, 2004b, 338.

[31] Balogh – Tóth, 2015, 134.

vényhelyet,^[32] amely a terrorizmus elleni küzdelem jegyében engedélyezte volna, hogy az eltérített és – a 2001. szeptember 11-i katasztrófához hasonlóan – pl. atomreaktor ellen fegyverként használt utasszállító repülőgépeket a légvédelem megtámadja és megsemmisítse. Az indoklásban az emberi életek összemérésének tilalmát az emberi méltóság sérthetetlenségéből vezette le.^[33] Hasonló tényállásra Gellér és Ambrus^[34] azzal a feltétellel látja a Btk. 23. § szerinti végzettséget mint büntethetőséget kizáró okot alkalmazhatónak, ha az utasok halála nem okoz nagyobb sérelmet, mint az atomkatasztrófában elhunytaké: „háromszáz élet kioltása kisebb sérelmet jelent, mint ötezer élet kioltása”.

A jogellenességet kizáró okok Nagy szerint „ellennormák”,^[35] amelyek adott esetben eliminálhatják a tett materiális jogellenességét. Békés mutat rá, hogy a jogellenesség eredetileg a *nullum crimen sine lege* elvének bűncselekménytani megjelenése volt,^[36] és eredeti jelentésében a formális jogszabály-ellenességet jelentette, csak később jelent meg a jogellenesség materiális fogalma és dualista felfogása. Tokaji vázolja fel, hogy a materiális jogellenesség tana egyrészt alkalmas arra, hogy a bűncselekménnyé nyilvánítás tartalmi indokát adja, másrésztől lehetővé válik, hogy a büntetőjogi felelősséget a tettes javára – *in melius* – szűkítsük.^[37]

A jogellenességet kizáró okokat jogforrástanilag két csoportba sorolhatjuk.^[38] Vagy a büntetőködexben – ezen belül az Általános vagy a Különös részben – és más törvényekben kapnak helyet, vagy a bírói gyakorlatban, a szokásjog szintjén hatnak.^[39] Az előbbiekből következik, hogy a hatályos magyar Btk. csak néhány jogellenességet kizáró okról rendelkezik. A felelősségre vonás pozitív feltételeit – a *nullum crimen sine lege scripta* elvének megfelelően – csak a törvény tartalmazhatja, a negatív feltételek esetében azonban nem ilyen szigorúak a követelmények, ezeket az ítélkezési gyakorlat is alakíthatja. Nagy így a szokásjogon alapuló „kis univerzum”, a jogellenességet kizáró okok elismerését nem tartja alkotmányosan aggályosnak, mivel azokat az elkövető javára alkalmazzák. Hangsúlyozza azonban, hogy ha ezeket az íratlan kizáró okokat a jogalkalmazók nem ismerik, és nem, vagy nem egységesen alkalmazzák, akkor a jogbiztonság elve csorbul. Így csak akkor beszélhetünk helyes alkalmazásukról, ha a fentieknek megfelelően kezelik őket a jogalkalmazók.^[40]

[32] § 14 Luftsicherheitsgesetz.

[33] BVerfGE 115, 118.

[34] Gellér – Ambrus, 2017, 292.

[35] Nagy, 2004b, 338. [23].

[36] Békés, 1994, 12.

[37] Tokaji, 1984, 50.

[38] Nagy, 2001a, 10.

[39] Utóbbiak a bírói gyakorlat alkotta normák alapján hatnak.

[40] Nagy, 2004b, 343.

V. VÉGSZÜKSÉGI DOGMATIKA ÉS A KÖTELESSÉG-KOLLÍZIÓ

Egyes német szerzők az ex post triázs problémáját a kötelesség-kollízió dogmatikai figurájával kívánják feloldani.

„A kötelességek összeütközése (collisio officiorum, sive obligationum) olyan viszonyt jelöl a kötelességek között, amelyben az egyik (egészen vagy részben) megszünteti a másikat. Mivel azonban a kötelesség és a kötelezettség olyan fogalmak, amelyek bizonyos cselekedetek objektív gyakorlati szükségszerűségét fejezik ki, a két ellentétes szabály nem lehet egyszerre szükségszerű.”^[41] – írja Kant.

Kommentárjaink közül egyedül Nagy foglalkozik behatóan a problémakörrel.^[42] Tipológiája a kötelesség-összeütközés eseteit annak megfelelően osztályozza, hogy tevési vagy mulasztási kötelességek kerülnek egymás mellé. Ebben az osztályozásban a jogellenességet kizáró kötelesség-összeütközés dogmatikai hatóköre ott kezdődik, ahol legalább két azonos súlyú tevési kötelezettség ütközik. Ebben az esetben jogszerűen cselekszik az a személy, akinek az összeütközés nem róható a terhére, a fontosabb, illetve az azonos rangúságúak közül azok bármelyikét teljesíti, és a mellőzött kötelezettség nem teljesíthető, vagy ha igen, akkor a kötelezett lehetőség szerint annak is eleget tesz.^[43] Nagy, aki szerint szoros értelemben véve kötelesség-összeütközésnek lényegében csak az azonos rangú tevési kötelezettségek jogellenességet kizáró kollíziója tekinthető,^[44] ismerteti azt az álláspontot is, amely több azonos rangú tevési kötelezettség esetén már a tényállászerűséget is kizárja, mert objektíve hiányzott a cselekvési lehetőség. Ha pedig különböző fontosságú kötelezettségek teljesítéséről van szó, akkor a jogellenességet kizáró végszükségi dogmatika általános szabályai érvényesülnek.^[45]

A fentiek értelmében: ha akceptáljuk, hogy az ex post triázs szituációban az orvost egyenrangú kötelezettségek terhelik a konkuráló betegek megmentése érdekében, de a két tevési kötelezettség egyszerre nem teljesíthető, akkor a büntetőjognak meg kell engednie a kötelezettségek közötti választást és büntethetőséget kizáró okkal kell honorálnia az orvost akkor is, ha ez az egyik beteg életének elvesztésével jár. Meg kell itt jegyezni, hogy álláspontunk szerint a kötelezettségek egyenrangúsága fejezi ki azt, hogy jogállami szemléletben nem lehet különbséget tenni az emberi életek között. Ha viszont elfogadjuk az orvos választási lehetőségét, akkor büntetőjogi szempontból valójában irreleváns, hogy a döntés milyen szempontok alapján történik; ezzel zárójelbe tesszük a triázs problematikáját. Ha a kötelezettségek egyszerre nem teljesíthetők, akkor – bármilyen cinikusan hangzik – az orvos akár sorsolással is dönthet, a véletlenre bízva a betegek sorsát.

[41] Kant, 1991, 318.

[42] Nagy, 2004b, 208. [31].

[43] Nagy, 2004b, 209.

[44] Nagy, 2001b, 26-34.

[45] Nagy, 2004b, 209.

Mindezek alapján a végszükségi szabályokra, illetve a hazai jogirodalomban kevésbé tárgyalt kötelesség-kollízióra – mint a törvényben nem szabályozott, materiális jogellenességet kizáró okra – hivatkozva megalapozhatjuk a betegek sorolásánál felmerülő büntetőjogi felelősség alóli mentesülést. Hangsúlyozzuk azonban, hogy ez nem kínálna tényleges jogállami megoldást a szűkös források elosztásainak büntetőjogi dilemmáira. Ha egyetértünk ezzel az érveléssel, a végszükség jogának inflációjával kellene számolnunk, így az orvoskar tagjai generális felhatalmazást kapnának a konfliktushelyzetekben való cselekvésre. Mindez az egészségügyi jog előírásainak kiüresedéséhez vezetne.^[46] Ez az elgondolás természetesen nem tartható, hiszen a büntetőjog – funkciójából eredően – nem szolgálhat felhatalmazásként az orvos tevékenységére. A büntető jogszabályok a büntetendőség pozitív és negatív feltételeit határozzák meg, tehát az orvosi cselekmények jogellenessége vagy jogszerűsége csak ott kerül a büntetőjog látókörébe, ahol azt már nem fedik az orvosi hivatásra vonatkozó külön normák. A végszükség szabályai azonban az élet végén hozott orvosi döntések területén sem definiálhatják a cselekvési lehetőségeket vagy kötelességeket, pusztán kizárják a büntetethez való jogukat bizonyos esetekben.^[47]

Ennek megfelelően a helyzet megnyugtató rendezéséhez nem etikai állásfoglalásokra, hanem törvényalkotási lépésre lenne szükség, különös tekintettel arra a sajátosságra, hogy Magyarországon az egészségügyet ágazati normák szabályozzák. Az intenzív osztály sem lehet „jogon kívüli tér”, még járvány idején sem. Ha fel kívánjuk hatalmazni a gyógyító hivatásrend tagjait a szükség-helyzetben az emberi életek közötti választásra, akkor azt azzal a transzparenanciával és társadalmi konszenzussal teheti meg a jogalkotó, amit a jogállamban a törvény garanciái jelentenek.

IRODALOM

- Affleck, Andrew et al. (2013): Emergency department overcrowding and access block. In: *Canadian Journal of Emergency Medicine*. 2013:15/6.
- Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.) (2015): *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Beveridge, Robert et al. (1998): *Implementation Guidelines for The Canadian Emergency Department Triage & Acuity Scale (CTAS)*. (Elérhető: http://ctas-phctas.ca/wp-content/uploads/2018/05/ctased16_98.pdf. Letöltés ideje: 2022. február 13.).
- Békés Imre (1994): A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alapjai. In: *Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében*. ELTE ÁJK. Budapest..
- Bakay Lajos (1943): *A hadisebészet fejlődése*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.
- Bullard, Michael. J. et al. (2016): Revisions to the Canadian Emergency Department Triage and Acuity Scale (CTAS) Guidelines 2016. In: *Canadian Journal of Emergency Medicine*. 2017/19/S2.

[46] Koch, 2003, 146-150.

[47] Koch, 2003, 151. [39].

- Eser, Albin (2006): Perspektiven des Medizin(straf)rechts. In: Sonderdruck aus Frisch, W. (sed.): *Gegenwartsfragen des Medizinstrafrechts. Portugiesisch-deutsches Symposium zu Ehren von Albin Eset in Coimbra*. Baden-Baden.
- Filó Mihály (20021): Az egészségügyi „mikroallokáció” aktuális kérdései: gondolatok a szűkösen rendelkezésre álló eszközök elosztásának büntetőjogi dilemmáiról. In: Ambrus István (szerk.): *COVID-19 és büntetőjog : Az emberi egészség, a köznyugalom és más jogtárgyak védelme járvány idején*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Földvári József (2006): *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Gellér Balázs – Ambrus István (2017): *A magyar büntetőjog általános tanai I*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Hart, Herbert L. A. (1995): *A jog fogalma*. Fordította: Takács Péter. Osiris Kiadó, Budapest.
- Kant, Immanuel (1991): *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Király Ernő (1982): Euthanasia és büntetőjog. In: *Korunk*. 1982/2/41. sz.
- Koch, Michael (2003): *Die aufgedrängte Hilfe im Strafrecht*. Shaker Verlag, Düren.
- Königliches-Preußisches Feldlazareth-Reglement Decker-Verlag (1987), Berlin. (Elérhető: <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/df/59415/5/0/>. Letöltés ideje: 2020. december 31.).
- Matkó Ida (2020): Túlélési esélyek és az eutanázia. In: *168 óra*. 2020/52. sz.
- Mészáros Ádám Zoltán (2021): A korona-triázs rendszer büntető- és alapjogi kérdései. In: *Jogtudományi Szemle*. 2021/1. sz.
- Nagy Ferenc (2001a): *A magyar büntetőjog általános része*. Korona Kiadó, Budapest.
- Nagy Ferenc (2001b): Büntethetőségi akadályok szabályozása az új Büntető Törvénykönyvben, különös tekintettel a jogellenességet kizáró okokra. In: *Büntetőjogi Kodifikáció*. 2001/1. sz.
- Nagy Ferenc (2004a): A végszükségről európai kitekintéssel. In: Gellér Balázs (szerk.): *Györgyi Kálmán ünnepi kötet*. KJK-Kerszöv, Budapest.
- Nagy Ferenc (2004b): A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről. In: Gellér Balázs (szerk.): *Györgyi Kálmán ünnepi kötet*. KJK-Kerszöv, Budapest.
- Péter Orsolya Márta (2020): Az igazságosság és a besorolás etikai problémái az egészségügyben, különös tekintettel a COVID-19-járvány olaszországi tapasztalataira. In: *Orvosi Hetilap*. 161/45. sz.
- Rönna, Thomas – Wegner, Kilian (2020): Grundwissen – Strafrecht: Triage. In: *Juristische Schulung (JuS)*. Vol. 5/2020.
- Tokaji Géza (1984): *A bűncselekménytan alapjai a magyar büntetőjogban*. KJK, Budapest.
- Tshisuaka, Barbara I. (2005): Larrey, Jean Dominique Baron. In: Gerabe, Werner E. – Haage, Bernhard D. – Keil, Gundof – Wegner, Wolfgang (eds.): *Enzyklopädie Medizingeschichte*. De Gruyter, Berlin–New York.
- Vertesi, Les (2004): Does the Canadian Emergency Department Triage and Acuity Scale identify non-urgent patients who can be triaged away from the emergency department? In: *Canadian Journal of Emergency Medicine*. Vol. 6/5/2004.
- Ward, Paul R. (2020): A sociology of the Covid-19 pandemic: A commentary and research agenda for sociologists. In: *Journal of Sociologie*. Vol. 56/2020.
- Welzel, Hans (1969): *Das Deutsche Strafrecht: eine systematische Darstellung 11. Auflage*. De Gruyter, Berlin.

ONLINE FORRÁSOK

- A CTAS-ÉTG honlapja. (Elérhető: http://ctas-phctas.ca/?page_id=17. Letöltés ideje: 2022. február 13.).
- Aerzteblatt.de: Orientierungshilfe der Bundesärztekammer zur Allokation medizinischer Ressourcen am Beispiel der SARS-CoV-2-Pandemie im Falle eines Kapazitätsmangels, 2020. (Elérhető: <https://www.aerzteblatt.de/archiv/214077/Orientierungshilfe-der-Bundesaerztekammer-zur-Allokation-medizinischer-Ressourcen-am-Beispiel-der-SARS-CoV-2-Pandemie-im-Falle-eines-Kapazitaetsmangels/>. Letöltés ideje: 2020. december 23.).
- Magyar Sürgősségi Orvostani Társaság: A Magyar Sürgősségi Orvostani Társaság Közhasnú Egyesület Triázs Munkacsoportjának állásfoglalása a Magyar Sürgősségi Triázs Rendszer kötelező bevezetésével kapcsolatban, 2018. (Elérhető: http://msotke.hu/wp-content/uploads/2017/12/MSTR_MCS_allasfoglalas_20181129.pdf. Letöltés ideje: 2022. február 13.).
- Magyar Sürgősségi Orvostani Társaság: Magyar Sürgősségi Triázs Rendszer (MSTR) munkacsoport, 2017. (Elérhető: <http://msotke.hu/2017/12/19/mstr-munkacsoport/>. Letöltés ideje: 2020. december 23.).
- Samw.ch: Covid-19-Pandemie: Triage von intensivmedizinischen Behandlungen bei Ressourcenknappheit. (Elérhető: <https://www.samw.ch/de/Publikationen/Richtlinien.html>. Letöltés ideje: 2020. december 23.).

JOGFORRÁSOK

- 44/2018. (XII. 19.) EMMI rendelet egyes, a sürgősségi ellátást érintő miniszteri rendeletek módosításáról.
- 47/2004. (V. 11.) ESZCSM rendelet az egészségügyi ellátás folyamatos működtetésének egyes szervezési kérdéseiről.
- BVerfGE.
- Egészségügyi szakmai irányelv a sürgősségi betegellátás során végzett triázs feladatok végrehajtásáról (azonosító: 002076).
- Luftsicherheitsgesetz.

EGYÉB FORRÁSOK

- Covid-19-Pandemie: Triage von intensivmedizinischen Behandlungen bei Ressourcenknappheit.
- Deutsches Ärzteblatt 117 2020/20.
- Emberi Erőforrások Minisztériuma – Egészségügyért Felelős Államtitkárság – Egészségügyi Szakmai Kollégium: Egészségügyi szakmai irányelv a sürgősségi betegellátás során végzett triázs feladatok végrehajtásáról, 2019. február 6.

Portugália a stabilitást választotta – A 2022. januári általános törvényhozási választások eredményei és értelmezésük a kormányzati stabilitás kontextusában

ABSTRACT

An early election was held in Portugal in January 2022, where António Costa, the leader of the former socialist government with a precarious parliamentary background (in need of external support from minority, radical leftist forces), was able to win a clear victory with his party. The clear success of Costa and the Socialists runs counter to the processes in other European countries, including neighboring Spain, but this election also showed a kind of reorganization of the party system in the Iberian country. This paper presents the changes in the Portuguese party system since the onset of the global economic crisis, the emergence of Costa governments with an innovative governmental formula, the background to the early elections in 2022, and the results of voting, using the theoretical framework of government stability.

Keywords: Portugal ■ legislative elections ■ government stability
■ party system change

Európa demokráciáinak nagyobb részében – tartozzanak azok bármelyik régióba – megfigyelhető volt a XXI. század első fele óta az általános destabilizálódás, ami gyakoribb kormánybukásokban, illetve eleve potenciális instabilabb kormánytöbbségek létrejöttében manifesztálódott.

Ez a tendencia a Covid-19 pandémia kitörése után is jelen volt, gyakori kormányválságokat eredményezve Európa országaiban. A ciklusok közben megbukott kormányok növekvő száma mellett egyre több alkalommal beszélhettünk ún. „inkonkluzív választásról” – olyan esetekről, amikor egy választás után nem tudott létrejönni a korábbi – akár évti-

zedes – politikai logika alapján stabil kormánytöbbség.^[1] Portugália a 2022 januárjában megtartott előrehozott választással azonban pontosan az ellentétes irányba mozdult el, ugyanis a korábbi bizonytalan parlamenti háttérű (kisebbségi, radikális baloldali erők külső támogatására szoruló) szocialista kormány vezetője, António Costa egyértelmű győzelmet tudott aratni, pártjával megszerelve – 2005 után először – a törvényhozási helyek abszolút többségét. Costa és a szocialisták egyértelmű sikere tehát ellentétes az Európa más országaiban – akár a szomszédos Spanyolországban – tapasztalt folyamatokkal, azonban ez a választás is a pártrendszer egyfajta átrendeződését mutatta az ibériai országban. Jelen tanulmány a portugáliai pártrendszer 2008 (azaz a világgazdasági válság kirobbanása) utáni változásait, az innovatív kormányzati formulát hozó Costa-kormányok létrejöttét, a 2022. évi előrehozott választások háttérét és a voksolás eredményeit mutatja be, a kormányzati stabilitás vizsgálatának elméleti keretszere segítségével.

A tanulmány a következőképpen épül fel: elsőként röviden bemutatásra kerülnek azon elméleti szempontok, melyekkel a kormányzati stabilitás általában vizsgálható. Ezt egy rövid áttekintés követi a portugál politikai rendszer legfontosabb releváns jellemzőivel, majd a világgazdasági válság kirobbanása után a pártrendszerben bekövetkezett változások tárgyalása következik. A baloldali Costa-kormányok létrejöttének és működésének körülményeit feldolgozó részt a januári választás eredményeinek bemutatása és értékelése követi. A tanulmányt az eseményeket portugáliai belpolitikai és európai általánosabb kontextusban értékelő, a 2022 első felében lezajló többi európai választással (kiemelten a magyarral) összevető konklúzió zárja.

I. ELMÉLETI KERETEK

Jelen tanulmány a kormányzati stabilitás szempontjából közelíti meg a vizsgálat tárgyát, alapvetően a szerző disszertációjában^[2] is alkalmazott módszer^[3] alapján.

A kormányzati stabilitás fogalma az egyes kormányok képességét jelenti alkotmány és törvények által meghatározott mandátumuk kitöltésére.^[4] A kormányzati stabilitás tárgykörébe tartozik azonban az is, hogy egy választást (legyen az „rendes”, vagy előrehozott) követően miként képes reguláris kormány alakulni. A kormányalakítás folyamata, gyorsasága, az abban részt vevő szereplők és a felmerülő problémák köre ráadásul a kormány későbbi „életké-

[1] Lásd például: Tóth, 2020a; Tóth, 2020b.

[2] Tóth, 2022.

[3] Az elméleti keretet lásd továbbá: Tóth, 2020b.

[4] Tóth, 2022, 18.

pességére”, stabilitására, mandátumának várható hosszára is hatással van.^[5] A kormányzatok helyzetére, stabilitására a parlamentáris rendszerekkel bíró országok esetében a következő tényezők vannak leginkább hatással: intézményes viszonyok, a választási rendszer, a pártrendszer jellegzetességei.^[6] Az intézményes viszonyok közül a köztársasági elnök szerepe, a törvényhozás szerkezete, a törvényhozás–kormány viszonyrendszer játszik szerepet,^[7] a választási rendszer esetében az alapformula, a körzetmagnitúdó és körzetbeosztás, a küszöbök, illetve a mandátumelosztás szintjei a legfontosabbak.^[8] A pártrendszer legfőbb ismérvei a pártok száma, a versengés struktúrája, a verseny nyílt vagy zárt jellege, a rendszert meghatározó törésvonalak köre, illetve a polarizáció.^[9] További meghatározó szempont a releváns pártok körében tapasztalható fluktuáció, azaz magának a pártrendszernek a stabilitása.^[10]

II. A PORTUGÁLIAI POLITIKAI RENDSZER ALAPVONALAI

Portugália az úgynevezett „harmadik demokratizációs hullámban”^[11] vált demokráciává, egészen pontosan ez az ország nyitotta ezt a hullámot, 1974. április 25-én, a „szegfűk forradalmának” kirobbanásakor.^[12] Az alkotmány pontosan két év múlva, 1976. április 25-én lépett hatályba, azóta azonban többször módosították,^[13] mégis az képezi a portugáliai demokrácia fundamentumát.

1. Intézményes viszonyok

A szakirodalom egy nem is jelentéktelen része Portugáliát az úgynevezett fél-elnöki rendszerek közé sorolja, amelynek alapja egyrészt az államfő közvetlen, nép általi megválasztása, másrészt a szimbolikushoz képest jelentősnek tekinthető elnöki jogkörök. A '76-ban elfogadott alkotmány valóban egy, a félelnöki szisztémák közé sorolható rendszert hozott létre,^[14] azon azonban a nyolcvanas évek első felében – 1982-ben – lényegesebb módosításokat hajtottak végre.^[15]

[5] Laver, 2003, 30.; Warwick, 1994, 11.

[6] Tóth, 2020b, 258-261.

[7] Tóth, 2022, 45-56.

[8] Tóth, 2022, 57-66.

[9] Tóth, 2022, 67-75.

[10] Tóth, 2022, 76-78., 85-90.

[11] Lásd: Huntington, 1991.

[12] Huntington, 1991, 13.; Bermeo, 1987, 213-214.

[13] Lobo – Pinto – Magalhães, 2012; Wiarda – MacLeish Mott, 2001, 145-162.; Constitution of Portugal.

[14] Az alkotmányos szabályozás okozta belpolitikai feszültségekről és súrlódásokról lásd: Pimlott, 1981.

[15] Martins, 2006; Passarelli, 2010.

Ezek az államfői jogkörök korlátozását jelentették, de az továbbra is erősebbnek tekinthető az ideáltipikus parlamentáris rendszerben megszokottaknál. Mivel azonban a végrehajtó hatalom legfontosabb szereplője a törvényhozásnak felelős kormány, ezért alapvetően olyan parlamentáris rendszer a portugál, ahol az államfőnek is jelentősebb jogkörei vannak.

A szimbolikushoz képest erősebb államfői jogkörök komoly befolyással voltak^[16] az alkotmánymódosítás óta eltelt négy évtizedben is a kormányzati stabilitásra, az azonban ezen ország kapcsán is kijelenthető főszabályként, hogy abban az esetben érvényesülhetnek a kiterjedtebb államfői jogok,^[17] ha nincs stabil törvényhozási háttere az adott kormánynak. A legfontosabb, jelenleg is meglévő államfői jog a parlament feloszlátása, amelynek lényegében csak időbeli korlátai vannak (nem osztható föl az első fél évében, illetve az államfő, illetve a törvényhozás mandátumának utolsó fél évében).^[18] A parlament nem rendelkezik az önfeloszlátás jogkörével, így a parlamenti többség szándéka szerinti előrehozott választásokra is csak formálisan, elnöki feloszlátás után kerülhet sor. Elnöki feloszlátás következett be 1983-ban, 1985-ben, 1987-ben, 2002-ben, 2005-ben, illetve 2011-ben is. Ezek közül az 1985-ös és a 2005-ös egyértelműen az elnök saját szándéka szerinti feloszlátás volt, amikor is élt diszkrécionális jogkörével.

A portugál kormány pozíciója közepesen gyengének tekinthető a törvényhozáshoz képest. Bizalmatlansági indítvány csak az egész kormány ellen nyújtható be^[19] (azaz az egyes miniszterek ellen nem), azonban az destruktív, tehát nem jár egyben új kormányfő megválasztásával az elfogadása.^[20] A köztársasági elnök által kinevezett kormánynak nincs előírva kötelező jelleggel az investitúra-szavazás, amennyiben nem kezdeményez ellene senki bizalmatlansági indítványt, úgy az hivatalba lépettnek tekinthető.^[21] Ez a szabályozás értelemszerűen megkönnyíti kisebbségi kormányok hivatalba lépését.

A portugál parlament – Nemzetgyűlés – egykamarás, 1991 óta 230 fős, arányosan választott testület.^[22] A portugál azon választási rendszerek közé tartozik, amelyekben az arányos általános formula mellett bizonyos mértékig fellelhetők a többségi logikát erősítő elemek.^[23] A választási rendszer a több-mandátumos területi választókerületek elvén alapul (22 ilyen körzet van), az egyes körzetek között azonban meglehetősen nagy szórás tapasztalható (2 és 48 képviselői hely között),^[24] mivel a beosztás alapvetően a közigazgatási egy-

[16] Lásd: Passarelli, 2010; Martins, 2006.

[17] Gallagher – Laver – Mair (2011) megfogalmazása szerint az elnöknek vannak jelentősebb jogkörei, de a napi pártpolitikai szférán kívül marad.

[18] Martins, 2006, 90-91.

[19] Sieberer, 2015, 319.

[20] DeWinter, 1995, 137-139.

[21] DeWinter, 1995, 134.

[22] Wiarda – MacLeish Mott, 2001, 156.; Lobo – Pinto – Magalhães, 2012, 32-34.

[23] Gschwend, 2007, 15.

[24] Lobo – Pinto – Magalhães, 2012, 32-33.

ségeken alapul. Jogi küszöb nincsen (sem az egyes pártokra, se a szövetségekre vonatkozóan), viszont az a tény, hogy a körzetek nagy része alacsony magnitúdójú, magassá teszi az implicit küszöböket. (A két nagyvárost, Lisszabont és Portót is magába foglaló körzet kivételével a többi esetben az implicit küszöbök jelentősen magasabbak,^[25] mint az általában megszokottnak tekinthető, 4-5%-os határ.) Az 1-2 mandátumos törpepártok megjelenésére a 2010-es évekig nem is volt példa. Mivel nincs országos kompenzáció,^[26] ezért a választási rendszerben sok a potenciális elvesztett szavazat, ez azonban a nagyobb erőknél kedvez,^[27] hozzásegít(het)ti őket a törvényhozási többséghez (vagy ahhoz közeli mandátumszámhoz), ami a stabilitást erősítő tényező.

A választásokon pártok állíthatnak listákat, ezen felül megkötések nincsenek, ami így elméletileg könnyűvé teszi új szereplők megjelenését (és adott esetben képviselői mandátum szerzését) a politikai palettán.

2. Pártrendszer

Pártrendszer tekintetében Portugália a klasszikus, Sartori-féle tipológia^[28] szerint a mérsékelt többpártrendszerek kategóriájába sorolható.^[29] Ezt a releváns pártok – évtizedes távlatokban – viszonylag alacsony száma, illetve a kormányzásért való versengés bipoláris volta támasztja alá. A pártrendszer történetében mindazonáltal több periódus különíthető el, annak alapján, hogy a kétpártrendszer, vagy a sokpárti rendszer irányában történik-e elmozdulás. Portugáliában az az Európában – Máltán kívül – ritkaságszámba menő jelenség is többször előfordult, hogy egyetlen párt megszerezte egy választáson a leadott szavazatok abszolút többségét (1987-ben, illetve 1991-ben a Szociáldemokrata Párt).^[30] Mindemellett több alkalommal fordult elő olyan is, hogy egy-egy párt a mandátumok abszolút többségével kormányozzon.^[31] (2005-ben a Szocialista Párt, illetve 1979-ben és 1980-ban választási koalíciók érték el ezt a többséget.)

A portugál rendszerváltástól egészen 2015-ig egyértelmű volt, hogy a kormányzati alternatívák közül lényegében ki van zárva a politikai paletta balszéle, amelyet eleinte a kommunista párt (PCP), majd több erő is reprezentált.^[32] A szélsőballal való együttműködés mint kizárt formula értelemszerűen leszűkítette a koalíciós alternatívák számát, ez pedig azon esetekben, amikor nem volt egy pártnak sem abszolút többsége, vagy többségi koalíciókat, vagy – a szom-

[25] Lobo – Pinto – Magalhães, 2012, 33.

[26] Lobo – Pinto – Magalhães, 2012, 33.

[27] Gschwend, 2007, 15.

[28] Sartori, 2005, 116-192.

[29] Jalali, 2019, illetve Freire, 2006 alapján.

[30] Freire, 2006, 374.

[31] Siaroff, 2003, 277-278.

[32] Jalali, 2019, 82., 86.

szédos Spanyolországban gyakorinak tekinthető megoldást – kisebbségi kormányzást eredményezett.^[33] Utóbbi esetben mindig fő rivális alternatív vezető kormánypart tudta tolerálni a választásokon győztes erő kormányzását.^[34] Ez mindazonáltal instabil kormányokat eredményezett, amelyek keze jelentősen meg volt kötve a kormányzati célok elérése szempontjából.^[35] Ezen konstrukciónak azonban csak a nagykoalíció lett volna alternatívája, utóbbira pedig nem volt példa a nyolcvanas évek közepe óta.

A portugál pártpaletta jellegzetessége, hogy súlypontja balrabb helyezkedik el az Európában általában megszokottnál. Ennek oka a több évtizedes jobboldali diktatúra (amely bizonyos jobboldali áramlatokat eleve diszkreditált a rendszerből), illetve a rendszerváltás lefolyása, ahol különféle baloldali csoportok játszottak meghatározó szerepet. Ennek eredményeként a pártok többnyire baloldalként definiálják magukat (a jobbközép párt is a Szociáldemokrata Párt nevet viseli), illetve, hogy míg a paletta balszélén jelentős erők találhatók, jobb széle sokáig szinte – parlamenti szinten^[36] – teljesen üres volt.^[37]

A portugál pártrendszer további sajátossága a plurális radikális baloldal. Már a Salazar–Caetano rendszerrel szembeni fellépés időszakában is több csoport volt jelen a paletta ezen az – akkor illegális – szegmensén. A legerősebb a „hivatalos” Portugál Kommunista Párt (PCP) volt, a többi kisebb forradalmi marxista, leninista, vagy trockista csoport alárendelt szerepet játszott, azonban több periódusban is képesek voltak arra, hogy egy-két képviselőt delegáljanak a törvényhozásba. A radikális baloldali csoportok meghatározó súlyú jelenléte – mint potenciálisan rendszerellenes erőké – a pártpalettán a mérsékelt többpártrendszert gyengítő jellemzőnek tekinthető. Ezzel szemben a centripetális versengés, illetve a vezető pártok kooperációs mintázatai egyértelműen ezt a kategóriát erősítik.

A portugál pártrendszer fő törésvonala a gazdasági, ennek két oldalán a klaszszikusnak tekinthető Szocialista Párt (PS), illetve a nevével ellentétben gazdasági liberális, társadalmi konzervatív mezőbe sorolható Szociáldemokrata Párt (PSD, eredetileg Demokratikus Néppárt) helyezkedik el.^[38] Állandó szereplőként jelen volt továbbá a nyolcvanas évek vége óta a kereszténydemokrata orientációjú Demokrata és Szociális Centrum – Néppárt (CDS-PP), amely a PSD irányában rendelkezett koalíciós potenciállal.

Ellentétben több más, „harmadik hullámban” demokratizálódó országgal Portugáliában – a kommunistákat leszámítva – nem jellemző a történelmi pártok jelenléte. Szemben a szomszédos Spanyolországgal, itt a vezető szocialista

[33] Freire, 2005, 87.

[34] Freire, 2004, 779-780.

[35] Lásd például: Freire, 2004, 779.

[36] Természetesen voltak jelen a jobbszélhez kötődő pártok, azonban – jelentéktelenségük okán – ezek nem voltak releváns erőknek tekinthetők.

[37] Lásd: Wiarda – MacLeish Mott, 2001, 137.

[38] Freire, 2005, 81-83.

erő is egy újonnan, még a diktatúra utolsó éveiben illegalitásban alapított párt, nem egy korábban meghatározó erő újjáalakított változata.^[39] A legfontosabb vezető pártok – hasonlóan a PS-hez – a szegfűs forradalom időszakában alakultak, ez meglehetősen stabilitást visz a pártrendszerbe. A hetvenes évek végétől egészen a 2010-es évekig mindössze két olyan erő volt, amely újonnan tudott jelentős törvényhozási képviselőhez jutni, az egyik a nyolcvanas évek közepén a korábbi köztársasági elnök, Ramalho Eanes nevéhez fűződő Demokratikus Megújulás Pártja (PRD),^[40] a másik a részben korábban is működő (ám csekély befolyású) erők részvételével létrehozott Baloldali Blokk (BE). Utóbbi 1999 óta állandó résztvevője a politikai palettának.^[41]

A pártrendszer tehát alapvetően a korszak egészét tekintve rendkívül stabilnak tekinthető, annak ellenére, hogy a pártok indulása és törvényhozásba jutása előtt egyáltalán nem tornyosulnak – főként nemzetközi összehasonlításban – küszöbök. Szintén portugál sajátosság, hogy itt az intézményesült pártok dominálják a politikai palettát, egyáltalán nem jellemző a perszonalizált, vagy vezetőközpontú erők^[42] megjelenése, ami a meghatározó erőket érinti. Ez abból a tényből fakad, hogy a pártok köre meglehetősen stabilnak tekinthető, ezek pedig kellően beágyazottak és intézményesedettek, így – bár vannak komoly hatással bíró vezetők – nem merül fel vezetőközpontú vagy perszonalista pártok kialakulása a jelentős szerepek között.

Portugáliában jellemző volt a többciklusos kormányzás – azzal a megkötéssel, hogy ezek nem feltétlen „teljes” ciklusok voltak, hanem előrehozott választásokkal lerövidítettek – a '80-as és '90-es évek fordulóján a jobbközép kormányzott 3 cikluson keresztül, majd ez azóta csak a szocialista pártnak sikerült (igaz, ők minden kormányzásuk során több ciklusra kaptak bizalmat a választóktól). 1995 után tehát a három nagyobb szocialista kormányzati periódust a jobbközép egy-egy kormányzati ciklusa szakította meg (2002-2005, 2011-2015).^[43]

A kormányzati stabilitás korábbi mintázatai azt mutatják, hogy Portugália európai összehasonlításban közepesen stabil ország. A stabilitást gyengítő tényező – a gyengébb kormány, az arányos választási rendszer, illetve a más államokhoz képest erősebb államfő – erősítette azonban azt, hogy a pártok száma viszonylag redukált, a pártrendszer pedig kifejezetten stabilnak tekinthető.

[39] Freire, 2005, 83.; Wiarda – MacLeish Mott, 2001, 130.

[40] Jalali, 2019, 84.

[41] Lásd: Lisi, 2009.

[42] A pártok ilyen szempontú besorolásával kapcsolatban lásd: Kostadinova – Levitt, 2014.

[43] Freire, 2005, 85.

III. A GAZDASÁGI VÁLSÁG HATÁSA A PÁRTRENDSZER ÁTALAKULÁSÁRA

Európa pártrendszerével kapcsolatban a kétezres évek második felétől egyértelmű destabilizációs tendenciákat tapasztalhatunk, ami egyrészt új pártok megjelenésében és a régebben domináns erők meggyengülésében, másrészt a kormányzatok nagyobb fokú instabilitásában manifesztálódott.^[44] Európa országait alapvetően kétféle válság rázta meg, melyek a pártpolitika alakulására is következményekkel bírtak. Az egyik a világgazdasági válság, majd annak folyományaként a déli országokat különösen érintő euróválság, a másik pedig a 2015-től kezdve látványossá váló migrációs válság. Portugáliára ez utóbbi eleinte semmilyen, vagy csak elhanyagolható hatással volt, hiszen nem lévén sem frontország (mivel az Atlanti-parton való elhelyezkedése lényegében elzárta ezektől a folyamatoktól), sem kifejezett célország, a szabályozott migráció pedig jórészt elfogadott folyamat a volt gyarmatokkal való intenzív kapcsolatok következtében. Ennél jóval jelentősebb hatása volt Portugáliára a több hullámban hatását kifejtő gazdasági válságnak. Az ibériai ország a hírhedt PIGS országok részeként az eurókrízist különösen megszenvedő társaságba tartozott.^[45]

A világgazdasági válság 2008 őszi kirobbanása után az első törvényhozási választáson még kevésbé érvényesült a krízis hatása, hiszen 2009 szeptemberében, a soron következő választásokon újraválasztották Jósé Sócrates szocialista kormányát (jöllehet, az év júniusában tartott EP választásokon a jobbközép PSD megelőzte a PS-t),^[46] igaz, hogy korábbi abszolút többsége helyett ezentúl kénytelen volt kisebbségben kormányozni, ami szűkítette is mozgásterét a válságkezelő intézkedések meghozatalakor.

A többek között Olaszországban és Görögországban kormányváltást eredményező, a szomszédos Spanyolországban pedig szintén előrehozott választást kikényszerítő 2011 őszi hullám már Sócrates bizonytalan háttérű kisebbségi kormányát sem kímélte,^[47] így – szintén hasonlóan a spanyol és a későbbi görög forgatókönyvhöz – a jobboldal kapott lehetőséget a válságkezelésre a 2011-es előrehozott választás után.^[48] Pedro Passos Coelho koalíciós (PSD – CDS-PP) kormányzata az ortodox válságkezelési módszert követte, kemény megszorító programot hajtott végre, amely azonban súlyos társadalmi megrázkódtatások árán, de kimozdította a legmélyebb válságból az országot mandátumának végére. A kormányfő már-már portugál csodáról beszélt a négyéves kormányzati ciklust követő, 2015 őszi kampányban.

[44] A szomszédos Spanyolországban lényegében 2015 decembere óta folyamatos az instabilitás, a gyenge, bizonytalan háttérű kormányok működése.

[45] Lisi, 2019, 151-153.; Pinto – Teixeira, 2019; Deloy, 2015.

[46] Freire, 2011, 599-603.

[47] A szociáldemokrácia úgynevezett „harmadik utas” irányvonalába tartozó Sócratest a későbbiekben korrupció és adócsalás vádjával vették őrizetbe. Lásd: Deloy, 2015.

[48] Pinto – Teixeira, 2019, 2.

IV. ÚJ KORMÁNYZATI FORMULA ANTÓNIO COSTA KORMÁNYZÁSA ALATT

Míg Európa többi régiójában a migrációs válság keltette hullámok befolyásolták nagyban a pártpolitika alakulását 2015 őszén, Portugáliában egyértelműen a gazdasági válságkezelés értékelése határozta meg a napirendet. A kormányzó jobbközép koalíció közös listája a Portugália előre (PáF) a várakozásoknak megfelelően megszerezte a legtöbb szavazatot az október 4-én tartott választásokon, amelyből a korábbi logika alapján az következett volna,^[49] hogy kisebbségben folytathatják a kormányzást a második helyezett Szocialista Párt általi parlamenti tolerálással. Aníbal Cavaco Silva köztársasági elnök (1985-1995 között jobbközép kormányt vezető miniszterelnök) ennek megfelelően nevezte ki Passos Coelho második kormányát a törvényhozás választás utáni összehívása után.

A várakozásokkal ellentétben a baloldali ellenzék nem tolerálta a jobboldali kormányt, hanem 2015. november 8-án bizalmatlansági indítványt nyújtott be ellene, amelyet két nap múlva a parlament abszolút többséggel megszavazott. Ezt követően a második körben kinevezett António Costa egypárti, kisebbségi szocialista kormányt alakított. Ez a megoldás a még mindig ingatag gazdasági helyzetben egyáltalán nem tűnhetett stabil és tartós konstrukciónak, hiszen a kormánypárt mandátumszáma (86) messze volt az abszolút többségtől (116), a kormányzati formula innovatív volt, ráadásul olyan pártok külső támogatásától függött, amelyek szakpolitikai célkitűzései nehezen voltak összeegyeztethetők a gazdasági válsághelyzet által megkövetelt intézkedésekkel.

Costa miniszterelnök-jelöltsége az innovatív koalíciós formula mellett másban is újdonságot hozott. Ekkor került sor lényegében elsőként arra, hogy egy, a parlamentáris logikától eredendően idegen formulával, az Amerikából importált előválasztással kiválasztott kormányfő-jelölt sikeresen kormányt is tudjon alakítani egy parlamentáris rendszerű országban. Costa Lisszabon főváros polgármestereként hívta ki a Szocialista Párt főtitkárát, António José Segurót, akit a 2014. szeptember 28-án tartott előválasztáson^[50] kétharmados többséggel utasított maga mögé.^[51]

Costa kormánya – amely a nem túl bizalomgerjesztő, a külső támogatókra való szorultságra utaló *geringonça* („szerkentyű”) gúnynevet kapta a politikai kommentátoroktól^[52] – egyértelműen szakítani kívánt jobbközép elődje megszorításközpontú politikájával, egyértelmű baloldali fordulatot hirdetett.^[53] Többek között megemelték a korábban visszafogott fizetéseket a közszférában, beruházásösztönző programot indítottak, az eredmények pedig – szemben

[49] Jalali, 2019, 90-91.

[50] Eleições Primárias Candidato a Primeiro-Ministro, 2014.

[51] Deloy, 2015.

[52] Demony – Goncalves, 2019; Coville, 2019.

[53] Az új, a korábbi neoliberais orientációjú baloldali program meghaladásának szándékára utalva „negyedik út” névre keresztelt program célkitűzéseiről és megoldásairól lásd: Ferreira (ed.), 2017.

a mainstream politikát szorgalmazók várakozásaival – meggyőzőek voltak, a gazdaság növekedő, a munkanélküliség pedig csökkenő tendenciára állt át.^[54] A korábbi politikával szembenemő kormányzás mindemellett ügyelt a költségvetési egyensúly fenntartására is.^[55]

A létrejöttkor ingatagnak tűnő kormányzati konstelláció kitarzott a négy éves cikluson keresztül,^[56] a 2019 októberében megtartott választásokon pedig a Szocialista Párt visszazerezte az első helyet a jobboldali riválisoktól, 108 mandátumával (amely 22-vel több volt a 2015-ös számnál) kevéssel maradt el az abszolút többségtől.^[57] A kormányzás folytatására lehetőséget kapott, hiszen a BE ugyanakkora mandátumszámra tett szert (19), a Kommunista-Zöld szövetség ugyan veszített 4 évvel korábbi eredményéhez képest,^[58] de a (második) Costa-kormány parlamenti háttere stabilabbá vált elviekben a korábbihoz képest. Costa növekvő mozgásteret is eredményezett, hogy ezúttal nem formális megállapodással, hanem ad hoc egyeztetésekkel tudta biztosítani a kormánytöbbségét,^[59] amire az adott lehetőséget, hogy jelentősen meghaladta a PS mandátumainak száma az alternatív kormányt képező jobbközép blokkét, így nem állt fenn reális veszélye alternatív kormány megalakulásának.

2019 mindezek mellett egy új, itt korábban nem parlamenti szinten jelen lévő irányzat megjelenését hozta el: a Chega („Elég!”) névre hallgató szerveződés képviselője a szegfűk forradalma után az első, a paletta jobbszélén elhelyezkedő párt lett a portugál Nemzetgyűlésben.^[60] A 2019-es választás abban is újat hozott, hogy immáron több egy-két mandátumos erő tudott képviselői helyekhez jutni a törvényhozásban. Míg 2015-ben a PAN (Emberek-Állatok-Természet) állatvédő erő volt az egyetlen ilyen, négy év múlva már több erő is ki tudta használni (a nagyobb magnitúdójú választókerületekben), hogy nincs jogi küszöb a választásokon.

Costa második kormányának periódusát beárnyékolta a Covid-19 pandémia, azonban – az Európában példátlanul sikeres oltási kampánynak következtében – összességében sikeresen kezelték azt, és a gazdasági mutatók is biztatóan alakultak.^[61] 2021 novemberében végül a korábban támogató szélsőbaloldali erők részben váratlan lépése eredményezte a kormány parlamenti bukását.^[62] Nem fogadták el ugyanis a 2022. évre vonatkozó költségvetési tervezetet, aminek következtében a jobboldali köztársasági elnök élt jogkörével, és feloszlatta a Nemzetgyűlést, az előrehozott választást pedig 2022. január 30-ára írták ki.^[63]

[54] Coville, 2019.

[55] Moury – De Giorgi, 2019.

[56] Zuber, 2019.

[57] Comissão Nacional de Eleições, 2019.

[58] Comissão Nacional de Eleições, 2019.

[59] Sánchez Nicolás, 2019; Moury – De Giorgi, 2019.

[60] Madeira – Silva – Malheiros, 2021.

[61] Ames, 2022.

[62] Roberts, 2021.

[63] Roberts, 2021.

V. A 2022. JANUÁR 30-ÁN TARTOTT VÁLASZTÁS EREDMÉNYE^[64]

Párt/lista ^[65]	Szavazat	Százalékos eredmény	Mandátumok száma (Σ 230)
PS Szocialista Párt	2 302 601	41,38%	120 (+12) ^[66]
PSD Szociáldemokrata Párt	1 539 415	27,66%	72 (-2)
Chega Elég!	399 659	7,18%	12 (+11)
LI Liberális Kezdeményezés	273 687	4,92%	8 (+7)
BE Baloldali Blokk	244 603	4,4%	5 (-14)
CDU Egyesült Demokratikus Koalíció (Kommunista Párt és Zöldek választási szövetsége)	238 920	4,29%	6 (-6)
CDS-PP Demokrata és Szociális Centrum – Néppárt	89 181	1,6%	0 (-5)
PAN Emberek-Állatok-Természet	88 152	1,58%	1 (-3)
LIVRE „Szabad” – Itt az Idő Előre Mozdulni!	71 232	1,28%	1 (0)
MP Madeira Első (PSD/CDS-PP) ^[67]	50 636	0,91%	3 (0)
AD Demokratikus Szövetség (PSD/CDS-PP) ^[68]	28 330	0,51%	2 (0)
Részvétel	5 564 539	51,46%	

A választás egyértelműen a Costa-féle Szocialista Párt győzelmét hozta, harmadjára immár külső támogatók nélkül, kizárólag a PS frakciójára támaszkodva tud kormányt alakítani, illetve a törvénykezdeményezéseit elfogadtatni, ezzel pedig jócskán megnőtt a mozgástere. Mindemellett a régi-új kormányfő meg-

[64] Comissão Nacional de Eleições, 2022.

[65] Az 1% fölötti eredményt elérő, illetve a törvényhozásban mandátumot szerző pártok szerepelnek a táblázatban. Összesen 23 jelölő szervezet volt képes területi listát állítani a választásokon, ide értve a jobbközép erők közös listáit a szigeteket felölelő választókerületekben.

[66] Zárójelben a 2019. októberi választáson elért eredményekhez viszonyított eltérések.

[67] Két jobbközép párt közös listája Madeira választókerületében (mindhárom mandátum a PSD-nek jutott).

[68] Két jobbközép párt közös listája Azori-szigetek választókerületben (mindkét mandátum a PSD-nek jutott).

jegyezte, hogy kész az összes demokratikus parlamenti erővel egyeztetni és együttműködni a kormányzás érdekében.)

A szocialisták győzelmében – a kormány járványkezelési és válságkezelési politikájának sikere, illetve általános elfogadottsága mellett – szerepet játszott, hogy a pandémia két éve után, a gazdasági megrázkódtatásoktól való általános félelem légkörében ezen párt minél jobb szereplése volt képes garantálni a stabilitást. (Hiszen a jobbközép állapota semmiképp sem vetíthette előre egy alternatív stabil kormánytöbbség létrejöttét a választás után.) A stabilitás hívó szavára a PS és Costa rá is játszott a kampányban.^[69]

A 39 év óta leggyengébb szavazataránnyal végző PSD továbbra sem tudott úrrá lenni a megszorító politikával fémjelzett kormányzása utáni visszaesésén, bár tagadhatatlan, hogy a parlamenti második helyet (és a kihívói pozíciót) nem veszélyeztette ezen a választáson sem semmi. Portugáliában a PSD a szenvedő alanya az európai mainstream középpártokat érintő hanyatlási folyamatnak.

Harmadik erővé vált a két és fél évvel korábban még a periférián megjelenő Chega, ami egyrészt azt mutatja, hogy a radikális, bevándorlásellenes jobboldal megjelenését és megerősödését övező európai tendencia alól immáron Portugália sem tudja magát kivonni, másrészt pedig azt, hogy ez a szereplő sikerrel tudta a protest-szavazókat mozgósítani. Szereplésük mindazonáltal a jobbközép számára okozhat a továbbiakban problémákat, ami szintén a balközép kormánypárt kezére játszott, hiszen Costa sikerrel tudta kommunikálni, hogy a PSD esetleges győzelme – és kormányra kerülése – esetén a szélsőjobboldal túsza lenne.

Súlyos veszteségeket volt kénytelen elszenvedni a baloldali radikális mező két szerveződése, a BE, illetve a Kommunisták és Zöldek szövetségét alkotó CDU (Egyszerű Demokratikus Koalíció). A választók lényegében megbüntették a baloldali erőket a kormány megbuktatása miatt. Hasonlóan jelentős veszteségeket volt kénytelen elkönyvelni a PAN (Emberek-Állatok-Természet) nevű állatvédő tömörülés, ami szintén a Costa-kormányok politikáját támogatta 2015 óta. A Szocialista Párt sikerrel tudta a 2015 után felállt kormányzati formula sikerreit a saját javára fordítani, a külső támogatók szerepe így leértékelődött, ezen pártok zsarolási potenciálja pedig – legalábbis a következő kormányzati ciklus erejéig – jelentős mértékben visszaesett.

Ezúttal több kis, egy-két képviselői hellyel bíró erő is képviselőhez jutott, többek között a Magyarországgal kapcsolatos 2013-as jelentéséről elhíresült Rui Tavares személyéhez köthető, Livre („Szabad”) névre hallgató zöld-baloldali szerveződés, illetve a liberális irányzatot megjelenítő Liberális Kezdeményezés. Középtávon ezen, egy-két képviselőt törvényhozásba juttatni képes pártok az instabilitást növelhetik – hiszen nehezebben alakulhat ki egy kormányzóképes többség a parlamentben –, ez azonban egyelőre a PS választási sikere miatt nem érvényesült. A választás legnagyobb vesztese a kereszténydemokrata Néppárt volt, amely összes képviselői helyét elveszítette. A CDS-PP már 2019-ben is törté-

[69] Ames, 2022.

nelmi mélypontra volt, ez a szereplés azonban minden várakozásukat alulmúlta.

A januári választás tehát kettős tapasztalattal szolgált. Egyrészt a stabilitás növekedése irányába mutat a kormányzó szocialisták sikere, két szempontból is, hiszen már a harmadik kormányzati ciklusukat kezdik meg, ráadásul növekvő társadalmi támogatottság mellett, nagyobb mozgástérrel. Másrészt azonban ezzel ellentétes tendencia egyes korábban stabil pártok támogatottságának csökkenése, vagy összeomlása (a két baloldali erőre és a kereszténydemokratákra ez mindenképpen igaz), illetve az egyre több egy-két fős képvisellel rendelkező párt megjelenése. Szintén a pártrendszer destabilizálódása irányában mutat a radikális jobboldal immáron tartós jelenléte, harmadik parlamenti erővé növekedése. Ez nem csak az Európa más országaiban is többé-kevésbé megjelenő tendenciák követése miatt aggaszthatja a hagyományos portugál politikai erőket, hanem amiatt is, mert az elmúlt több mint 45 év után egy eddig szinte hiányzó jelenség követel magának egyre nagyobb helyet a politikai palettán.

VI. KONKLÚZIÓ

A 2022-es januári választásra egy idő előtti (parlamenti) kormánybukás miatt került sor. Ez a felszínen a rendszer instabilitását mutatja, azonban a választás eredménye egyértelműen a stabilitásra való társadalmi igény megnyilvánulását tükrözte. Az ibériai országban nem ismeretlen sem az egypárti többségi, sem a többciklusos kormányzás, azonban a Dél-Európát rendkívüli mértékben megrázó gazdasági és euróválság után mindenképpen figyelemre méltó, hogy – szemben a többi régiós országgal – itt a stabilizálódás egyértelmű jelei mutatkoznak, legalábbis a kormányzati szinten.

Portugália alapvetően évtizedes távlatban stabilnak tekinthető pártrendszerre nem rendült meg a válság során, most is a korábban domináló erők játsszák a legfontosabb szerepet. Mindazonáltal, bizonyos kisebb pártok – rossz – szereplése, illetve a radikális jobboldal térnyerése, valamint az egy-két fős pártok parlamenti megjelenése azt mutatja, hogy a portugál pártrendszert sem kerülte el teljesen a változás, igaz, annak mértéke kisebb az Európa más országaiban megszokottaknál.

A portugál választás eredménye – legalábbis a kormányalakítás szempontjából – ellentétesnek tűnik az Európában az elmúlt években tapasztalt tendenciákkal. Míg másutt egyre nehezkesebbé válik stabil kormányzati konstrukciókat tető alá hozni választásról választásra, itt egyértelmű volt a korábbi kormányzó erők sikere, ami amiatt is figyelemre méltónak tekinthető, hogy Antónia Costa miniszterelnöki mandátuma kezdetén egy új, addig ki nem próbált, ingatagnak tűnő konstrukció élén kezdett kormányozni.

Antónia Costa kormányzása mindenképpen szinte példa nélkülinek tekinthető napjaink Európájában. A szocialista-szociáldemokrata pártok csa-

ládja – Máltát leszámítva^[70] – az utóbbi időszakban visszaszorulóban van a kontinensen. Utóbbi nem azt jelenti, hogy ne lennének kormányon több országban (Németország, Svédország, Dánia, Norvégia, Finnország, Spanyolország) is, de összességében ezek vagy széles, nehezen összetartható koalíciók, vagy pedig külső támogatóktól függő kisebbségi kormányok. Európa szociáldemokrata erőinek nagy része még mindig nem tudott abból a válsághelyzetből kilábalni, ahová az egykor népszerű blairi, schröderi harmadik utas kísérlet vezette őket. Costa és pártja példája azt mutatja, hogy az autentikus baloldali értékekhez és politikához való visszatérés sikerre vezetheti ezt a pártcsaládot.

Portugália egyelőre inkább tűnik a kivételt erősítő szabálynak a fenti szempontok következtében, a közeljövőben mind az Európa többi országában tapasztalható fejlemények, mind pedig a megnövekedett mozgástérrel kormányzását folytató Costa-kabinet sorsa választ adhat arra, hogy Portugália valóban a stabilitás szigete-e.

2022 első félévének európai választásai a kormányzati stabilitás növekedését hozták magukkal Európában, hiszen vagy – Portugáliához hasonlóan – nagy többséggel választották újra az inkumbens kormányokat támogató pártokat (mint Máltán, Magyarországon, vagy Szerbiában), vagy ahol kormányváltás is történt, egyértelmű felhatalmazást kapott a bizalmat megkapó kormányerő (Szlovénia példája). A felsorolt országok közül terület és népesség szempontjából Magyarország vethető össze leginkább a kisebbik ibériai országgal, így érdemes egy-két szóban összevetni a két példát.

A portugál és a magyar politikai rendszer intézményes szempontból jelentősen különbözik egymástól, hasonlóság csak az egykamarás parlament meglétében tapasztalható. Míg – ahogy a tanulmány vonatkozó része bemutatta – Portugáliában történelmi örökség következtében komoly jogkörökkel bír a közvetlenül választott államfő, addig Magyarországon szerepe főként szimbolikus, a kormány működésébe beleszólni nem tud. Utóbbi területen kifejezetten a kormányfő szerepe jelentős, hiszen Európa egyik legerősebb miniszterelnöki pozíciója van Magyarországon.

Jelentősen eltér a választási rendszer is. Portugália esetében – a többségi hatások ellenére is – alapvetően arányos rendszerről beszélhetünk, a magyar rendszerben – ahogy a törvényhozó kifejezetten törekedett is rá^[71] – a kormánytöbbséget elősegítő vegyes szisztéma van, amely megerősíti a mindenkor győztes párt parlamenti mandátumarányát.

A legfontosabb különbség a pártrendszerben tapasztalható, mégpedig 2010 óta. Előtte, Portugáliához hasonlóan a magyar rendszer is a már idézett Sartori-féle besorolás alapján a mérsékelt többpártrendszerbe volt sorolható,^[72] a Fi-

[70] Ahol szintén 2022 első negyedévében nyert törvényhozási választáson jelentős fölényrel a kormányzó Munkáspárt, a sajtóságos máltai kétpárti rendszerben.

[71] Tóth, 2022, 628.

[72] Tábori, 2014.

desz–KDNP sorozatos (kétharmados) győzelmei következtében mára egyértelműen kielégíti a predomináns pártrendszer kategóriájának kívánalmait.^[73]

A két választási eredményt összeköti mindazonáltal a markánsan felvállalt politikai irányvonal (igaz, itt is különbségeket tapasztalhatunk, hiszen a portugál egyértelműen baloldali, a magyar egyértelműen jobboldali politikát folytató kormánypárt), illetve a kormánypártok permanens vezető helye a pártok népszerűségi versenyben. A két, ennyire különböző történelmi és társadalmi háttérrel és eltérő intézményes megoldásokkal bíró rendszerben mindkét, több cikluson keresztül kormányzó párt folyamatosan fenn tudta tartani egyértelmű vezető helyét a pártok versenyében.

IRODALOM

- Bermeo, Nancy (1987): Redemocratization and Transition Elections: A Comparison of Spain and Portugal. In: *Comparative Politics*. No. 2., Vol. 19/1987.
- Dely, Corinne (2015): *In the polls the Socialists Just Ahead of the Outgoing Right-wing Coalition in Portugal*. European Elections Report, Fondation Robert Schuman.
- De Winter, Lieven (1995): The Role of Parliament in Government Formation and Resignation. In: Döring, Herbert (ed.): *Parliaments and Majority Rule in Western Europe*. Palgrave Macmillan, London.
- Ferreira, Ana Rita (ed.) (2017): *The Portuguese Government Solution – The „Fourth Way” To Social-Democratic Politics?* FEPS – Foundation for European Progressive Studies.
- Freire, André (2004): Issue Voting in Portugal: The 2002 Legislative Elections. In: *West European Politics*. Vol. 27/2004, Issue 5.
- Freire, André (2005): Party System Change in Portugal, 1974–2005: The Role of Social, Political and Ideological Factors. In: *Portuguese Journal of Social Science*. Vol. 4/2005, No. 2.
- Freire, André (2006): The Party System of Portugal. In: Niemayer, Oskar – Stöss, Richard – Haas, Melanie (eds.): *Die Parteiysteme Westeuropas*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Heidelberg.
- Freire, André (2011): A New Era in Democratic Portugal? The 2009 European, Legislative and Local Elections. In: *South European Society and Politics*. 15:04.
- Gallagher, Michael – Laver, Michael – Mair, Peter (2011): *Representative Government in Modern Europe*. McGraw-Hill Education, Maidenhead, Berkshire.
- Gschwend, Thomas (2007): Institutional Incentives for Strategic Voting and Party System Change in Portugal. In: *Portuguese Journal of Social Science*. Vol. 6/2007, No. 1.
- Huntington, Samuel P. (1991): Democracy's Third Wave. In: *Journal of Democracy*. Vol. 2/1991, No. 2., Spring.
- Jalali, Carlos (2019): The Portuguese Party System: Evolution in Continuity? In: Pinto, António Costa – Teixeira, Conceição Pequito (eds.): *Political Institutions and Democracy in Portugal – Assessing the Impact of the Eurocrisis*. Cham, Switzerland.
- Kostadinova, Tatiana – Levitt, Barryt (2014): Toward a Theory of Personalist Parties: Concept Formation and Theory Building. In: *Politics & Policy*. Vol. 42/2014, No. 4.

[73] Tábori, 2018.

- Laver, Michael (2003): Government Termination. In: *Annual Review of Political Science*. 6.1.
- Lisi, Marco (2009): New Politics in Portugal: The Rise and Success of the Left Bloc. In: *ARPoS Pôle Sud*. Vol. 1/2009, No. 30.
- Lisi, Marco (2019): Parties, Citizens and the Eurozone Crisis: How Europe Has Contributed to the Resilience of the Portuguese Party System. In: Cavallaro, Maria Elena – Kornetis, Kostis (eds.): *Rethinking Democratisation in Spain, Greece and Portugal*. St Antony's Series.
- Lobo, Marina Costa, Pinto, António Costa – Magalhães, Pedro (2012): The Political Institutions of Portuguese Democracy. In: Royo, Sebastián (ed.): *Portugal in the Twenty-First Century: Politics, Society, and Economics*. Lexington Books, Plymouth, UK.
- Madeira, Paulo Miguel Fernandes – Silva, Katielle Susane do Nascimento, Malheiros, Jorge Silva Macaísta (2021): *The Geography of the Nationalist Right in Portugal: Outlines of an Emerging Process*. Cad. Metrop., São Paulo. Vol. 23/2021, no. 51.
- Martins, Ana (2006): Presidential Elements in Government The Portuguese Semi-Presidential System. In: *European Constitutional Law Review*. Vol. 2/2006, Issue 1.
- Passarelli, Gianluca (2010): The Government in Two Semi-presidential Systems: France and Portugal in a Comparative Perspective. In: *French Politics*. Vol. 8/2010.
- Pimlott, Ben (1981): Portugal – Two Battles in the War of the Constitution. In: *West European Politics*. 4:3.
- Pinto, António Costa– Teixeira, Conceição Pequito (2019): Portugal Before and After the “Great Recession”: A Resilient Democracy? In: Pinto, António Costa – Teixeira, Conceição Pequito (eds.): *Political Institutions and Democracy in Portugal – Assessing the Impact of the Eurocrisis*. Palgrave Macmillan, Cham, Switzerland.
- Sartori, Giovanni (2005): *Parties and Party Systems – A Framework for Analysis*. ECPR Press, Calchester, UK.
- Siaroff, Alan (2003): Two-and-a-Half-Party Systems and the Comparative Role of the 'Half'. In: *Party Politics*. Vol 9/2003, No. 3.
- Sieberer, Ulrich (2015): The Link between Cabinet Investiture and Removal. In: Rasch, Bjørn Erik – Shane, Martin – Cheibub, José Antonio (eds.): *Parliaments and Government Formation*. Oxford University Press, Oxford.
- Tábori Ferenc (2014): A magyar többpártrendszer jellemzése és tipizálása Giovanni Sartori pártrendszer tipológiája alapján (1988-2010). In: *Jog-Állam-Politika*. 2014/2. szám.
- Tábori Ferenc (2018): A magyar többpártrendszer tipizálásának kérdései 2010-2018. In: Antal Attila (szerk.): *Politikatudományi tanulmányok – Politikatudományi Előadások: az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Doktori Iskolájának Konferenciája, 2018. június 7.* Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest.
- Tóth László (2020a): A stabil kormányzás feltételeinek alapvető változása a 2010-es években Spanyolországban. In: *Külügyi Műhely*. 2020/2. sz.
- Tóth László (2020b): A pártrendszerek átalakulásának és destabilizációjának hatása a kormányzati stabilitásra a 2010-es évek Európájában. In: *THEMIS. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának Folyóirata*. 2020 május.
- Tóth László (2022): *A kormányzati stabilitás Kelet-Közép-Európában* címmel, 2022. március 16-án megvédett disszertációja. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Politikatudományi Doktori Iskola, Budapest.
- Warwick, Paul (1994): *Government Survival in Parliamentary Democracies*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Wiarda, Howard J. – MacLeish Mott, Margaret (2001): *Catholic Roots and Democratic Flowers: Political Systems in Spain and Portugal*. Praeger, Westport–Connecticut–London.

ONLINE HIVATKOZÁSOK

- Constitution of Portugal with Amendments through 2005; Constitute Project. (Elérhető: https://www.constituteproject.org/constitution/Portugal_2005.pdf. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Relação dos deputados eleitos e mapa oficial da eleição da Assembleia da República realizada em 6 de outubro de 2019 Comissão Nacional de Eleições (2019). (Elérhető: https://www.cne.pt/sites/default/files/dl/2019ar_mapa_oficial_resultados.pdf. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Relação dos deputados eleitos e mapa oficial da eleição da Assembleia da República, realizada em 30 de janeiro de 2022, Comissão Nacional de Eleições (2022). (Elérhető: https://www.cne.pt/sites/default/files/dl/2022ar_mapa_oficial_resultados.pdf. Letöltés ideje: 2022. április 16.).
- Eleições Primárias Candidato a Primeiro-Ministro, 28 Setembro 2014. (Elérhető: <https://web.archive.org/web/20140811124518/https://www.psprimarias2014.pt/>. Letöltés ideje: 2022. április 16.).

ÚJSÁGCIKKEK

- Ames, Paul (2022): António Costa's against-the-odds election triumph; Politico. (Elérhető: <https://www.politico.eu/article/antonio-costa-socialist-party-absolutely-fabulous-election-portugal/>. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Coville, Peter (2019): António Costa: Europe's magician of the left?; Open Democracy. (Elérhető: <https://www.opendemocracy.net/en/democraciaabierta/ant%C3%B3nio-costa-europes-magician-of-the-left/>. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Demony, Catarina – Goncalves, Sergio (2019): Portugal's new cabinet list approved; Centeno keeps finance job; Reuters. (Elérhető: <https://www.reuters.com/article/us-portugal-election-cabinet-idUSKBN1WU2K2>. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Moury, Catherine – De Giorgi, Elisabetta (2019): 'Austerity by Stealth': How the Socialist Government in Portugal Managed Electoral Success and Deficit Reduction; The Loop: ECPR's Political Science Blog. (Elérhető: <https://theloop.ecpr.eu/austerity-by-stealth-how-the-socialist-government-in-portugal-managed-electoral-success-and-deficit-reduction/>. Letöltés ideje: 2022. április 16.).
- Roberts, Alison (2021): Portugal's President Calls Snap Election; BBC News. (Elérhető: <https://www.bbc.com/news/world-europe-59160526>. Letöltés ideje: 2022. április 16.).
- Sánchez Nicolás, Elena (2019): Ruling socialists win Portugal election, but no majority; EU Observer. (Elérhető: <https://euobserver.com/eu-political/146180>. Letöltés ideje: 2022. április 17.).
- Zuber, Helene (2019): A Socialist Success Story in Portugal; Spiegel. (Elérhető: <https://www.spiegel.de/international/europe/antonio-costa-a-socialist-success-story-in-portugal-a-1288837.html>. Letöltés ideje: 2022. április 17.).

Szerényi Gábor, Gyerek jog

Gazdasági társaságok jogvitái hagyományos és alternatív rendezésének lehetőségei

ABSTRACT

The study shows how the litigated legal disputes of international goods transport and forwarding appear and develop in court practice in Hungary. It analyses statistical data and presents the investigation results of court cases in order to discover the outcome of trials and the enforcement of international rules.

In addition to analysis of judicial practice, it points out the possibilities of alternative dispute resolution in legal disputes related to the topic. It examines the chosen topic in detail from several aspects, so that we get a complete picture of the court and alternative dispute resolution solutions for disputes arising in the field of international freight and forwarding.

Keywords: international ■ carriage suit ■ transport ■ mediation

I. BEVEZETÉS

Tanulmányomban arra keresem a választ – fókuszálva a nemzetközi árufuvarozás és szállítmányozás peresített jogvitáira, – miként jelennek meg és hogyan alakulnak a gazdasági társaságok jogvitái a bírósági gyakorlatban, ítélezésben. Ennek a kérdésnek a megválaszolásához statisztikai adatokat tekintettem át,^[1] melyeket az elemzés módszerével értékeltem. Határozatokat vizsgáltam meg a perek végkimenetelének és a nemzetközi szabályok érvényesülésének felderítése érdekében. Célom az ügyeken keresztül a bírói gyakorlat bemutatása. A peresített jogvitákban azt is vizsgáltam, hogy jelen van-e a békés rendezés igénye a gazdasági társaságok vitáiban – ha igen, ez miként jelenik meg a per

[1] A Székesfehérvári Törvényszék kutatási engedélye és adatközlése alapján készült tartalom.

során. Keresem a választ arra, hogy mi történik azokkal a gazdasági jogvitákkal, amelyek nem kerülnek a bíróságok elé. Keresem a jogviták alternatív megoldási lehetőségeit, van-e helye – ha igen, hol, a vita mely fázisában – a békés megoldásoknak. Azt is vizsgálom, hogy a hagyományos, illetve az alternatív vitarendezés milyen hatást gyakorolhat a nemzetközi gazdasági kapcsolatok területeire, illetve a gazdasági társaságokra.

A közúti fuvarozásról szóló és az UNIDROIT^[2] által kidolgozott nemzetközi egyezményt 1956-ban kötötték meg Genfben (CMR - Convention Relative au Contrat du Transport International de Marchandise par Route). Az egyezményhez Magyarország is csatlakozott, azt az 1971. évi 3. törvényerejű rendelet hirdette ki.^[3] Az egyes fuvarozási ágakat további, külön nemzetközi egyezmények szabályozzák.^[4] A CMR Egyezmény^[5] minden olyan szerződésre érvényes, amely áruknak közúton, járművel, díj ellenében végzett szállításáról szól, ha az áru átvételének helye és a kiszolgáltatásra kijelölt hely – amint ezeket a fuvarozási szerződésben megjelölték – két különböző állam területén van, amelyek közül legalább az egyik szerződő állam. Ez a rendelkezés a felek székhelyére és állampolgárságára tekintet nélkül érvényes.

II. NEMZETKÖZI ÁRUFUVAROZÁSI ÉS SZÁLLÍTMÁNYOZÁSI PEREK SZÁMADATAI AZ ELMŰLT 21 ÉVBEN

A gazdasági társaságok tevékenysége széles területre terjed ki – választásom azért esett a nemzetközi áru fuvarozási és szállítmányozási perek vizsgálatára, mert ezekben a jogvitákban külföldi elem is fellelhető. Ezért ezek az ügyek talán szélesebb képet mutathatnak a nemzetközi színtereken zajló gazdasági mozgásokban az alternatív vitarendezés iránti hajlandóságról. A nemzetközi áru fuvarozási és szállítmányozási perek – a 2017. december 31-ig hatályban volt régi

[2] International Institute for the Unification of Private Law.

[3] Uni-miskolc.hu: Az áruk továbbításával kapcsolatos szerződések.

[4] Például: nemzetközi vasúti áru fuvarozás: CÍM; nemzetközi vasúti poggyászfuvározás: CIV; nemzetközi közúti áru fuvarozás: CMR; nemzetközi légifuvarozási egyezmény: a Varsói Egyezmény; a tengeri hajófuvarozási egyezmény: a Brüsszeli Egyezmény; Uj, jogtar.hu: Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. V. törvényhez, 2021.

[5] Egyezmény a nemzetközi közúti áru fuvarozási szerződésről (CMR) 1. cikk 1. pont.

Pp.^[6] alapján, értékhatártól függetlenül – törvényszéki hatáskörbe^[7] tartoztak. A Pp.^[8] 2021. január 1-től e pereket ismét törvényszéki hatáskörbe utalta.^[9] Statisztikai vizsgálatom tárgyidőszaka a 2001. január 1-től 2021. december 31-ig terjedő időszak, 21 év alatt a törvényszéken befejeződött perek, melyek tárgya a nemzetközi áru fuvarozáshoz, szállítmányozáshoz volt kapcsolható. A vizsgálatból kinyert statisztikai adatokat az alábbi táblázat szemlélteti:

érkezett	befejezett	befejezett ügyekből érdemi befejezések			egyéb, nem érdemi befejezés
		egyezség	bírósági meghagyás	ítélet	
104	102	5	2	40	55

1. táblázat: Nemzetközi áru fuvarozással, szállítmányozással kapcsolatos, a Székesfehérvári Törvényszéken 2001.01.01 és 2021.12.31. közötti időszakban érkezett és befejezett perek (Forrás: a szerző saját szerkesztése)

Az adatokból látható, hogy a vizsgált 21 év alatt összesen 104 db peres ügy érkezett a törvényszékre és 102 db ügyet fejeztek be, gyakorlatilag szinte az érkezés számával egyező mennyiségű befejezés született. A 102 db befejezésből 47 db ügyet érdemben fejeztek be, melyből 40 db ügyet ítélettel, 2 db ügyet bírósági meghagyással fejeztek be, és 5 esetben – melyek elemzésére külön, az V. fejezetben részletesebben kitérek – kötöttek egyezséget a felek a perben. 55 db peres ügy egyéb, nem érdemi módon fejeződött be, mely utóbbi ügyeket a VI. fejezetben fejtem ki. Az érdemben befejezett 47 db ügy közül összesen hat ügyben, ebből a 40 db ítélettel befejezett perben négy ügyben, az 5 db egyezséggel zárult ügyből két ügyben volt az egyik peres fél külföldi gazdasági társaság. Az 55 db nem érdemi, egyéb befejezéseken belül, a 23 db megszüntetett ügy közül kettő esetben volt külföldi az egyik peres fél.

[6] A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (továbbiakban: régi Pp.).

[7] Megjegyzés (a G.40.082/2018/3. számú határozat alapján): A 2018. május 28-án benyújtott fideszi meghagyás kibocsátása iránti kérelemmel indult eljárásra alkalmazandó polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban Pp.) 20. § (1) bekezdése alapján a törvényszék hatáskörébe azok a perek tartoznak, amelyeknek elbírálását törvény nem utalja járásbíróhatáskörébe. A Pp. 20. § (3) bekezdés a) pontja értelmében járásbíróhatáskörbe tartoznak – a többi közt – azok a vagyoni jogi perek, amelyek tárgyának értéke nem haladja meg a 30 millió Ft-ot. A Pp. 7. § (1) bekezdés 18. pontja alapján vagyoni jogi pernek az a per minősül, amelyben az érvényesített igény a fél vagyoni jogain alapul vagy értéke pénzügyben kifejezhető. A Pp. megszüntette a régi Pp. 23. § (1) bekezdés d) pontjának azon rendelkezését, amely a nemzetközi áru fuvarozási szerződéssel kapcsolatos pereket a pertárgy értékétől függetlenül törvényszéki hatáskörbe utalta, így e perek, mint vagyoni jogi perek a pertárgy értékétől függetlenül törvényszéki hatáskörbe tartoznak járásbíróhatáskörbe.

[8] A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (továbbiakban: Pp.).

[9] A Pp. 20. § (3) bekezdés ah) pontja.

Érdekes mutató, hogy a befejezések kevesebb, mint a fele, 46%-a érdemi, míg nagyobb mértékű, 54% az egyéb módon történt befejezés. Az érdemi befejezések megoszlásából látható, hogy a jogviták 85%-a ítélettel fejeződött be. A peres felek az ügyek 5%-ában kötöttek egyezséget a tárgyaláson, melyet a bíró ítélet hatályú végzéssel jóváhagyott. Bírósági meghagyást a perek mindössze 4%-ában bocsátott ki a bíróság.

III. BÍRÓSÁGI ÜGYEK ÉRDEMI BEFEJEZÉSEIBŐL AZ ÍTÉLETEK TARTALMI VIZSGÁLATA

Az érdemben befejezett ügyekből az ítéletek közül az utóbbi hét évben hozott ítéleteket vizsgáltam meg részletesebben. A 2015. év elejétől a 2021. év végéig^[10] a törvényszéken hozott, összesen kilenc ítéletet tekintettem át. A kilenc ítéletből hat elsőfokon jogerőre emelkedett, három ítélet ellen fellebbezéssel éltek, ennek következtében három esetben ítéltáblai^[11] döntés is született. A három ítéltáblai döntés gyakorlatilag helybenhagyta az elsőfokú ítéletet. Kettő teljes egészében helybenhagyó volt, egy esetben az ítéltábla az elsőfokú ítéletet a per fő tárgya tekintetében helybenhagyta, és a késedelmi kamatfizetés vonatkozásában részben megváltoztatta.

Az utóbbi hét év kilenc ítélete 66%-ában a peres felek nem éltek a jogorvoslati lehetőségükkel, vagyis elfogadták, tudomásul vették a bírói döntést. Az elsőfokú ítéletek közül nyolc esetben az alperes(eke)t marasztaló/részben marasztaló döntés született, egyben pedig a bíróság elutasította a keresetet.

A vizsgált ügyek esetében megállapítható, hogy egyikben sem volt kizárt a magyar bíróság joghatósága, ezért eljárhatott a perben.^[12] Az ítéletek tárgyát és az alkalmazott jogi háttérrel tekintve nyolc ügy esett a Nemzetközi Közúti Árufuvarozási Szerződésről szóló, Genfben, az 1956. évi május hó 19. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1971. évi 3. törvényerejű rendelet hatálya alá. Ezek közül öt ügyben fuvardíj, egy ügyben biztosítási díj és kettő ügyben kártérítés jogcímén kérte kötelezni keresetében a felperes az alperest. A kilencedik peres jogvita a hajóselismervényekre vonatkozólag az 1924. évi augusztus hó 25. napján Brüsszelben kelt egyezmény becikkelyezése tárgyában hozott 1931. évi VI. törvény 1. cikk b) pontja alá eső fuvarozási szerződésből eredő követelés volt.

[10] Megjegyzés: ebből 3 évben nem törvényszéki hatáskör volt. 30 millió Ft értékhatár feletti fuvardíj nem igazán fordul elő, legfeljebb kártérítés megfizetése iránti igény.

[11] Két esetben a Fővárosi Ítéltábla, egy esetben a Győri Ítéltábla ítélete.

[12] A Kúria 3/2015. számú gazdasági elvi döntése szerint a Nemzetközi közúti árufuvarozási szerződéssel kapcsolatos perben a magyar bíróság joghatóságát a Nemzetközi Közúti Árufuvarozási Szerződésről szóló Egyezmény (CMR) alapján kell vizsgálni.

IV. EGY JOGVITA LEZÁRÁSA AZ ELSŐ- ÉS MÁSODFOKÚ BÍRÓI GYAKORLAT TÜKRÉBEN

A bíróság a perben lefolytatott bizonyítási eljárás eredményét a Pp. szabályainak betartásával mérlegeli. „A perben jelentős tényeket a felek tényállításainak és perben tanúsított magatartásának, valamint a per tárgyalása során megismert bizonyítékoknak és egyéb peradatoknak az egybevetése, egyenként és összességében történő értékelése alapján a meggyőződése szerint állapítja meg.”^[13] Az elsőfokú bíróság határozatát – fellebbezés folytán – jogorvoslati eljárás keretében a másodfokú bíróság vizsgálja felül. „Ha az elsőfokú bíróság ítélete érdemben helyes, a másodfokú bíróság ítéletével azt helybenhagyja, ellenkező esetben az elsőfokú bíróság ítéletét egészben vagy részben megváltoztatja.”^[14] Lényegében azonos módon szabályozott a régi Pp. is.^[15] A vizsgált kilenc ítélet közül szűrőpróbaszerűen kiválasztottam egy, másodfokot is megjárt ítéletet, mely részletesebb ismertetésén, feldolgozásán keresztül mutatom be a bírói jogalkalmazást.

A felperes mint fuvarozó és az alperes mint megbízó eseti megbízási szerződést kötöttek, melynek alapján a felperes feladata a felrakott áru, a címzettnél szerződésben kikötött fix időpontban lerakása volt, fuvardíj ellenében. Az elsőfokú bíróság tényként állapította meg, hogy a felperes a megbízást késedelemmel teljesítette. A felperes fuvardíjról kiállított számláját az alperes a fizetési határidőig nem teljesítette, sőt a fizetési felszólításnak sem tett eleget. Ezt követően az alperes levélben tájékoztatta a felperest, hogy a felperes többnapos késedelme miatt kára keletkezett, ugyanis a saját megbízója a fuvardíját csökkentette, melyet tovább kívánt hárítani a felperesre. Az állandó üzleti partnerét elvesztette, mely neki jövedelemkiesést, kárt okozott. A keletkezett kárával kívánta kompenzálni a felperes felé fennálló fuvardíj-tartozását.

Ilyen előzmények után a felperes keresetében a teljes fuvardíj és járulékai megfizetésére kérte kötelezni az alperest, míg az alperes érdemi ellenkérelmében a kereset elutasítását és a felperes perköltségben marasztalását kérte. A felmerült kárigénye összegét a kereseti követelés összegével egyezően állapította meg, melynek beszámítását kérte a felperesi kereseti követelés összegébe. A felperes vitatta az alperes ellenkövetelését, annak elévülésére hivatkozva. Utalt a CMR Egyezmény 32. cikk (1) és (4) bekezdéseire. Állította, hogy az előírt 21 napos törvényi határidő alatt vele az alperes írásbeli fenntartást nem közölt, így kártérítésnek nem lehet helye. A 32. cikk (1) bekezdése szerint kiszolgáltatási késedelem az áru kiszolgáltatásának napjától számított egy év alatt elévült a fuvarozási igény, mely sem viszontkeresetként, sem kifogás útján nem érvényesíthető. Egy napos késedelmet ismert el, emiatt érdemben vitatta az alperesi kárigény jogalapját, nevezetesen, hogy emiatt az alperest kár érte volna. Az al-

[13] Pp. 279. § (1) bekezdés.

[14] Pp. 383. § (2) bekezdés.

[15] Régi Pp. 206. § (1)-(2) bekezdése és a 253. § (2) bekezdése.

peres az elévülési kifogással szemben a régi Ptk.^[16] 296. § -ára hivatkozott, mely szerint az elévült követelés beszámítási kifogásként érvényesíthető.

Az elsőfokú bíróság jogi álláspontja szerint nem volt vitás, hogy a felek között fuvarozási megbízás jött létre, melynek érdemben teljesítése esetén a felperes fuvardíjra volt jogosult. Ennek jogalapját és összecszerúságát az alperes sem vitatta. A bíróság az alperes beszámítási kifogását alaptalannak ítélte, megállapítva, hogy az alperes kártérítési igénye nem érvényesíthető. Az indokolásában kifejtette, hogy a CMR 30. cikk 3. bekezdése szerinti 21 napos határidő jogvesztő. Az alperes a 21 napos határidőt elmulasztotta. A felperes felé tett kárigény-bejelentést tartalmazó levele 21 napon túl érkezett a felpereshez, azt megelőzően írásbeli fenntartást nem közölt a felperessel. A bíróság kifejtette, hogy a felperes késedelemből eredő kárának megtérítésére irányuló követelése nemcsak elévült, hanem a kár megtérítéséhez fűződő joga is megszűnt a CMR 30. cikk 3. bekezdése értelmében. A CMR 32. cikke alapján az egy éves elévülési határidő csak abban az esetben volna alkalmazandó, ha 21 napon belül az alperes írásbeli fenntartást közölt volna a felperessel. Mindezekre tekintettel az elsőfokú bíróság az alperest a kereseti kérelemben foglaltak szerint marasztalta.

Az ítélet ellen az alperes élt fellebbezéssel, melyben elsődlegesen az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését, másodlagosan annak megváltoztatását, a beszámítási kifogásának helyt adással a kereset elutasítását kérte. Álláspontja szerint az elsőfokú bíróság a tényállást nem tárta fel, a tanú meghallgatási indítványát elutasította, ezzel őt elzárta a bizonyítástól. Vitatta a követelés elévülésére levont jogi következtetést, hivatkozott arra, hogy határidőben, írásban közölte a késedelem miatti fenntartását. Súlyos gondatlanságnak minősítette a felperes késedelmét a fix határidős fuvarfeladatra tekintettel, hivatkozott arra, hogy ilyen esetekben az elévülési idő három év. Hivatkozott továbbá felperes együttműködési kötelezettsége megsértésére és erre figyelemmel a régi Ptk. 459. § (1) és (2) bekezdése alapján fennálló kárfelelősségre. Hivatkozott arra is, hogy felperes vállalta a kár megtérítését, ami miatt is jogszerű a beszámítási kifogása, az ezen tény bizonyítására indítványozott tanúkat azonban nem hallgatta ki az elsőfokú bíróság. A felperes fellebbezési ellenkérelmet nem terjesztett elő.

A másodfokú bíróság^[17] kimondta, hogy az alperes fellebbezése nem megalapozott. Az elsőfokú bíróság az ítéletében a tényállást a jogvita elbírálásához szükséges mértékben feltárta, és helytálló az abból levont jogi következtetése is. Helyesen állapította meg, hogy a peres felek között a régi Ptk. 506. § (1) bekezdésén keresztül alkalmazandó, CMR hatálya alá tartozó, a régi Ptk. 488. §-a szerint minősülő nemzetközi közúti áru fuvarozási szerződés jött létre. A másodfokú bíróság kifejtette, hogy a CMR 30. cikk 3. pontja szerinti kiszolgáltatási késedelem esetén kártérítésnek csak abban az esetben van helye, ha attól az időponttól számított 21 napon belül, amikor az árut a címzett rendelkezésére bocsátották, írásbeli fenntartást közöltek a fuvarozóval. Ez a határidő különös

[16] 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (továbbiakban: régi Ptk.).

[17] Fővárosi Ítéltábla.

jelentőséggel bírójogvesztő határidő.^[18] Ezzel kapcsolatosan helyesen állapította meg az elsőfokú bíróság, hogy a határidő elmulasztása jogvesztésre vezet, azaz a késedelemből eredő követelés érvényesíthetőségét kizárja. Mindez önmagában a beszámítási kifogás elutasításához vezet, ezért a másodfokú bíróság is mellőzte az alperes azon hivatkozásának vizsgálatát, mely szerint a felperes eljárását súlyosan gondatlannak minősítve, 3 éves elévülési idő figyelembevételét állította. A másodfokú bíróság csupán megjegyezte, hogy a régi Ptk. 297. § (2) bekezdésében foglaltaktól eltérően a régi Ptk. 506. § (1) bekezdésén keresztül irányadó CMR 32. cikk 4. pontja szerint az elévült igény sem viszontkeresetben, sem kifogás útján nem érvényesíthető. A szükségtelen bizonyítási indítványokat mellőzte, egyben rámutatott arra, hogy az elsőfokú bíróság nem tévedett a beszámítási kifogás elutasításakor, és helytállóan adott helyt az egyéb okból vitássá nem tett, jogalapjában, valamint összecszerülésében egyaránt bizonyított fuvardíj iránti követelésnek, melyet a másodfokú bíróság helyben hagyott.

A vizsgált ügyben a különböző szintű bíróságok az ítélezési feladatukat maradéktalanul ellátták, a peres felek a rendes jogorvoslati lehetőségeiket kimerítették, a jogvitájukban jogerős bírói döntés született.

V. BÍRÓSÁGON, EGYEZSÉGGKÖTÉSSEL BEFEJEZETT PEREK

A bíróság előtt folyamatban lévő perek érdemben nemcsak ítélettel, hanem ítélet hatályú egyéb határozattal is befejezhetők: bírósági meghagyással^[19] vagy egyezséggel.^[20] A fenti, 1. táblázatban rögzített adatokból kitűnik, hogy a vizsgált tárgyidőszakban érkezett 104 db ügyből, ezek 47 db érdemi befejezéséből öt peres ügyben egyezség jóváhagyásával fejezte be a pert a bíróság. Külön fejezetet szántam ezen befejezések elemzésére, mert bár az egyezség még nem alternatív vitarendezés, hiszen a bíróság foglalja jegyzőkönyvbe, a felek kérésére, bíróság előtt folyó perben. A bírói egyezségnek ugyanaz a hatálya, mintha a bíróság ítélettel döntötte volna el a peres felek jogvitáját. Állami végrehajtó erő kapcsolódik hozzá. Mégsem vitatható el az egyezség jogintézményétől a jogvita békés megoldásra törekvése, lezárása.

A Pp.^[21] úgy rendelkezik: „a bíróság a per bármely szakaszában megkísérelheti, hogy a felek a jogvitát vagy a vitás kérdések egy részét egyezséggel rendezzék”. A jogalkotó az eljárásjogi kódex megalkotásakor kifejezetten nagy hangsúlyt fektetett a jogvita békés rendezésének előmozdítására. Ezt erősíti a 238.

[18] Lásd a LB Gf.III.31.717/1994/4. és a Gf.III.31.215/1996/3. számú ügyekben is azonos álláspontját.

[19] Pp. 348. § (2) ... a jogerős bírósági meghagyásnak ugyanaz a hatálya, mint az ítéletnek.

[20] Pp. 239. § (3) bekezdés: A bíróság által jóváhagyott egyezségnek ugyanaz a hatálya, mint az ítéletnek.

[21] Pp. 238. § (1) bekezdés.

§ (2)^[22] bekezdésének szabályozása is. A Pp. szabályaiból egyértelműen tetten érhető a perelterelést elősegítő jogalkotói szándék, az egyezségkötés előmozdítását segítő megoldások, az alternatív vitarendezés irányába terelés és a közvetítésről, bírósági közvetítésről adott bírói tájékoztatás fontossága.^[23] A Pp. indokolása már az egyezségi kísérletre idézés nempéres eljárás jogintézményénél kiemeli a jogvita perindítás nélkül történő elintézési lehetőségének hangsúlyozását a felek közötti egyeztetés előmozdítása érdekében.^[24]

A perben létrejöhet egyezség a peres felek között a bírói kezdeményezés folytán, de érkezhetnek úgy is a felek a tárgyalásra, hogy egymással már megállapodtak tárgyaláson kívül, és ennek eredményét kérik bírói egyezségbe foglalni és végzéssel jóváhagyni. A létrejött megállapodásuk lehet – akár jogi képviselőjük közreműködésével létrejött – saját egyeztetés eredménye, vagy közvetítő, mediátor, illetve bírósági közvetítő^[25] előtt kötött megállapodás.

A vizsgált öt ügy mindegyikében mások voltak a felek, mind felperesi, mind alperesi oldalon. A tárgyalási jegyzőkönyvekből az állapítható meg, hogy a peres felek között egyezség létrehozását nem a bíró kísérelte meg, és a felek nem is a tárgyaláson egyezkedtek. Mindegyik ügyben kivétel nélkül a bírósági tárgyalásokat megelőzően, illetve a tárgyalások között egyezkedtek, elsősorban jogi képviselőjük közreműködésével. Közvetítő, mediátor közrehatásának nem volt nyoma az ügy iratai között. A peren kívül létrejött megállapodásukat kérték a felek utóbb bírói egyezségbe foglalni a tárgyaláson.

Az első ügy fizetési meghagyással indult, mely ellen a kötelezett ellentmondással élt. A törvényszékre áttétel követően a bíró felhívására a felperes fenntartotta fuvardíjigényét, annak járulékaival együtt. A perben tartott első tárgyaláson azonban a felperes egyezségi ajánlatot tett az alperes felé, aki azt elfogadta. A bírósági jegyzőkönyv tanúsága szerint a tárgyalás csupán 20 percig tartott, és a jegyzőkönyv nem rögzítette a felek érdemi egyezkedését. Mindez azt valószínűsíti, hogy a megállapodás a felek tárgyalást megelőző egyeztetéseinek az eredménye volt. A felek közös kérelmére a bíróság egyezségbe foglalta a megállapodásukat és azt végzésével jóváhagyta. A végzés a kihirdetése napján jogerőre emelkedett. Érdekessége az ügynek, hogy a tárgyalást megelőzően egy hónappal benyújtott felperesi előkészítő irat első bekezdése hivatkozik a felek közötti addigi folyamatos és zökkenőmentesen működő jó üzleti kapcsolatra. Ebből levonható az a következtetés, mely szerint a gazdasági élet szereplőinél a hosszú távú, jól működő üzleti kapcsolat megtartása – akár személyes, akár üzleti érdekből – ösztönzőleg hat a békés megoldások kidolgo-

[22] „(2) A bíróság - ha annak sikerére esély mutatkozik, különösen, ha a felek bármelyike kéri - tájékoztatja a feleket a közvetítői eljárás lényegéről, igénybevételenek lehetőségéről, feltételeiről és ezzel összefüggésben a szünetelés szabályairól. Ha a felek a közvetítői eljárás során megállapodást kötnek, azt a szünetelés időtartamán belül a bírósághoz egyezségként történő jóváhagyás végett benyújthatják. Ebben az esetben a bíróság az eljárást folytatja és a 239. § (1) bekezdése szerint jár el.”

[23] Lásd bővebben: Turcsán, 2021, 173.

[24] Pp. indokolása a 167 §-168 §-hoz. Ld. uj.jogtar.hu: A 2016. évi CXXX. törvény indokolása.

[25] A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény hatálya alá tartozó közvetítő, illetve bírósági közvetítő.

zása, elfogadása irányába. Még olyan áron is, hogy az adott üzletben a cég pénzügyi elvárásai nem érvényesülnek maradéktalanul.

A második ügyben a hatodik tárgyaláson kérték a felek az egyezség jegyzőkönyvbe foglalását. A közel egy évig tartó perben kereset, beszámítási kifogás, kérelmek, ellenkérelmek váltották egymást az iratokban, okirati bizonyítékokat csatoltak, bizonyítási indítványokat terjesztettek elő a felek. A bíróság az első három érdemi tárgyaláson meghallgatta a felek képviselőit, majd tanúbizonyítást folytatott le, négy tanút hallgatott ki. A fuvardíj-elszámolási vitában a következő két tárgyalást a felek közösen kérték elhalasztani, tekintettel arra, hogy egymással peren kívüli egyeztetést folytatnak egyezségkötés előkészítése céljából. A perben tartott hatodik tárgyalásra már a jogi képviselőik által ellenjegyzett írásbeli megállapodással érkeztek, megállapodásukat a bíróság egyezségbe foglalta, és végzésével jóváhagyta.

Ebben az ügyben a felek és a tanúk nyilatkozataiból szembetűnő volt, hogy a cégvezetők régi, jól működő üzleti kapcsolatot ápoltak, a fuvarfeladatokat sokszor már csak szóban, telefonon egyeztették le, írásbeli szerződés nélkül dolgoztak, fuvaroztak, számláztak, fizettek egymásnak az alperesi ügyvezető koordinálása mellett. Az elszámolási nehézségek akkor kezdődtek közöttük, amikor az ügyvezetőnek megszűnt a jogviszonya a cégnél. A háttérben húzódó, megromlott személyi kapcsolatok elérték azt a szintet, ami már hatással volt a cégek üzleti, pénzügyi érdekeire. Pert megelőző egyeztetések hiányában, a konfliktus peres szakaszában – vélhetően a tanúvallomásokból felszínre került információk és az egyéb adatok alapján – jutottak el oda, hogy elkezdjenek egymással egyeztetni, a kölcsönös követeléseiket átszámolni. Az egyeztetések öt hónapon át zajlottak, mielőtt bírói egyezségben le tudták zárni a konfliktusukat. Esetükből levonható az a következtetés, hogy a vezetők személyi kapcsolata kihatással lehet az üzleti kapcsolatokra. Emellett, ha a cégek a per előtt kezdték volna el a problémák feltárását és a békés megoldások keresését, nem került volna sor a per megindítására.

A harmadik, fizetési meghagyással indult ügyben a felperes fuvardíj követelését az alperes – az ellentmondásában írtak szerint – nem tudta beazonosítani. A keresetlevél benyújtására az alperes írásban már nem reagált, és a perben kitűzött első tárgyaláson elismerte a felperes kereseti követelését. A felek megállapodását a bíróság egyezségbe foglalta és végzésével jóváhagyta. Ebben az esetben is valószínűleg elkerülhető lett volna a per, ha a felek előzetesen keresnek alternatív megoldást az elszámolási vitájuk rendezésére.

A negyedik ügyből – az alternatív vitarendezést illetően – messzemenő következtetéseket nem lehet levonni. Az alperes fuvarfeladatot végzett a felperesnek, miközben ismeretlen tettesek a gépjárművel együtt a teljes rakományt eltulajdonították. A per alatt a felperes teljes kárát egy biztosítótársaság megtérítette, ezért a felperes kérte a perből elbocsajtását és a biztosítótársaság perbelépésének megállapítását. Ezt követően, a bírósági tárgyalást megelőzően a peres felek peren kívüli egyeztetéseket tartottak, melynek eredményeképpen megállapodtak. Kérelmükre a bíróság egyezségbe foglalta a megállapodásukat és azt végzésével jóváhagyta.

Az ötödik ügyben a felperes fuvardíj iránti követelése tárgyában még az érdemi tárgyalás előtt peren kívüli egyeztetést folytattak, és először az eljárás szünetelésének megállapítását kérték. Kérelmükre a bíróság folytatta a pert, és a szünetelés ideje alatt létrejött megállapodásukat a kitűzött tárgyaláson egyezségbe foglalta, majd végzésével jóváhagyta. Ebben az ügyben is látható, hogy a gazdasági társaságoktól nem állt távol a békés megoldások keresése. Az ismertetett ügyekben a felek a jogvita peresített szakaszában is törekedtek az egyezség megkötésére.

VI. EGYÉB, NEM ÉRDEMI MÓDON BEFEJEZŐDÖTT PEREK

A bírósági statisztikákban az egyéb módon befejezés nem érdemi befejezésnek számít. Mégis felkeltette az érdeklődésem, hogy a 102 db befejezésből az 55 db egyéb befejezés – azaz a teljes befejezések 54% a, vagyis többsége – vajon mit takar, játszik-e szerepet ezen számok mögött a jogvita peren kívüli békés úton történő megoldása, a vita alternatív rendezése.

Első lépésként számba vettem az egyéb, nem érdemi befejezések mikénti megoszlását, melynek eredményét az alábbi táblázat szemlélteti:

Egyéb, nem érdemi befejezések (55 db) megoszlása				
Pp.130.§ és visszautasítás	áttétel	szünetelés ^[26] , félbeszakadás, felfüggesztés	megszüntetés	egyéb, ügyviteli befejezés
9	6	8	23	9

2. táblázat: Nemzetközi árufuvarozással, szállítmányozással kapcsolatos perek a Székesfehérvári Törvényszéken 2001.01.01 és 2021.11.30. között (Forrás: a szerző saját szerkesztése)

[26] Megjegyzés: 1) Sokszor a közös kérelemre való szünetelés folytáni megszűnés mögött is a meg egyezés áll. 2) Valószínűleg azért nem egyezség, mert a szünetelés és megszüntetés esetén a mérsékelt illeték 30%, míg egyezség esetén 50%.

Ezen ügyek a BÜSZ^[27] szerint befejezett ügynek minősülnek, de nem érdemi befejezések. A befejezettként kezelendő ügyeket a BÜSZ 39. § (2)^[28] bekezdése tizenhárom pontban sorolja fel, melyből 8 kapcsolódik polgári perhez.

A táblázat adatai közül a 23 db megszüntetést vizsgáltam meg részletesebben, hiszen azok mögött állhat okként esetlegesen a jogvita békés megoldása.

A 23 db ügyből tíz ügyben a felek peren kívüli egyeztetésükre, illetve peren kívül kötött megállapodásukra hivatkozással közösen kérték a per megszüntetését, és a felperes elállt a kereseti követelésétől. Ezen ügyek közül hét esetben már az alperes teljesítése is foganatba ment. Ebben a tíz perben egyértelműen megállapítható volt, hogy a felek a jogvitájukat békés úton rendezték, lezárták. További három esetben indokolás nélkül állt el a kereseti követelésétől a felperes, míg kettő ügyben a felperes azért állt el a keresetétől, mert az alperes ellen felszámolási eljárás indult, a felperes közlése szerint a követelést hitelezői igényként bejelentette, amit a felszámolóbiztos vissza is igazolt, illetve elismert.

Másik hat ügyben a keresetlevél benyújtásáig és az illeték peres illetekre kiegészítéséig sem jutott el a jogvita. A fizetési meghagyás ellen a kötelezett ellentmondással élt, melyet követően a bíróság felhívta a felperest a keresetlevél benyújtására és az illeték kiegészítésére. Ezekben a perekben a felperes a felhívásnak a megadott határidő alatt nem tett eleget, ezért a bíróság a pereket megszüntette. Ebben a hat ügyben az iratok között nincs konkrét hivatkozás a felek peren kívüli egyeztetéseire. A passzív felperesi magatartás oka lehet az, hogy a fizetési meghagyásban előterjesztett igénye kielégítésre került, valószínűleg a felek peren kívüli egyeztetése eredményeképpen. De az is lehet, hogy a felperes a peres eljárással járó további idő- és költségráfordítást vagy a perlési kockázatot nem kívánta vállalni. Egy biztos, hogy a felperes nem kívánta a peres út folytatását.

[27] 14/2002. (VIII.1.) IM rendelet – a bírósági ügyvitel szabályairól (továbbiakban: BÜSZ).

[28] 39. § (1) Befejezett az az ügy, amelyben a bíróság ügydöntő határozatot hozott. (2). Az (1) bekezdésben említett ügyön kívül befejezett az az ügy is (befejezettként kezelendő ügy), amelyben:

- a) a keresetlevelet visszautasították,
- b) félbeszakadt az eljárás,
- c) szünetel az eljárás,
- d) felfüggesztették az eljárást,
- e) megszüntették az eljárást,
- f) a fizetési meghagyásos eljárás iratait, illetve a keresetet tartalmazó iratot a közjegyző felhívása szerinti bíróságnak küldik meg,
- g) -
- h) más ügghöz való egyesítésről rendelkeztek,
- i) az ügy áttételéről rendelkeztek, vagy más bíróságot jelöltek ki az eljárásra,
- j) bíróság elé állítás esetén az ügyésznek való visszaküldésről rendelkeztek,
- k) magánvádas eljárás esetén az ismeretlen elkövető kilétének felderítése érdekében nyomozást rendeltek el, illetve azért rendelkeztek az ügyésznek való megküldésről, mert olyan bűncselekmény látszik megállapíthatónak, amely miatt a vádat az ügyész képviseli,
- l) a közigazgatási perrendtartásról szóló törvény alapján, a tévesen a bírósághoz benyújtott keresetlevélnek az ügyben első fokon eljáró közigazgatási szerv részére történő megküldéséről rendelkeztek,
- m) az eljárás elhúzódomása miatt benyújtott, felterjesztett kifogást bíráltak el.

A még fennmaradt két ügyben a bíróság azért szüntette meg a pert, mert az egyikben az I. r. alperes fizetési meghagyás elleni ellentmondása elkésett, ezért vele szemben a követelés jogerőre emelkedett, a II. r. alperessel szemben nem tartotta fenn a keresetet, kérte a per megszüntetését. A másik per megszüntetésére azért került sor, mert a felperes nem tudta igazolni a perbeli jogképességét.

Álláspontom szerint a 23 megszüntetésben – az utóbbi kettő ügy kivételével – szerepe lehetett a felek egyeztetésének, peren kívüli megállapodásuknak a jogviták lezárásában, a perek békés megoldásában. Valószínűsíthető, hogy a fent ismertetett 23 ügyből több esetben a felek konszenzusra jutottak, és bár a felperes elindította az eljárást, mégsem kérte az állami igazságszolgáltatás döntését. Véleményem szerint ezekben az ügyekben is helye lett volna már a perindítás előtt a konszenzus keresésének, a jogvita alternatív megoldásának.

VII. MI TÖRTÉNIK AZOKKAL A JOGVITÁKKAL, AMELYEK NEM KERÜLNEK A BÍRÓSÁG ELÉ?

Egy konfliktus mindig érdekvitából^[29] indul ki, érintsen az magánszemélyt vagy gazdasági társaságot. A gazdasági társaságok a jogvitáikat vagy maguk oldják meg, még mielőtt sor kerülne keresetlevél benyújtására, vagy a pereskedésig jut el a vitájuk, és a bíróságtól várják a megoldást. A tanulmányom eddigi fejezeteiben igyekeztem bemutatni a bírói gyakorlatot, döntéseket, majd a perekben az egyezségek létrejöttét, ami tulajdonképpen a felek döntése bírósági eljárásban. Míg ítélet esetén a felek átruházzák a döntés jogát a bíróságra, addig – ugyan a bíróságon, de – az egyezség megkötésekor saját kompetenciájukba vonják a jogvita eldöntésének jogát. Innen már csak egy lépés, ha per indítása helyett/előtt élnek a saját, békés megoldások adta lehetőségeikkel, és egyeztetések eredményeképpen kötik meg a jogvitát lezáró megállapodást. Mindezt tehetik közvetlenül, de segítők, ügyvédek támogatásával is, vagy igénybe vehetik az alternatív vitarendezés különböző lehetőségeit is. Míg a bírósági eljárásokról rendelkezésre állnak statisztikák, addig az alternatív módon rendezett viták, konfliktusok többségéről csupán célzott kutatásokból nyerhetünk információt.

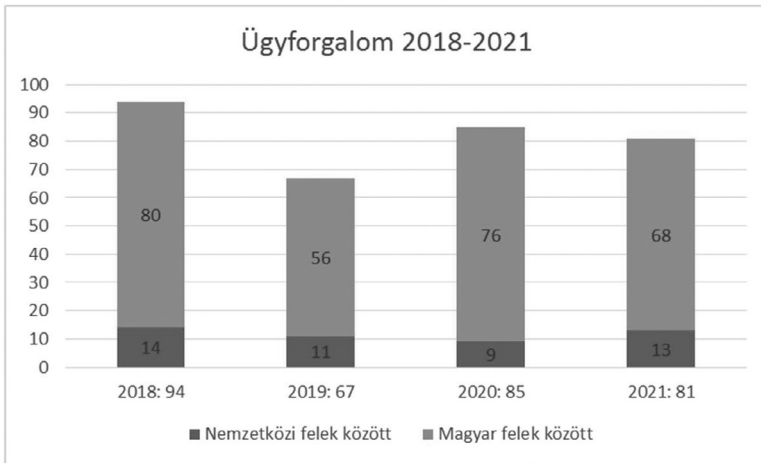
Egy empirikus kutatás^[30] részeredményeit feldolgozó tanulmány arról számol be a Bécsi Vételi Egyezmény^[31] alkalmazásával kapcsolatosan, hogy „a joghatósági kikötések esetében az ügyvédi joggyakorlat előszeretettel köti ki választottbíróság joghatóságát a kereskedelmi jogviták felmerülésének esetére, illetve számos esetben a partnerország bírósága joghatóságának kikötésére kerül sor.” Mindebből Glavanits Judit levonja azt a következtetést, hogy „a nemzetközi ke-

[29] Turcsáné, 2020, 37.

[30] Glavanits, 2016, 65-82.

[31] Az 1978. évi 20. tvr-rel kihirdetett, Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezmény.

reskedelmi (adásvételi) ügyletek jelentős része nem is kerül a magyar rendes bírósági eljárás látókörébe, mert egy jelentős részük a választottbíróságokon, másik jelentős részük egy másik ország bírósága előtt kerül tárgyalásra”. Ehhez kapcsolódóan mutatom a Választottbíróság honlapján közzétett ügyforgalmi statisztikai adatokat tartalmazó diagrammot, ami az elmúlt négy év adatait öleli fel. Ezen jogviták szereplői – szerződési kikötéssel – eljutottak egy alternatív vitarendező platformhoz, választottbírósági eljárást kezdeményeztek.

1. ábra: Magyar Kereskedelmi és Iparkamara ügyforgalma 2018 és 2021 között
(Forrás: mkik.hu)

A tanulmány megállapítása szerint míg jellemzően a kisebb ügyvédi irodák a magyar bíróság joghatóságának kikötéséhez ragaszkodnak és a magyar jog alkalmazását kérik, addig a nagyobb ügyvédi irodákra az a jellemző, hogy a szerződésekből alternatív vitarendezési módot kötnek ki, vagy másik ország bíróságánál keresnek jogorvoslatot. A tanulmány megállapításai kínálják azt a választ, hogy a nemzetközi kereskedelmi ügyletek felei – a rendes bírászkodás helyett – már a szerződésekből élve a kikötésekkel, előnyben részesítik az alternatív vitarendezés adta lehetőségeket a szerződéses jogügylettel kapcsolatos esetleges jövőbeli jogvitájuk békés rendezése érdekében.

Szerződéses kikötésről számol be Dévényi Norbert is cikkében,^[32] mely szerint a 90-es években az osztrák szerződéskötési gyakorlatban elterjedt, hogy

[32] Dévényi, 1999, 21-23.

mediációs klauzulát írnak a szerződésbe. Ez alapján a felek vállalják, hogy vita esetén először mediációs eljárásban próbálják meg rendezni a konfliktusukat, csak ennek sikertelensége esetén veszik igénybe a bírói utat. Pokol Béla kötetében^[33] abból a tényből indul ki a jog elkerülésének útjai vizsgálatánál, hogy nem minden jogi konfliktus kerül a bíróság elé. Egy német jogszociológiai vizsgálatra^[34] hivatkozik, mely kimutatta, hogy az összes sérelmet szenvedett 37%-a ment el a bírósági út igénybevételéig.

Álláspontom szerint a fenti három írás megállapításai más-más oldalról, megvilágításból vizsgálják a kérdést, mégis gyakorlatilag egy irányba mutatnak. A gazdasági társaságok jogvitáinak egy része megoldódik közvetítői segítség nélkül. Vannak azonban olyan konfliktusok, melyek megoldásához a gazdasági társaságok már igénylik az alternatív vitarendezési lehetőséget, például mediációs, vagy éppen választottbírósági eljárást. Érzékelhető a gazdasági társaságok üzletpolitikájának tudatossága is ebben a kérdésben, hiszen már a szerződések megkötésénél is gyakran használják az alternatív vitarendezési kikötést. Mégis, a jogviták egy – vélhetően szűkebb – része eljut a bíróságokra. Azokban a jogvitákban, amelyekben nem sikerül saját egyeztetéssel vagy alternatív módon megállapodásra jutniuk, fordulnak az állami igazságszolgáltatáshoz, kéri a bírói döntést.

VIII. KONKLÚZIÓ, JAVASLAT

A téma vizsgálata során összességében elmondható, hogy a nemzetközi árufuvarozási és szállítmányozási jogviták jelen vannak a bíróságokon, a bírói gyakorlat minden esetben helyesen állapította meg joghatóságát és alkalmazta a CMR Egyezmény szabályait. Valószínűsíthetően a békés megoldás, konszenzus hiányában fordulnak a felek bírósághoz, a már elmérgesedett jogvitákban kéri a bíróság döntését. A vizsgált törvényszéken a 21 év alatti 104 db ügykezelés mégis alacsony számnak tekinthető.^[35] A 2015. év elejétől a 2021. év végéig törvényszéken hozott, összesen kilenc ítéletből hat elsőfokon jogerőre emelkedett. Az utóbbi hét év kilenc ítélete 66%-ában a peres felek nem éltek a jogorvoslati lehetőségükkel, vagyis elfogadták, tudomásul vették a bírói döntést, az állami igazságszolgáltatást. Az alperesi mulasztás következményeként a 21 év alatt született, összesen 2 db bírósági meghagyás^[36] elenyésző számnak tekinthető.

[33] Pokol, 2003, 38.

[34] Falke – Gessner, 1982, 289-315.

[35] Megjegyzés: A kötelező fizetési meghagyási értékhatás 1 millió Ft, majd 2018. évtől 3 millió Ft, ezért a jogviták túlnyomó része jogerős fizetési meghagyással zárul.

[36] Megjegyzés: fizetési meghagyással indult perben a PK. 172. számú állásfoglalás 2009. évig lényegében kizárta a fizetési meghagyást, majd a 2/2009. PJE ezt korlátozottan lehetővé tette.

A téma tárgyához tartozó gazdasági viták alacsony ügyszáma utal arra, hogy a gazdasági konfliktusok csupán egy kis része alakul peresített jogvitává, a gazdasági viták másik – valószínűleg nagyobb – része per nélkül oldódik meg, ezért nem kerül bíróság elé. Részben az érintett felek egyeztetései alkalmával vagy más alternatív vitarendezés igénybevételével. Figyelemre méltó, hogy még a bíróság elé került esetekben, a peres szakaszban is mutatkozik megállapodási hajlandóság a felek között. Az érdemben befejezett ügyek egy részében egyezséget kötöttek a felek, ami már a saját döntésüket tükrözi, még ha az állami igazságszolgáltatást vették is igénybe.

A felek alternatív konfliktuskezelési hajlandóságát mutatják a megszüntetéssel zárult ügyekből nyert információk, melyek jól mutatják, hogy az összes, 102 db befejezés és ebből az egyéb módon befejezett 55 db ügy többségében a felek egyeztetései, a békés konfliktuskezelési út választása hozott megoldást a jogvitára. A fentiek alapján javaslatként megfogalmazható, az előzetes egyeztetések a békés konfliktuskezelés iránti hajlandóság még inkább ösztönözhető lenne, ha az alternatív vitarendezés kötelezően kiterjesztést nyerne a gazdasági élet szereplőinek jogvitáira is, mely segítségével a jogviták már korai szakaszában lezárható lenne a konfliktusok nagyobb része. Emellett a gazdasági életben, nemzetközi színtereken sem vitatható el az állami igazságszolgáltatás szerepe, hiszen az állandósult bírói gyakorlat nemcsak a jogvitát dönti el, hanem biztonságot is ad a gazdasági élet szereplőinek. Mindez érzékelhető volt az elsőfokon jogerőre emelkedett határozatok magas arányából, a bírói döntések, gyakorlat elfogadásából is. Álláspontom szerint a globális kapcsolatokban^[37] a nemzetközi egyezmények stabilitást hoznak, és pozitív hatásuk érzékelhető a nemzetközi gazdasági, üzleti kapcsolatok létrejöttében, fenntartásában, és erősítheti a nemzetközi gazdasági élet biztonságos növekedését.

IRODALOM

- Dévényi Norbert (1999): "Jog vita nélkül": közjegyzőség és mediáció Ausztriában. In: *Közjegyzői Közlöny*. 1999/9. sz.
- Falke, Josef – Volkmar, Gessner (1982): Konfliktnahe als Maßstab. In: Blankenburg, Erhard – Gottwald, Erhard – Stempel, Dieter (Hrsg.): *Alternativen in Ziviljustiz Bundesanzeiger*. Bundesanzeiger, Köln.
- Glavanits Judit – Wellmann Barna Bence (2020): Az alternatív vitarendezés helye a jogrendszerben. In: Glavanits Judit (2020): *Bíró és mediátor, válogatott tanulmányok a közvetítői eljárás elméleti és gyakorlati kérdéseiről*. Universitas-Győr Kft., Győr.
- Glavanits Judit (2016): A Bécsi Vételi Egyezmény hazai és nemzetközi joggyakorlata – egy empirikus kutatás részeredményei, Az európai jog és a nemzetközi magánjog aktuális kérdései. In: *Ünnepi tanulmányok a 65 éves Milassin László tiszteletére*. Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Győr.

[37] Lásd részletesebben Szalay kéziratát.

- Glavanits Judit (2020): *Bíró és mediátor, válogatott tanulmányok a közvetítői eljárás elméleti és gyakorlati kérdéseiről*. Universitas-Győr Kft., Győr.
- Szalay Gyula: *A logisztika és a nemzetközi fuvarjog – tansegédlet PhD hallgatóknak*. Kézirat.
- Pokol Béla (2003): *Jogszociológiai vizsgálódások*. Rejtjel Kiadó, Budapest.
- Turcsán Tamara (2021): A közvetítés Európai Unió szabályozása – egyes tagállami implementációk. In: *Jog-Állam-Politika*. 2021/2. sz.
- Turcsánné Molnár Katalin (2020): Bírói közvetítés Magyarországon a kezdetektől 2019. év végéig. In: Glavanits Judit: *Bíró és mediátor, válogatott tanulmányok a közvetítői eljárás elméleti és gyakorlati kérdéseiről*. Universitas-Győr Kft., Győr.

ONLINE HIVATKOZÁSOK

- mkik.hu: Magyar Kereskedelmi és Iparkamara ügyszám 2018-2021 (Elérhető: <https://mkik.hu/adatok-informaciok-a-valasztottbirosagrol>. Letöltés ideje: 2022. április 8.).
- real.mtak.hu: Bíró és mediátor, válogatott tanulmányok a közvetítői eljárás elméleti és gyakorlati kérdéseiről. (Elérhető: <http://real.mtak.hu/112456/1/Biro-es-mediator-nyomdai.pdf>. Letöltés ideje: 2022. április 8.).
- uj.jogtar.hu: Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. V. törvényhez, 2021. (Elérhető: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/367/id/A14Y1522.KK/ts/20210301/>. Letöltés ideje: 2022. április 8.).
- uj.jogtar.hu: A 2016. évi CXXX. törvény indokolása (Elérhető: <https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A1600130.TVI/lr/238> Letöltés ideje: 2022. április 8.).
- uni-miskolc.hu: Az áruk továbbításával kapcsolatos szerződések (Elérhető: <https://www.uni-miskolc.hu/~eujog/fuvar.htm>. Letöltés ideje: 2022. április 8.).

JOGFORRÁSOK

- A bírósági ügyvitel szabályairól szóló 14/2022. (VIII.1.) IM rendelet.
- A közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény.
- A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény.
- A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény.
- A polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény.
- Az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről szóló 1987. évi 20. törvényerejű rendelet.
- Egyezmény a nemzetközi közúti árufuvarozási szerződésről (CMR).
- Kúria 3/2015. számú gazdasági elvi döntése.

Egy amicus curiae margójára

ABSTRACT

On 1 of May 2021 a decree adopted by the Hungarian Government entered into force, which ensured the punishability of conducts which linked to the misuse relating to the immunity cards. This step was an important one in the fight against COVID-19. With this legal step the Hungarian legislator ignored the constitutional rules concerning the emergency situation which don't allow for the government to qualify a conduct as crime based on a decree. Due to this situation, to protect the principle of legality I have submitted a constitutional claim to the Hungarian Constitutional Court. After the submission the Hungarian Ministry of Justice sent its opinion (so-called: „amicus curiae”) as a legal answer to the claim mentioned. The aim of this paper is to respond this amicus curiae.

Keywords: COVID-19 ■ immunity card ■ amicus curiae
■ constitutional claim ■ emergency situation

I. BEVEZETÉS

A hazai büntetőjogi dogmatika kiindulópontja, hogy egy adott emberi magatartást büntetendővé nyilvánítani kizárólag törvényben lehet. A „*nullum crimen tétel*” mint a büntetőjogi legalitást kitöltő elv, a jogbiztonság elvének megtestesülése,^[1] nemcsak széles szakirodalommal bír,^[2] de a hazai tankönyvirodalomban^[3] is töretlenül jelen van. Az elvet a COVID-19 vírus okozta pandémia miatt kihirdetett veszélyhelyzeti jogalkotás elsőként törte át hazánkban, amennyiben Magyarország Kormá-

[1] Nagy, 2016a, 485.

[2] A teljesség igénye nélkül: Nagy, 1995, 257-270.; Nagy, 2016b, 139-153.; Hollán, 2009, 2060-2088.; Hollán, 2018, 419-431.; Mészáros, 2014, 26-31.; Mészáros, 2020, 1-249.

[3] Szintén a teljesség igénye nélkül: Földvári, 2006; Belovics et al., 2012; Nagy, 2014; Gellér – Ambrus, 2017; Görgényi et al., 2019.

nya elfogadta a 220/2021. (V.1.) Korm. r.-t (a továbbiakban: Rendelet). A Rendelet a védettségi igazolással való visszaélés elleni fellépés érdekében bűncselekményre nyilvánította azokat a magán- és közokiratokkal kapcsolatos visszaélésszerű magatartásokat,^[4] melyek a védettségi igazolványok kiadásához kapcsolódtak.^[5]

Minthogy az újonnan megalkotásra került büntetőjogi tényállás a Rendelet hatálya alatt a Büntető Törvénykönyv (a továbbiakban: Btk.) rendszerébe nem került beemelésre, és annak rendelkezéseit a jogalkotó szándéka szerint a veszélyhelyzet megszűnését követően is alkalmazni szükséges,^[6] alkotmányjogi panasszal fordultam az Alkotmánybírósághoz annak az alkotmányos jelentőségű kérdésnek a megválaszolása érdekében, hogy rendelkezik-e a Kormány veszélyhelyzetben büntetőjogszabály-alkotási hatáskörrel. Alapvető, a büntetőjogi dogmatikát is meghatározó jelentőségű probléma ugyanis, hogy az Alaptörvény XVIII. cikk (4) bekezdése szerinti „magyar jog” fordulat az Alkotmánybíróság korábbi, az Alkotmány időszakában kialakított alkotmányos értelmezésével megegyező tartalmat hordoz-e, vagy sem.

Az alkotmányjogi panasz befogadását követően az eljárás jelen tanulmány írásakor IV/3759/2021. szám alatt van folyamatban az Alkotmánybíróság előtt, érdemi döntés még nem született a kérdésben. Azonban az Alkotmánybíróságról szóló törvény (a továbbiakban: Abtv.) 57.§ (1b) bekezdésben foglalt lehetőséggel élve Magyarország igazságügyért felelős minisztere a panaszhoz kapcsoltan, mintegy arra reagálva előterjesztette részletes, jogi álláspontját is tartalmazó véleményét (a továbbiakban: „amicus curiae”). Minthogy az ügyrendi szabályok miatt ezen minisztériumi iratra indítványozóként már nincs lehetőség reagálni a jelzett ügyszám alatt,^[7] a jogirodalom felületét hívtam segítségül, hogy az amicus curiae-ban foglaltakra álláspontomat kifejtsem. Bízom benne, hogy eme tudományos irat a szakmai közvélemény számára is hasznos lesz, és függetlenül az Alkotmánybíróság későbbi érdemi döntésének tartalmától, további jogirodalmi viták „táptalajául” szolgál majd.

[4] Például a hamis köz- vagy magánokirat készítését, azok felhasználását, valamint az igazolványok kiállításához kapcsolt informatikai rendszerben elkövetett különféle visszaéléseket.

[5] A hivatkozott kormányrendelet jelen tanulmány írásakor már nincs hatályban, figyelemmel arra, hogy a 271/2021. (V. 21.) sz. Korm. r. 8. § 109. pontja alapján, 2022. június 1. napjától hatályát veszítette.

[6] A 2021. évi CXXX. tv. 3. § (2) bekezdése alapján a Rendelet szerinti bűncselekmény büntetendőségét a cselekmény elkövetésekor hatályos jogszabályok alapján kell megítélni.

[7] Az Alkotmánybíróság Ügyrendjének 35. §-a szerint indítványkiegészítést az érdemi tervezetnek a testület általi tárgyalásra kitézéséig lehet benyújtani, ezt követő előterjesztés esetén azt új ügyként kell elbírálni.

II. AZ ALKOTMÁNYJOGI PANASZ BEFOGADHATÓSÁGÁNAK KÉRDÉSE

Az *amicus curiae* az alkotmányjogi panasz befogadhatóságának körében arra az álláspontra helyezkedett, hogy annak feltételei jelen ügyben nem állapíthatók meg, ezért a panasz visszautasításának van helye. Érvrendszerében az alábbi elemek jelennek meg:

- nem áll fenn a panasz előterjesztőjének valamely alapjoga vonatkozásában a személyes, közvetlen és aktuális sérelem, tekintettel arra, hogy egyrészt a támadott jogszabály alkalmazására még nem került sor vele szemben, másrészt pedig az egyes új elkövetési magatartások sem tekinthetők az Alaptörvényben deklarált alapvető jognak;
- a rendelkezésre álló jogorvoslati lehetőségek kimerítése sem történt meg – utalva egyúttal a büntetőeljárás törvény perorvoslati rendszerére –, mellyel kapcsolatban a minisztérium felhívta a 3175/2018. (V.22.) AB végzés indokolásának (9) bekezdését,^[8] valamint a 3080/2014. (III.26.) AB végzés indokolásának (13) bekezdését.^[9]

Az *amicus curiae* érvelése szerint tehát egy büntetőjogi jogszabály panasszal történő támadása az annak személyi hatálya alá tartozó magánszemély oldaláról kizárólag akkor lehetséges, ha az adott jogszabály vele szemben alkalmazásra került, és annak eredményeként megindított büntetőeljárásban a jogorvoslati jogát kimerítette. Azaz a minisztérium olvasatában a támadott bűncselekményi tényállás hatálya alá kell kerülni ahhoz, hogy a panasz előterjesztésének joga megnyíljon.

Egy ilyen értelmezés azonban komoly jogállamisági kockázatokat hordoz, melyet legutóbbi gyakorlata szerint maga az Alkotmánybíróság is felismert és el is vetett. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint ugyanis a befogadhatósághoz kapcsolt általános követelmények eltérő módon érvényesülnek, ha a panasszal támadott jogszabály egy büntetőjogi norma.

Különösen akkor merülhet fel a befogadás indokoltsága, „ha egy új büntető tényállás olyan magatartást nyilvánít büntetendővé, amely a hatálybalépése előtt megengedett, törvényes volt. Még inkább indokolt lehet a befogadás, ha a büntetendővé nyilvánított magatartás közvetlenül valamely alapjog korlátozását jelenti. Mivel az Alaptörvény R) cikk (2) bekezdése alapján a jogszabályok betartása mindenkire kötelező, ezekben az esetekben a büntető tényállás hatálybalépése azzal jár, hogy az érintett személyeknek a korábbi, törvényesen folytatott magatartásukat azonnal abba kell hagyniuk, ellenkező esetben büntetőeljárás indul ellenük. A büntetőeljárás *ultima ratio* jellegéből, stigmatizáló, és

[8] A felhívott rendelkezés szerint: „az indítványozók számára rendelkezésre állt a jogsérelmük orvoslására szolgáló jogorvoslati eljárás, mellyel nem éltek”.

[9] A hivatkozott végzés indokolási része szerint: „az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy az indítványozó, bár erre lett volna lehetősége, nem élt az ügyében a rendelkezésre álló jogorvoslattal, így alkotmányjogi panaszát nem felel meg az Abtv. 26. § (2) bekezdés b) pontjában meghatározott feltételnek, a jogorvoslathoz való jog kimerítésének”.

más jogviszonyokra azonnal kiterjedő hatásából adódóan nem várható el, hogy egy ilyen tilalom esetén az érintett személy vállalja a büntetés kockázatát.”^[10]

Az ilyen ügyekben az érintettség akkor is megállapítható, ha a kifogásolt rendelkezést a panaszt előterjesztőjével szemben még nem alkalmazták, illetve az nem áll konkrét alkalmazás alatt a panasz benyújtásakor sem, „mert az nem várható el senkitől, hogy a panasz benyújtása érdekében bűncselekményt kövessen el”.^[11]

Hasonló álláspontot tükröz az Alkotmánybíróság 33/2012. (VII. 17.) sz. határozatának III. pontja is, ahol a taláros testület arra az álláspontra helyezkedett, hogy az érintettség abban az esetben is megállapítható, ha a jogszabály alkalmazására, érvényesítésére szolgáló cselekmények ugyan még nem történtek meg, de a jogszabály erejénél fogva olyan jogi helyzet keletkezett, amelyből egyértelműen következik, hogy a panasz tárgyát képező jogsérelem közvetlenül, belátható időn belül kényszerítően bekövetkezik. Márpedig a panasszal támadott jogszabály személyi hatálya Magyarország valamennyi állampolgárára kiterjed, az közvetlenül mindenkire hatályos. Azaz valamennyi magyar állampolgár esetében a Rendelet a büntetőjogi tényállás megalkotása révén személyes, közvetlen és aktuális hatást vált ki,^[12] ráadásul úgy, hogy ezen helyzet ellen a belső jog külön jogorvoslati lehetőséget nem biztosít. Így, követve a kialakított gyakorlatot, az Alkotmánybíróság a panasz befogadása mellett döntött, és érdemben elbírálhatónak ítélete meg a benyújtott panaszt.

III. A PANASZ ÉRDEMÉBEN MEGFOGALMAZOTT ÁLLÁSPONT

1. A jogi szabályozás jogalkotói indokai

A minisztériumi álláspont szerint a rendeleti jogalkotás veszélyhelyzetben a gyors reagálás eszköze, ahol a célszerűségi és arányossági szempontok mérlegelése a jogalkotó feladata és hatásköre. Az Alaptörvény 53. cikk (2) bekezdése, valamint a 2011. évi CXXVIII. tv. 51/A.§ (1)-(2) bekezdései teremtik meg annak a lehetőségét, hogy a különleges jogrendi időszak alatt a törvényi szabályoktól eltérő rendelkezéseket tartalmazó rendeletek kerülhessenek megalkotásra. Azaz ezen speciális jogrendi időszakban a rendelet – bár nem tekinthető törvénynek – azonban attól magasabb szintet foglal el a jogforrási hierarchiában. Az *amicus curiae* az élethez és az egészséghez való alapjog védelmét hívta fel

[10] 3/2019. (III. 07.) AB határozat indokolás (35) pont. Megjegyzendő, hogy a Rendelet számos olyan magatartást is bűncselekménnyé nyilvánít, amely addig a Btk. alapján büntetlen volt. Ezzel kapcsolatos táblázati kidolgozást lásd: Bartkó, 2021, 49-50.

[11] 24/2021. (VII. 21.) AB határozat, indokolás (13) pont.

[12] Lásd ezzel kapcsolatban a 24/2021. (VII.21.) AB határozat indokolásának (14) pontját.

olyan okként, mely a panasszal támadott Rendelet megalkotása mögött mint jogpolitikai indok meghúzódott, hiszen a minisztériumi álláspont szerint a védettségi igazolványok hitelességének kérdése közegészségügyi kérdés, tekintettel arra, hogy a COVID-19 vírus okozta megbetegedések megelőzése érdekében a védőoltás az egyetlen hatékony eszköz.

Ténykérdés, hogy a minisztérium által felhívott felhatalmazó jogszabályi rendelkezések mögött szükségességi és célszerűségi elvek húzódnak meg. Ennek alapján a törvényi szabályozástól való eltérés indoka különleges jogrendi időszakban, így veszélyhelyzetben is csak az lehet, ha a rendeleti szintű jogforrás által adott szabályok hozzásegítik az államot a veszélyhelyzet okát jelentő körülmény, jelen esetben a humánjárvány enyhítéséhez vagy megszüntetéséhez, ezáltal pedig a különleges jogrend mihamarabbi megszüntetéséhez, következményei kezeléséhez. A védettség okirattal történő igazolása egy felsőlégúti megbetegedést okozó vírusinfekció esetén azonban kevésbé értelmezhető, hiszen láthattuk, hogy a megbetegedés az oltottság tényétől függetlenül kialakulhat az emberi szervezetben. Magam nem vagyok sem virológus, sem mikrobiológus, sem járványtani szakember, ezért orvosszakmai kérdésekben nem nyilvánítok véleményt. Tudományos kérdésekben a tudománynak, és nem a jognak vagy a politikának kell véleményt alkotnia. A védettség kérdése orvosi, járványtani kérdés, nem pedig jogi. Nem attól lesz valaki védett egy, a koronavírusok családjába tartozó kórokozóval szemben, hogy azt a jog kimondja, vagy egy adott okirat igazolja. Gondoljunk bele, hogy a veszélyhelyzet ideje alatt bizonyos korlátozó intézkedések hatálya az oltott személyekre is kiterjedt. Ezért a magam álláspontja szerint a panasszal támadott Rendelet nem áll összhangban azokkal a szükségességi, célszerűségi és arányossági szempontokkal, melyek az alkotmányos felhatalmazás mögött rejlnek. Ugyanakkor a jelen tanulmány tárgyát képező panasz elbírálása szempontjából ennek alapvetően nincs jelentősége.

2. Az amicus curiae alkotmányos érvelése

Az amicus curiae-ban megfogalmazott jogi álláspont második pillére, hogy a panasz az érdemi indokolásában az Alkotmány hatálya alatt született alkotmánybírósági határozatokra támaszkodik, illetve nem jelöl meg olyat, amelyben az Alkotmánybíróság megerősítette volna a korábban lefektetett jogelveket. A minisztériumi álláspont szerint a panasz hiányossága, hogy olyan, már hatálytalan határozatokra utal, amelyekben az Alkotmánybíróság korábbi jogszabályokat vetett össze az Alkotmány korábbi szövegével.

Az Alaptörvény Negyedik Módosításának 19. cikk (2) bekezdése révén az Alaptörvény Záró és Egyes Rendelkezéseinek 5. pontja valóban akként rendelkezik, hogy az Alaptörvény hatályba lépése előtt meghozott alkotmánybírósági határozatok hatályukat veszítik. Ez a rendelkezés egyértelmű, azzal kár is lenne vitatkozni, ugyanakkor a panasz az ezen határozatokban „a magyar jog” fordulat, valamint a „*nullum crimen* elv” értelmezése vonatkozásában megfogalmazott

és álláspontom szerint a taláros testület gyakorlatában kikristályosodott alkotmányos jogelvekre hivatkozik. Erre pedig lehetőség van az Alkotmánybíróság egy 2013-as döntése értelmében, mely nem melleleg az *amicus curiae* által is felhívott döntés.^[13]

A testület ugyanis arra az álláspontra helyezkedett, hogy „az Alkotmánybíróság az újabb ügyekben vizsgálándó alkotmányjogi kérdések kapcsán felhasználhatja a korábbi határozataiban kidolgozott érveket, jogelveket és alkotmányossági összefüggéseket, ha az Alaptörvény adott szakaszának az Alkotmánnyal fennálló tartalmi egyezése, az Alaptörvény egészét illető kontextuális egyezősége, az Alaptörvény értelmezési szabályainak figyelembevétele és a konkrét ügy alapján a megállapítások alkalmazhatóságának nincs akadálya, és szükségesnek mutatkozik azoknak a meghozandó döntés indokolásába történő beillesztése”.^[14] Ennek alapján várható, és jelen ügyben is remélt következmény, hogy az alkotmánybírói jogfejlesztő tevékenység a „*nullum crimen* elv” vonatkozásában is túlélíheti az alkotmány szövegének cseréjét.^[15]

A panasz rámutatott – éppen a fenti döntéssel összhangban – arra, hogy a törvényességi elv vizsgálata körében irányadó alkotmányos rendelkezések tartalmi szempontból alapvetően nem változtak az Alaptörvény hatályba lépésével sem, azaz az Alaptörvény az Alkotmánnyal megegyező védelmet és tartalmat ad a „*nullum crimen* elv”-nek. Ha összevetjük az Alkotmány 57. cikk (4) bekezdését,^[16] valamint a panszban is felhívott Alaptörvény XVIII. cikk (4) bekezdését,^[17] a tartalmi egyezőség nehezen vitatható. Mint ahogyan nehezen vitatható a veszélyhelyzetben irányadó, kivételt teremtő szabályok azonossága az Alkotmány 8.§ (4) bekezdése,^[18] valamint az Alaptörvény 54. cikk (1) bekezdése^[19] tekintetében. Ezért véleményem szerint alkotmányjogi szempontból kellően és helyesen indokol a panasz, amikor a korábbi határozatokban kifejtett jogelvekre hivatkozik. Tekintettel arra, hogy ebben a kérdésben alkotmánybí-

[13] Fontos azonban megjegyezni, hogy az érintett határozat indokolásának jelen tanulmányban ismertetésre kerülő része az *amicus curiae*-ban nem jelenik meg.

[14] 13/2013. (VI. 17.) AB határozat indokolásának (32) pontja.

[15] Jakab, 2011, 303.

[16] „Senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy - a határozatok kölcsönös elismerése elvének érvényesülése céljából az Európai Unió jogi aktusai által meghatározott körben, az alapvető jogok lényeges tartalmát nem korlátozva - a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség létrehozásában közreműködő más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.”

[17] „Senki nem nyilvánítható bűnösnek, és nem sújtható büntetéssel olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog vagy - nemzetközi szerződés, illetve az Európai Unió jogi aktusa által meghatározott körben - más állam joga szerint nem volt bűncselekmény.”

[18] „Rendkívüli állapot, szükségállapot vagy veszélyhelyzet idején az alapvető jogok gyakorlása - az 54-56. §-ban, az 57. § (2)-(4) bekezdésében, a 60. §-ban, a 66-69. §-ban és a 70/E. §-ban megállapított alapvető jogok kivételével - felfüggeszthető vagy korlátozható.”

[19] „Különleges jogrendben az alapvető jogok gyakorlása - a II. és a III. cikkben, valamint a XXVIII. cikk (2)-(6) bekezdésében megállapított alapvető jogok kivételével - felfüggeszthető vagy az I. cikk (3) bekezdése szerinti mértéken túl korlátozható.”

rósági határozat az új Alaptörvény hatályba lépése óta nem született, valóban alkotmányos jelentőségű kérdés az Alaptörvény XVIII. cikk (4) bekezdésének, azon belül is a „magyar jog” fordulatnak az alkotmányos értelmezése, immáron az új alkotmányos környezetben.

Az *amicus curiae* ezzel összefüggésben arra hivatkozik, hogy nem véletlen, hogy az Alaptörvény hivatkozott rendelkezése nem a törvény, hanem a „magyar jog” fordulatot használja, hiszen abba a rendelet is beletartoznak, biztosítva ezzel azt, hogy különleges jogrendi időszakban az arra felhatalmazott szervek a „törvénynél alacsonyabb formában” hozzanak rendelkezéseket. A minisztériumi álláspont emellett arra is kitér, hogy különleges jogrendi helyzetben, így veszélyhelyzetben éppen az Alaptörvény 53. cikk (2) bekezdése biztosítja a jogot a Kormánynak a rendeleti szintű jogalkotásra, azaz az érvelésből olybá tűnik, hogy a Kormánynak bármely olyan kérdésben, melynek szabályozása törvényi jogforráshoz kötött, lehetősége van átmeneti jelleggel ugyan, de rendeleti úton jogi normákat alkotni.

Azonban az Alaptörvény rendelkezéseinek komplex értelmezésével ilyen következtetés nem vonható le, hiszen ellenkező esetben egyrészt éppen a fent már hivatkozott kivételszabályt ignorálnánk, másrészt a XVIII. cikk (4) bekezdésének ilyen tág értelmezésével – minthogy ez a szabály nem kifejezetten csak a különleges jogrendi időszakra irányadó – eltörölnénk a törvényi szintű szabályozás garanciáját generális jelleggel, mely egyben általános rendeleti jogalkotási felhatalmazást adna a mindenkori kormányzatnak egy adott magatartás bűncselekménnyé nyilvánítása terén. Ezért is alkotmányos jelentőségű a panaszban felvetett kérdés, és ezért is hangsúlyosak és iránymutatók az Alkotmány időszakában ebben a kérdésben megalkotásra került alkotmánybírói határozatokban megfogalmazott jogelvek. A panaszban felvetett kérdés az Alaptörvény XVIII. cikk (4) bekezdés általános tartalmáról szól, mely nem értelmezhető az Alaptörvény I. cikk (3) bekezdése, valamint a IV. cikk (2) bekezdése nélkül, a kivételszabálynak pedig éppen azért van jelentősége, mert a törvényességi elv helyes értelme alapján az abban foglaltak éppen az *amicus curiae* által előadott általános rendeletalkotásnak szabnak határt, még különleges jogrendi időszakban is.

IV. ZÁRÓ GONDOLATOK

Bízom benne, hogy az Alkotmánybíróság – Jakab András szavaival élve – a testület több évtizedes jogfejlesztő tevékenysége alapján fogja elbírálni a benyújtott alkotmányjogi panaszt, és ezzel egyértelműsíti, hogy a törvényesség elvének tartalma, a büntetőjogi dogmatika eme alapvető pillére semmit sem változott az új alkotmányos környezetben. Ahhoz, hogy a feltett kérdés megválaszolható legyen, az Alaptörvény felhívott rendelkezésének „magyar jog” fordulatára vonatkozó rész általános tartalmáról kell véleményt mondania

a testületnek, hiszen az homogén fogalom, függetlenül attól, hogy különleges jogrendi környezetben élünk-e, vagy sem. Nem ruházható fel két eltérő tartalommal, hiszen az nem vezethető le az Alaptörvényből. Nem mondhatjuk, hogy annak tartalmát az adott jogrendi környezet határozza meg, mint ahogyan ebben a tekintetben már az Alkotmány hatálya alatt is kiforrott gyakorlata volt az Alkotmánybíróságnak. A fogalmat, annak tartalmát egységesen kell kezelni, és meg kell őrizni a törvényesség elvének valós értelmét. Üzenetet ugyanis csak így tud közvetíteni a modern büntetőjog világában is.

IRODALOM

- Bartkó Róbert (2021): Elmélkedések a védettségi igazolvány büntetőjogi védelméről – avagy veszélyhelyzetben a hazai büntetőjog? In: Czine Ágnes – Domokos Andrea – Lukács Krisztina (szerk.): *Studia in honorem Mihály Tóth 70.* Károli Gáspár Református Egyetem ÁJK, Budapest.
- Belovics Ervin – Gellér Balázs – Nagy Ferenc – Tóth Mihály (2012): *Büntetőjog 1.* HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest.
- Földvári József (2006): *Magyar Büntetőjog. Általános Rész.* Osiris Kiadó, Budapest.
- Gellér Balázs – Ambrus István (2017): *A magyar büntetőjog általános tanai I.* ELTE Eötös Kiadó, Budapest.
- Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc – Várad Erika (2019): *Magyar büntetőjog. Általános rész.* Wolters Kluwer Kiadó, Budapest.
- Hollán Miklós (2009): A nullum crimen elve - a (4) bekezdés magyarázata. In: Jakab András (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja.* Századvég Kiadó, Budapest.
- Hollán Miklós (2018): A visszaható hatályú büntető jogalkalmazás tilalma és az Alaptörvény. In: *Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára.* SZTE ÁJK, Szeged.
- Jakab András (2011): *Az új Alaptörvény keletkezése és gyakorlati következményei.* HVG-ORAC Kft, Budapest.
- Nagy Ferenc (1995): A nullum crimen/nulla poena sine lege alapelvről. In: *Magyar Jog.* 1995/5. szám.
- Nagy Ferenc (2014): *Anyagi büntetőjog. Általános Rész I.* Iurisperitus, Szeged.
- Nagy Ferenc (2016a): A büntetőjogi legalitás elvéről és alkotmányossági megítéléséről. In: Homoki-Nagy Mária – Hajdú József (szerk.): *Ünnepi kötet dr. Czúcz Ottó egyetemi tanár 70. születésnapjára.* Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Szeged.
- Nagy Ferenc (2016b): A bűncselekmény-fogalmi változások és irányzatok a német büntetőjog fejlődésében. In: *FORUM: ACTA JURIDICA ET POLITICA.* 2016/6. szám.
- Mészáros Ádám Zoltán (2014): A bűncselekmény fogalmának alakulása. In: *Büntetőjogi Szemle.* 2014/3. szám.
- Mészáros Ádám (2020): *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései. A bűncselekmény fogalma és csoportosítása a magyar büntetőjogban.* OKRI, Budapest.

A babaváró támogatásról

ABSTRACT

Since 2010 the governmental leadership pays special attention to influencing the population processes in Hungary, including increasing the birth rate. To increase the number of birth, the government has given rise to more and more generous family support instruments. The aim of the present study is to examine the baby-waiting support's regulation and its change. In addition to the thematic review of this family support instrument, the work covers trends, effects and experienced observed in the practical application of the examined legal institution. And it is also looking for an answer to the question of whether it is worth choosing the scheme as a means of financing credit targets for the remaining period until 31 December 2022.

Keywords: loan ■ interest subsidy ■ childbearing ■ free use

A babaváró támogatást 2019. július 1-én vezették be a családvédelmi akcióterv^[1] részeként. Vagyis egyfajta családpolitikai eszközről van szó, melynek célja a gyermekvállalás és gyermeknevelés támogatása. Amennyiben a hazai családtámogatás rendszerében kívánjuk elhelyezni eme jogintézményt, akkor azt mondhatjuk, hogy ez az állam által nyújtott direkt pénzbeli támogatások közé tartozik, melyek nem alanyi jogon járnak, nem is biztosított jogviszony meglétének alapulnak, hanem azokat a támogatást igénylő által vállalt egyéb kötelezettség teljesítése függvényében bocsátja rendelkezésre az állam.^[2] A babaváró támogatás – vagy, ahogy a köznyelvben elterjedt: babaváró hitel – egy állam által támogatott, szabadon felhasználható, speciális hitelkonstrukció.

Egy kétkomponensű családtámogatási eszközről van szó, mely egyrészt kamattámogatásból, másrészt – a feltételek teljesülése esetén – gyermekvállalási támogatásból áll. A babaváró támogatás egy speciális kölcsönszerződés megkötésével vehető igénybe. Előbbi kölcsön-

[1] CXXVI. törvény.

[2] Varga, 205, 351-353.

szerződést – eme hitelpiaci termékkel foglalkozó hitelintézetektől^[3] – főszabály szerint házastársak együttesen igényelhetik, legkésőbb 2022. december 31-ig. A kölcsönszerződéshez az állam a szerződési futamidő első 5 évében kamattámogatást nyújt, ezt követően pedig csak akkor, ha az igénylőknek gyermeke születik, vagy örökbe fogadnak.^[4] A kölcsönszerződés egy gyermek születése, illetve örökbefogadása esetén kamatmentessé válik a szerződési futamidő egészére. A második gyermek vállalása esetén a még fennálló tőketartozás 30%-át, a harmadik gyermek vállalása esetén a fennálló tőketartozás egészét elengedik. Vagyis a második gyermek után válik a konstrukció kamattámogatásból vissza nem térítendő gyermekvállalási támogatássá.

I. IGÉNYLÉSRE JOGOSULTAK

Az igénylők a házastársak, akik főszabály szerint együttes igénylőként nyújtják be kölcsönszerződésre vonatkozó kérelmüket a hitelintézetnek. A kapcsolódó kormányrendelet 2021. szeptember 29-én hatályba lépett módosítása értelmében valamelyik házaspár halála esetén, kivételesen, lehetősége van a túlélő házastársnak egyedüli támogatottként is szerződést kötni.^[5]

A babaváró támogatásra vonatkozó 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet értelmében a kölcsönszerződés megkötését a házaspár akkor igényelheti, ha a kérelem benyújtásakor a feleség már betöltötte a 18. életévét, de még nem töltötte be a 41. évet. Továbbá az igénylők mindegyikének rendelkeznie kell belföldi lakcímmel, valamint legalább az egyik félnek 3 éve folyamatosan rendelkeznie kell vagy társadalombiztosítással, vagy nappali tagozatos képzésben fennálló hallgatói jogviszonnyal, vagy előbbi időtartam alatt gyermekgondozási díjban kell részesülnie. Követelmény továbbá, hogy az igénylők vagy büntetlen előéletűek legyenek, vagyis bíróság nem állapította meg büntetőjogi felelősségüket, vagy amennyiben korábban megállapították büntetőjogi felelősségüket, akkor időközben már mentesültek a büntetett előlethez fűződő hátrányos jogkövetkezmények alól. Egyik félnek sem lehet 5000 Ft-ot meghaladó köztartozása, vagy azt a kitűzött határidőn belül rendeznie kell. Az igénylőkre igaz egy állítás a következők közül: rendelkeznek magyar állampolgársággal, vagy magyar állampolgárnak kell tekinteni őket, vagy a szabad mozgás és a három hónapot meghaladó tartózkodási jogukat Magyarország területén gyakorolják, vagy hontalan, vagy bevándorolt, vagy letelepedett jogállásúak. A házaspár között egyiknek sem lehet a Központi Hitelinformációs Rendszerben nyilvántartott tartozása. Nem állhat fenn olyan tény, körülmény, amely az igénylők közös gyermekvállalá-

[3] Eme hitelintézeteknek regisztrálni kell az eAdaton.

[4] Ide értve azt az esetet, amikor a magzat a várandósság 12. hete után elhal, vagy a gyermek halva születik. Lásd 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 2. § (1) bek. 1. pont.

[5] 44/2019. (III.12.) Korm. rendelet 4. § (1a) bek.

sát lehetetlenné teszi. Továbbá az igénylők vállalják, hogy legalább az egyikük – a kölcsönkérelem benyújtását követően született vagy örökbefogadott – gyermekeiket a nagykorúvá válásukig, de legfeljebb a kölcsönszerződés megszűnéséig saját háztartásában neveli.^[6]

Az igénylőkkel szemben támasztott előbbi követelmények listája továbbiakkal bővíthet. Ennek oka, hogy valamennyi hitelintézet a tőle igényelt kölcsönszerződés megkötése előtt belső szabályzatainak megfelelő hitelbírálatnak veti alá az igénylőket. Végül csak azokkal a – 44/2019. (III. 12.) Korm. rendeletben foglalt követelményeknek megfelelő – személyekkel köt szerződést, akiket hitelképesnek minősít. Az állam – az illetékes kormányhivatalok révén – nem bírálhatja felül a hitelintézet döntését az igénylők hitelképességét illetően.^[7] Lényeges továbbá, hogy ugyanazzal az igénylővel csak egy ilyen kölcsönszerződés köthető.

II. A KÖLCSÖNSZERZŐDÉS ÉS A KAMATTÁMOGATÁS

A kölcsönkérelmet az igénylők által választott, eme hitelpiaci termékkel foglalkozó hitelintézetnek kell benyújtani. A kérelem benyújtásának napja az a nap, amikor az igénylők kérelmük mellett az igénylési feltételek fennállását igazoló dokumentumokat, nyilatkozatokat is hiánytalanul benyújtották. A hitelintézetnek a hozzá hiánytalanul beérkezett kérelmek elbírálására 10 munkanap áll rendelkezésre, mely idő alatt ellenőrzi az igénylési feltételek és a hitelképesség fennállását. A kölcsönkérelem elbírálásáért, a kölcsön folyósításáért a hitelintézet díjat, költséget vagy más ellenszolgáltatást nem számolhat fel.^[8]

Amennyiben az igénylők a rendeletben foglalt követelményeknek eleget tesznek és hitelképesek, akkor a hitelintézet velük kölcsönszerződést köteles kötni. A kölcsönszerződés maximális összege 10 000 000 Ft. A kölcsön összegének folyósítása egy összegben történik, a kölcsönszerződés megkötését követően. A kölcsön forintalapú, vagyis a kapcsolódó díjak, ügyleti kamatok és tőke törlesztése is csak forintban történhet.^[9]

Lényeges, hogy a támogatott személyek (vagyis azok az igénylők, akikkel a hitelintézet kölcsönszerződést kötött) a kamattámogatás időszakában ügyleti kamatot nem fizetnek. Az ügyleti kamatot, mely a hitelintézetet megilleti, kamattámogatás formájában a Magyar Államkincstár folyósítja az állam nevében, közvetlenül a hitelintézetnek. A kamattámogatást nem kell külön kérelmezni, arra az igénylők a kölcsönszerződés megkötését követően jogosultak.^[10] A kamattámogatás időszakában az ügyleti kamat nem haladhatja meg az ÁKK Zrt.

[6] A babaváró támogatás igénybevételi feltételeit lásd: 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 4. §.

[7] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 3. § (3) bek.

[8] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 5. § (1) bek., 6. §.

[9] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 9. § (1) bek., 10. § (1)-(3) bek.

[10] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 13. § (2) bek.

által közzétett, 5 éves névleges futamidejű államkötvények aukcióin kialakult átlaghozamok elfogadott mennyiségekkel súlyozott számtani átlagának 130%-a 1 százalékponttal növelt értékét.^[11] Lényeges, hogy a kölcsön kamata a kamattámogatás időszaka alatt csupán ötévente változhat.

A támogatott személyeknek a felvett kölcsön törlesztését a folyósítást követő hónaptól el kell kezdeniük. A kölcsön futamideje legalább 5 év, és legfeljebb 20 év lehet. Előbbi időbe nem számít be az esetlegesen igénybe vett törlesztésszüneteltetés időtartama, mely főszabály szerint gyermek születése, illetve örökbecfogadása esetén kérelmezhető, s melynek időtartama alkalmanként 3 év. Ikergyermek esetén előbbi idő további kettő évvel meghosszabbítható, a támogatott személy külön kérelmére. Miután letelt a törlesztés szüneteltetésének időtartama, a támogatottak törlesztési kötelezettsége tovább folytatódik.^[12]

A kamattámogatás ideje alatt a támogatott által fizetett törlesztőrészek havi összege nem haladhatja meg az 50 000 Ft-ot. Továbbá előtörlesztés esetére a hitelintézet nem számolhat fel díjat és egyéb költséget a támogatott személyek terhére.^[13] Ugyanakkor a támogatott személyek a törlesztőrészlettel egyidejűleg kezességvállalási díjat fizetnek a kölcsön fennálló összege után, tekintve, hogy egy állami kezességgel biztosított szerződésről van szó. Az államot megillető kezességvállalási díj mértéke évente a kezességgel biztosított fennálló fizetési kötelezettség összegének 0,5%-a. A kezességvállalási díj a központi költségvetés illeti, amit a támogatott a hitelintézet közvetítése révén fizet meg. Amennyiben szünetel a kölcsön törlesztése, akkor a kezességvállalási díj fizetése is szünetel.^[14]

A kölcsönszerződéshez tapadó kamattámogatás megszűnik a kölcsön folyósításának kezdetétől számított 5 év elteltével, ha a támogatott személyek a kölcsön folyósításától számított 5 éven belül nem igazolják 12 hete fennálló várandóságuk, illetve gyermek közös örökbecfogadásának tényét. Lényeges, hogy a gyermek fogalmába nemcsak az igénylők, illetve a támogatott személyek vér szerinti, velük közös háztartásban élő gyermeke, valamint az igénylők által közösen örökbec fogadott gyermek tartozik bele, hanem a magzat is, a várandóság betöltött 12. hetétől. A kamattámogatás és gyermekvállalási támogatás a terhesség 12. hete után elhalt magzatra, halva született, vagy elhunyt gyermekre is igényelhető.^[15]

A kamattámogatás megszűnik, ha már a támogatott személyek egyike sem rendelkezik magyarországi lakcímmel. Eme utóbbi esetben a kamattámogatás az utolsó magyarországi lakcím megszűnését követő naptól szűnik meg. A kamattámogatás akkor is megszűnik, amennyiben a gyermekvállalási támogatással érintett kiskorút már a támogatott személyek egyike sem neveli saját háztartásában. Ebben az esetben a megszűnés napja a gyermek szülői háztartásból való

[11] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 10. § (4) bek.

[12] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 13. § (7)-(8). bek.

[13] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 11. §; 14. § (7)-(7a) bek.

[14] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 18. §.

[15] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 2. § (1) bek. 1. pont.

kikerülését követő nap. Mindegyik esetben a kölcsönszerződés még hátralévő összegére vonatkozóan megszűnik a kamattámogatás, valamint a kölcsön még hátralévő összegére számított ügyleti kamat módosul, amit immár a kölcsönfelvevő köteles fizetni a hitelintézet számára. A fizetendő ügyleti kamat mértéke a kamattámogatás megszűnését követően nem lehet nagyobb, mint az ÁKK Zrt. által közzétett, 5 éves névleges futamidejű államkötvények aukcióin kialakult átlaghozamok elfogadott mennyiségekkel súlyozott számtani átlagának 130%-a 4 százalékponttal növelt értéke.^[16] A korábban igénybe vett kamattámogatás összegét pedig a kamattámogatásra való jogosultság megszűnését követő 120 napon belül, egy összegben vissza kell fizetni a Kincstár részére a hitelintézetten keresztül.

Amennyiben a támogatott személyek a kölcsönszerződés futamideje alatt házasságukat felbontják, illetve azt bíróság érvénytelenné nyilvánítja, akkor az erről szóló bírósági ítélet jogerőre emelkedését követően szűnik meg a kamattámogatás a kölcsön még hátralévő összegére, mely összegre nézve az ügyleti kamat módosul a korábban leírtak szerint, mely megváltozott ügyleti kamatot a kölcsön felvevő köteles megfizetni ebben az esetben is. Házasság felbontásakor, érvénytelenné nyilvánításakor csak abban az esetben kell visszafizetni a korábban igénybe vett kamattámogatás összegét, amennyiben a korábbi házastársak nem teljesítették a kölcsön folyósításától számított 5 éves időszakon belül közös gyermek vállalására, örökbefogadására vonatkozó ígéretüket. Eme utóbbi kötelezettség teljesítése – a házasság megszűnése előtt igénybe vett kamattámogatás visszafizetése – alól mentesülhetnek, ha az illetékes kormányhivatal, a korábbi támogatottak által, hozzá benyújtott kérelme alapján méltányosságából felmentést engedélyez.^[17]

Speciális eset, ha a támogatott személyek valamelyike a házasság fennállása alatt, a kölcsön folyósításától számított 5 éven belül elhalálozik. Ebben az esetben a túlélő házastárs a kamattámogatásra továbbra is jogosult, függetlenül attól, hogy teljesült-e a közös gyermekre, illetve közös örökbefogadásra tett korábbi vállalás. Amennyiben a túlélő házastárs később újabb házasságot köt, s új házastársa eleget tesz a babaváró támogatás igénylési követelményeinek, akkor a kamattámogatás mellett a törlesztés szüneteltetését, illetve a gyermekvállalási támogatást is igénybe vehetik, ha teljesítik a gyermek vállalására, örökbefogadására vonatkozó feltételeket. Amennyiben az új házastárs egy másik kölcsön vonatkozásában maga is támogatott személy, akkor közös gyermekük után a törlesztés szüneteltetését, illetve a gyermekvállalási támogatást közös döntésük alapján csak az egyik kölcsönszerződés keretében érvényesíthetik. Ha mind a két jogosultságot – törlesztés szüneteltetését és gyermekvállalási támogatást is – érvényesíteni kívánják közös gyermekük (gyermekük) után, akkor előbbi kedvezményeket, támogatásokat együttes döntésük alapján csak ugyanazon kölcsönszerződéshez kapcsolódóan vehetik igénybe.^[18]

[16] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 15. § (10) bek.

[17] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 17. §.

[18] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 15. § (3)-(3a) bek.

Az illetékes kormányhivatal a támogatott – a kölcsön folyósításától számított 5 éven belül – hozzá benyújtott kérelme alapján hatósági eljárás keretében, méltányosságból felmentést engedélyezhet a kamattámogatás megszűnése és visszafizetése alól, ha:

- a támogatott személyek valamelyike a kölcsönszerződés aláírását követően megváltozott munkaképességűvé vált, s ezért nem vállalták a közös gyermeket, vagy
- egészségügyi szolgáltató igazolja, hogy a támogatottak emberi reprodukcióra irányuló különleges eljárásban részt vettek, vagy
- egészségügyi szolgáltató igazolja, hogy a támogatott személyeknél emberi reprodukciós eljárásban való részvételt kizáró ok merült fel, vagy az eljáráshoz szükséges valamely feltétel nem teljesült, vagy a támogatott egyik reprodukciós eljárásra sem alkalmas, vagy
- a gyermekvállalás egészségügyi dokumentumokkal igazoltan ellenjavalt a támogatott személyek számára.^[19]

III. A GYERMEKVÁLLALÁSI TÁMOGATÁS

A támogatott személyek a kölcsön teljes futamidejére kamattámogatásra jogosultak, ha első gyermekük a kölcsön folyósításától számított 5 éven belül „megérkezik”. Vagyis első közös saját gyermek esetén a várandósság a kölcsön folyósításától számított 5 éven belül betölti a 12. hetet.^[20] Első közös örökbefogadás esetén pedig akkor, ha az örökbefogadó határozat a kölcsönkérelem benyújtását követően, de legkésőbb a kölcsön folyósítását követő 5 évben belül véglegessé válik.

Amennyiben a támogatottak a kölcsönkérelem benyújtását követően már második gyermeküket várják, illetve fogadják örökbe, akkor a fennálló kölcsöntartozás 30%-ával egyező összegű; amennyiben harmadik gyermeküket, akkor a még fennálló teljes kölcsöntartozással egyező nagyságú gyermekvállalási támogatásra jogosultak.^[21] A gyermekvállalási támogatás összegét a kölcsönszerződésből eredő fizetési kötelezettségek csökkentésére kell használni, melyet a Kincstár folyósít a hitelintézet számára.^[22]

Vagyis kamattámogatás igénybevételére a jogalkotó időkorlátot szab, hisz a támogatott személyeket az csak abban az esetben illeti meg, ha közös gyermekük, vagy közösen örökbefogadott gyermekük a kölcsön folyósítását követően 5

[19] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 17. §.

[20] A vonatkozó kormányrendelet alapján első közös gyermek esetén a kamattámogatás, második és harmadik közös gyermek esetén a gyermekvállalási támogatás igénylésének (is) csupán a várandósság 12. hetének betöltése feltétel, de a terhesség sikeres élve születéssel való befejeződése nem.

[21] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 19. § (1)-(4) bek.

[22] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 21. §.

éven belül megérkezik a családba. Ugyanakkor gyermekvállalási támogatás igénybevételeire előbbi időkorlát nem létezik. Gyermekvállalási támogatás második és harmadik gyermek után – ha ők eleget tesznek a jogszabályi feltételeknek – igénybe vehető akkor is, ha a támogatottak idő közben elvesztették kamattámogatásra való jogosultságukat. Ez alól kivétel, ha a támogatottak már nem rendelkeznek magyarországi lakóhellyel,^[23] hisz ebben az esetben nemcsak kamattámogatásra, hanem gyermekvállalási támogatásra való jogosultságuk is elvész.

A gyermekvállalási támogatás iránti igényt a hitelintézethez kell benyújtani, az igénylésre való jogosultságot igazoló dokumentumokkal együtt. Ugyanazon gyermek után egyszer folyósítható ilyen támogatás. A jogosultsági feltételek fennállását a hitelintézet állapítja meg. Ha a hitelintézet elutasítja a gyermekvállalási támogatás, illetve törlesztésszünetelés iránti kérelmet, akkor a támogatott személyek a kormányhivatalhoz fordulhatnak. Amennyiben a kormányhivatal megállapítja a támogatott jogosultságát gyermekvállalási támogatásra, akkor eme döntése a hitelintézetre kötelező.^[24]

IV. A FOLYÓSÍTÓ HITELINTÉZET ÉS A KINCSTÁR

A babaváró támogatásokat: kamattámogatást és gyermekvállalási támogatást a hitelintézet számolja el a Kincstárral, mely elszámolást a Kincstár ellenőrzi. A hitelintézet elszámolási kötelezettségét megbízás alapján, egy másik hitelintézet útján is teljesítheti.

A hitelintézetet az általa jogszerűen folyósított kölcsön összege után 50 000 Ft költségtérítés illeti meg, amelyet a Kincstárral számol el, a babaváró támogatásokkal egy időben. Ilyen értelemben az állam a potenciális támogatottak válláról leveszi az ügyintézésrel együtt járó költségek megfizetésének terhet, hisz a hitelintézet ilyen költségeket nem róhat az igénylőkre.

Amennyiben a Kincstár ellenőrzés során valamilyen szabálytalanságot tárna fel a hitelintézet elszámolásaiban, akkor az ebből eredő követeléseit a polgári jog szabályai szerint érvényesíti a hitelintézettel szemben.^[25]

A hitelintézet az állammal szemben felelős minden olyan kárért, amelyet a 44/2019. (III. 12.) Korm. rendeletben foglalt, őt terhelő felelősség megsértésével okozott. Előbbi felelősség alól akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. Amennyiben a hitelintézet neki felróható okból a támogatott személynek okoz kárt, akkor azért a kárért a támogatott személlyel szemben köteles helyt állni, mely kötelezettségét az államra nem háríthatja át.^[26]

[23] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 19. § (10) bek.

[24] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 20. §.

[25] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 23. §.

[26] 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet 24. §.

V. BABAVÁRÓ KÖLCSÖN ÉS A LAKÁSVÁSÁRLÁS

A családvédelmi akcióterv részeként életre hívott eszközök közül többnek is célja a fiatalok, fiatal családok otthonteremtésének, saját ingatlanhoz jutásának megkönnyítése. (Lásd családok otthonteremtési kedvezménye (CSOK), falusi CSOK, jelzáloghitel-elengedés.) Ahogy azt a következő fejezetben olvashatjuk, a babaváró kölcsön összegét – a 2020 júniusában MNB által készített kérdőív kitöltőinek válaszai alapján – az igénylők több mint 80 %-a fordította részben vagy egészben lakáscéljainak megvalósítására. Ebből következik, hogy bár a babaváró támogatás szabadon felhasználható kölcsönt jelent, mégis elsősorban lakáscélok (lakáshoz jutás, lakás felújítása) elérését szolgálja. Ezt a jellegét tovább erősíti az a tény, hogy a felvett babaváró kölcsön összegét lakáshitel igénylésekor a hitelintézetek önerőként veszik figyelembe. A korábban hatályban lévő szabályozás^[27] szerint, ha a babaváró hitel igénylését követő 90 napon belül lakáshitelt is igényelt a támogatott, akkor az általa felvett babaváró kölcsön összegének 25%-át a hitelintézet a hitelfedezeti mutató (HFM)^[28] számítása során figyelembe vette, az összeg fennmaradó 75%-át pedig önerőként értékelt. Ebben az esetben a felvett babaváró kölcsön összegének 25%-a megterhelte az ingatlant, csökkentve ezzel az ingatlanra még igényelhető hitel nagyságát, növelve a lakáshitel megítéléshez szükséges önerő mértékét. Eme 75%-os szabály nem volt alkalmazandó abban az esetben, ha a kölcsön igénylője lakáscél helyett más célt jelölt meg kérelmében, illetve a kölcsön igénylését követő 90 napon túl döntött lakáshitel igénylése mellett, hisz ebben az esetben a babaváró kölcsön 100%-a önerőnek számított. Napjainkra előbbi rendelkezés kikerült a 32/2014. (IX. 10.) MNB rendeletből,^[29] így a hitelintézet mérlegelése alapján a babaváró kölcsön összegének akár 100%-át önerőként veheti figyelembe akkor is, ha a kedvezményezett a kölcsön igénylését követő 90 napon belül igényel lakáshitelt babaváró kölcsöne mellé. Ezt a gyakorlatot erősítheti a körülmény, hogy a babaváró támogatás egy állami kezességgel garantált kölcsön. Ugyanakkor az MNB vezetői körlevélben kommunikálta elvárásait a hitelintézetek gyakorlatára vonatkozóan, mely szerint: „a bővített kitettséggel számított fedezeti arány számlálójának meghatározásánál az MNB elvárja, hogy a pénzügyi intézmény a babaváró kölcsön legalább 25 százalékaival növelje a lakáscélú jelzáloghitel összegét, amennyiben a jelzáloghitel adósai/hiteligénylői a lakáscélú jelzáloghitel bírálatát megelőző 90 napban

[27] 32/2014. (IX. 10.) MNB rendelet a jövedelemarányos törlesztőrészlet és a hitelintézeti arányok szabályozásáról 3. § (6) bek.

[28] 2015 óta létező egyik mutatószám, amelyet a hitelintézetek kötelesek alkalmazni a lakossági hitelezés során. Bevezetésének célja a lakosság eladósodásának megakadályozása, korlátozása volt. Megmutatja, hogy a hitellel megterhelni kívánt ingatlanok forgalmi értékének legfeljebb hány százaléka lehet lakáshitel, vagy jelzáloghitel. Forinthiteleknél ez az ingatlan forgalmi értékének legfeljebb 80%-a.

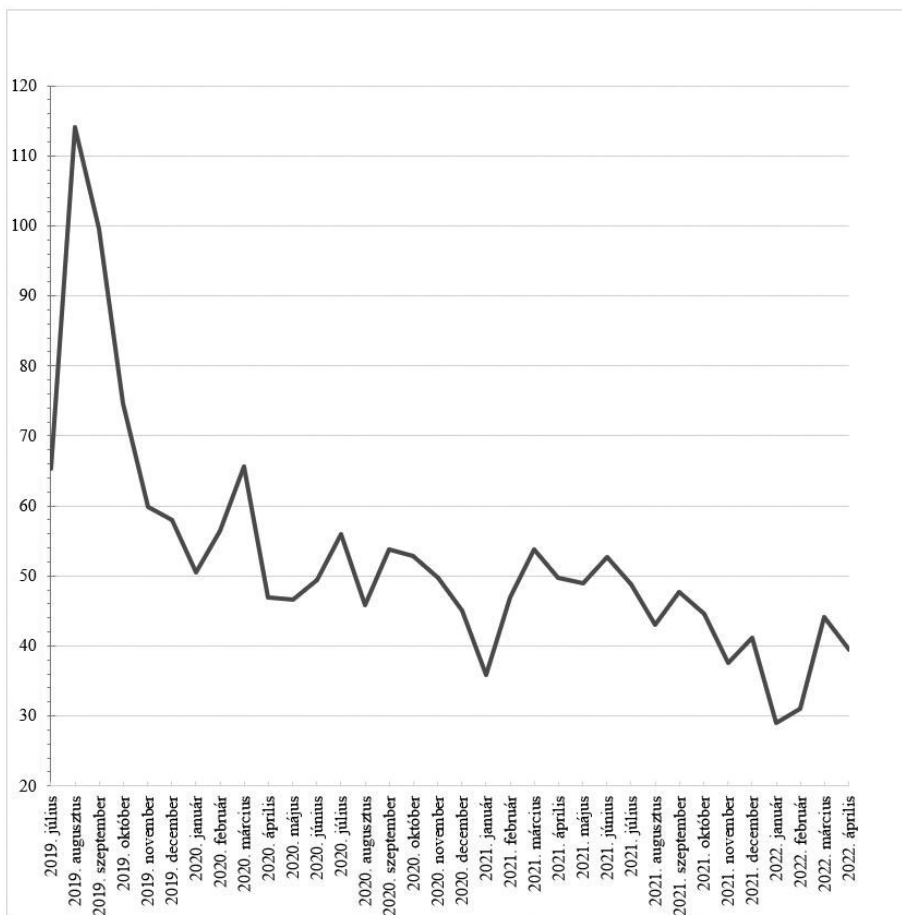
[29] 2022. január 1. óta nem szerepel az MNB rendeletben.

kötöttek szerződést babaváró kölcsön felvételére, illetve a lakáscélú jelzáloghitel igénylésére vonatkozó hitelbírálati döntést követő 20. munkanapon belül részükre babaváró kölcsön került jóváhagyásra az adott pénzügyi intézménynél”.^[30]

VI. BABAVÁRÓ TÁMOGATÁS A GYAKORLATBAN

A babaváró támogatás keretében megkötött kölcsönszerződésekről, illetve kiutalt összegekről a Magyar Nemzeti Bank vezet nyilvánosan hozzáférhető statisztikát. Előbbiek alapján a tárgyalt hitelpiaci konstrukció keretében összesen 1784 Mrd Ft került kiutalásra 2019. július és 2022. április között. Az első évben – 2019-ben – összesen 471,6 Mrd Ft, 2020-ban összesen 618,37 Mrd Ft, 2021-ben 550,4 Mrd Ft, míg 2022-ben, áprilissal bezárólag összesen 143,64 Mrd Ft szabad felhasználású kölcsönt folyósítottak babaváró támogatás keretében. Az 1. ábra havi bontásban szemlélteti a hitelintézetek által 2019. július és 2022. április között folyósított 1784 Mrd Ft-ot. A grafikonból látható, hogy kiugróan nagy volt a kölcsön iránti érdeklődés a bevezetést követő hónapokban. Különösen magas értékeket mutat 2019. augusztus (114,11 Mrd Ft) és 2019. szeptember (99,63 Mrd Ft) hónap. Ezt követően mérséklődött a kereslet. 2020-ban vették fel összesen a legtöbb ilyen kölcsönt, mely év alatt a kiutalások eloszlása egyenletesebb volt 2019-hez képest. A 2021-es januári visszaesést követően a 2021-es év nagy részében is megmaradt az érdeklődés a hitelpiaci termék iránt. Csökkenést a kiutalt összegekben 2021 novemberétől látni. Kisebb kiugrásokkal 2021 novembere óta mérséklődni látszik a babaváró támogatás iránti érdeklődés, mely fakadhat egyrészt a reálgazdasági folyamatokból, másrészt abból, hogy akik eddig igénybe kívánták venni eme kedvezményes kamatozású hitelpiaci konstrukciót, már megtették. Az újonnan megjelenő hitelfelvételi igények száma pedig lényegesen kevesebb a korábban összesen meglévőhöz képest.

[30] Magyar Nemzeti Bank: Vezetői körlevél..., 2022.

1. ábra: Babaváró támogatás keretében nyújtott szabad felhasználású hitel összege (Mrd Ft) (Forrás: MNB)^[31]

Tekintve, hogy a babaváró támogatás(ok) alapjául szolgáló kölcsön szabad felhasználású, a hitelintézetek – továbbá a Magyar Nemzeti Bank, illetve a Magyar Államkincstár – sem rendelkeznek adatokkal arról, hogy milyen célra fordítják a támogatottak a felvett kölcsönt. Az információszerzés reményében, 2020 júniusában végzett online kérdőíves felmérést az MNB, hogy feltérképezze a babaváró kölcsönök adósainak helyzetét, illetve azt, hogy mire is fordítják az igényelt összegeket. A kérdőívet a 10 legnagyobb folyósítással foglalkozó hitelintézet adósainak 10,1%-a töltötte ki. Ez azt jelenti, hogy a babaváró hitel be-

[31] Magyar Nemzeti Bank: Deviza, pénz és tőkepiac statisztikai adatok, 2022.

vezetését követő szűk egy évről állnak rendelkezésre előbbi információk, mely gyakorlatilag pont az az időszak, amikor a legintenzívebb volt az érdeklődés e hitelpiaci termék iránt. Az online kérdőíves felmérés eredményeiről Fellner és Marosi készített összefoglalást és publikált korábban.^[32] Az adatgyűjtésből kiderült, hogy a babaváró kölcsönt igénylők főszabály szerint a maximális 10 millió Ft-os összegért folyamodtak, és meg is kapták azt. A válaszadók 85%-a fordította részben vagy egészben lakáscélokra a felvett kölcsönt. A válaszadók 44%-a lakásvásárlásra, 41%-a lakásfelújításra költötte az összeget. A hitelcélok közül a következő leggyakoribb más hitelek, kölcsönök – ideértve a családi tartozások megfizetését is – visszafizetése volt. A válaszadók mindegy 28%-a jelölte meg előbbi célt. A következő leggyakoribb célok a gépjárművásárlás (válaszadók 20%-a jelölte meg), a nem lakáscélú befektetések finanszírozása (válaszadók 13%-a jelölte meg), illetve a fogyasztás (válaszadók 9%-a jelölte meg) voltak. Lényeges, hogy a kérdőíves felmérésben egyszerre több cél is megjelölhető volt, s a válaszadók több mint 50%-a egynél több célra fordította a felvett kölcsönt. A kettős célmeghatározás esetén legtöbbször a lakásfelújítást és hitelkiváltást, a lakásvásárlást és lakásfelújítást, valamint a lakásfelújítást és gépjárművásárlást jelölték meg a válaszadók. Akik egyszerre három hitelcél nevesítettek, legtöbbször a lakásfelújítás, gépjárművásárlás és hitelkiváltás hármasát jelölték meg.^[33]

A babaváró támogatás egyértelműen éreztette hatását a lakossági hitelpiacon, melyet az MNB online kérdőívének eredményei is megerősítettek. A válaszadók 15%-a nyilatkozta, hogy olyan cél megvalósítására élt a babaváró kölcsön lehetőségével, mely hitelcél korábban nem létezett. A kölcsönfelvevők 35%-a állítása szerint hitelcélja már korábban is létezett, de annak elérésében a tárgyalt konstrukció érdemi segítséget nyújtott, hisz anélkül előbbi cél nem valósult volna meg. A nyilatkozók 13%-ánál a hitelcél a babaváró támogatás létezését megelőzően is fennállt, és eredetileg saját forrásból kívánták azt megvalósítani, de a kedvező feltételek miatt e kölcsön felvétele mellett döntöttek, s így a saját források felhasználását kiváltották. A válaszadók fennmaradó 37%-a esetén másfajta hitel felvételét helyettesítette a vizsgált jogintézmény. A kölcsönszerződés aláíróinak 23%-a a legalsó jövedelmi kategóriába (támogatottak együttes havi nettó jövedelem 300 ezer Ft alatti), míg 10%-a a legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozik (a támogatottak együttes havi jövedelme nettó 750 ezer Ft feletti).^[34]

A kérdőívek adatainak értékelését követően Fellner, Marosi és Szabó megállapították, hogy a babaváró kölcsön – fennállásának első évében – a hitelcélok elérésében az alacsonyabb jövedelemmel, a kisebb összegű megtakarításokkal és a felsőfokú végzettséggel nem rendelkező társadalmi csoportok számára jelentett érdemi segítséget.^[35]

[32] Lásd: Fellner – Marosi, 2020a; Fellner – Marosi, 2020b; Fellner – Marosi, 2021, 3-4.

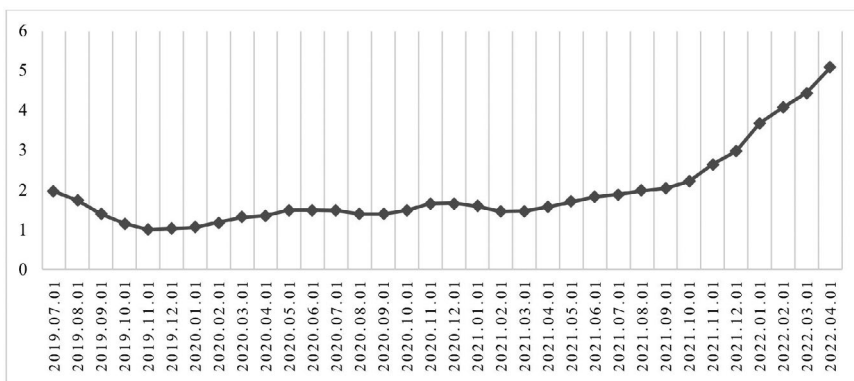
[33] Fellner – Marosi, 2020a, 3-4.

[34] Fellner – Marosi, 2020b.

[35] Fellner – Marosi – Szabó, 2021, 169.

VII. ZÁRÓ GONDOLATOK

A babaváró támogatás alapjául szolgáló kölcsönszerződés még mindig egy roppant kedvező feltételekkel bíró, szabad felhasználású hitelpiaci termék azok számára, akik gyermek vállalását tervezik, s eleget tesznek a jogszabályban foglalt igénylési feltételeknek. Ám azoknak, akik meglévő beruházási, befektetési céljaik fedezése érdekében, egy piaci hitelkonstrukció kiváltása végett döntenének mellette, családbővítési cél nélkül, érdemes előzetes kalkulációkat végezniük. Mert bár a jogalkotó 2022. április 29-es hatállyal csökkentette a hitelintézeteknek nyújtott kamattámogatás mértékét,^[36] illetve a kamattámogatásra való jogosultság megszűnése esetén módosuló, a kölcsönfelvevő által fizetendő ügyleti kamat maximumát is redukálta,^[37] azonban a jelenlegi gazdasági folyamatok a kamattámogatás megszűnése esetén megdrágítják a konstrukciót. Ennek oka, hogy a kamattámogatás megszűnése esetén a már igénybe vett kamattámogatást egy összegben vissza kell fizetni, valamint a még fennálló kölcsönösszeg után módosul az ügyfél által fizetendő ügyleti kamat mértéke. Mind a kamattámogatás, mind az ügyleti kamat alapját az ÁKK Zrt. honlapján közzétett, 5 éves névleges futamidejű államkötvények aukcióin kialakult átlaghozamok elfogadott mennyiségekkel súlyozott számtani átlaga határozza meg, mely az elmúlt hónapok alatt szignifikáns emelkedést mutatott (2.ábra).

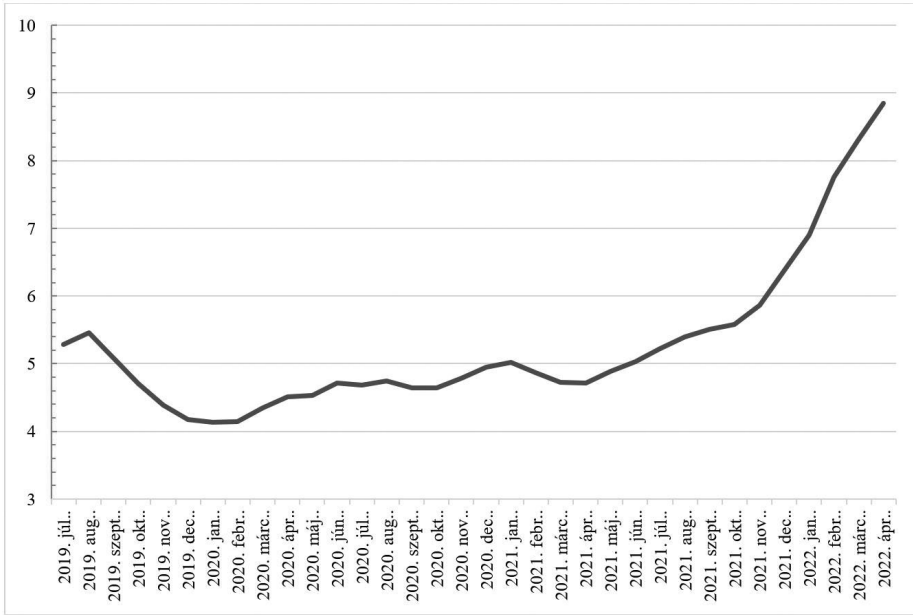
2. ábra: Az ÁKK Zrt. honlapján közzétett 5 éves névleges futamidejű államkötvények aukcióin kialakult átlaghozamok (%) elfogadott mennyiségekkel súlyozott számtani átlaga (Forrás: ÁKK Zrt.)^[38]

[36] A kamattámogatás mértéke az ÁKK Zrt. által közzétett, 5 éves névleges futamidejű államkötvények aukcióin kialakult átlaghozamok elfogadott mennyiségekkel súlyozott számtani átlagának 130%-a 2 százalékponttal növelt értéke helyett, 2022. április 29. után 1 százalékponttal növelt értékére változott.

[37] A kiszabható ügyleti kamat maximális mértéke az ÁKK Zrt. által közzétett, 5 éves névleges futamidejű államkötvények aukcióin kialakult átlaghozamok elfogadott mennyiségekkel súlyozott számtani átlagának 130%-a 5 százalékponttal növelt értéke helyett, 2022. április 29. után 4 százalékponttal növelt értékére változott.

[38] Államadósság Kezelő Központ Zrt.: Adatok lakáscélú állami támogatásokhoz és babaváró kölcsönhöz, 2022.

Előbbi trend látszik visszaköszönni az MNB által, a babaváró kölcsön hitelköltség-mutatójának alakulásáról vezetett statisztikáiban (3. ábra) is, mely szerint a babaváró támogatás költségei már 2021. áprilisát követően emelkedtek, amely folyamat 2021. októbertől kezdve felgyorsult. Ennek eredményeként pedig 2022 áprilisára a babaváró kölcsön hitelköltség-mutatója megközelítette a 9%-ot, ami közel a duplája az egy évvel korábbiaknak.

3. ábra: Háztartásoknak nyújtott babaváró kölcsön, mint forint fogyasztási hitel átlagos hitelköltség-mutatójának alakulása 2019-2022 között (%) (Forrás: MNB)^[39]

A grafikonokból látható trend alapján azok számára, akik más hitelek, vagy saját forrásaik felhasználása helyett, tényleges gyermekvállalási szándék nélkül vették vagy vennék fel a kölcsönt, azok a kamattámogatás megszűnését követően emelkedő költségekkel kénytelenek kalkulálni. Ugyanakkor azok számára, akik családbővítési céljaik mellett éltek, vagy élnének a kamattámogatott kölcsönrel, az továbbra is vonzó lehetőség más hitelpiaci termékekhez képest.

[39] Magyar Nemzeti Bank: Deviza, pénz és tőkepiac statisztikai adatok, 2022.

IRODALOM

- Államadósság Kezelő Központ Zrt.: Adatok lakáscélú állami támogatásokhoz és babváró kölcsönhöz. (Elérhető: <https://akk.hu/statisztika/lakascelu-kamattamogatas-babavaro-kolcson/lakascelu-kamattamogatas-babavaro-kolcson-3havi-aukcios-atlaghozamok>. Letöltés ideje: 2022. június 07.).
- Fellner Zita – Marosi Anna – Szabó Beáta (2021): A babaváró kölcsön hitelpiaci és reálgazdasági hatásai. In: *Közgazdasági Szemle*. 2021/2. sz.
- Fellner Zita – Marosi Anna (2020a): A babaváró hitelek első éve: kik veszik fel, és mire költik? (Elérhető: <https://www.mnb.hu/letoltes/fellner-zita-marosi-anna-a-babavaro-hitelek-elso-eve-kik-veszik-fel-es-mire-koltik.pdf>. Letöltés ideje: 2022. június 02.).
- Fellner Zita – Marosi Anna (2020b): Érdemi segítséget jelentett a babaváró a fiatal házaspárok hitelcéljaihoz. (Elérhető: <https://www.mnb.hu/letoltes/fellner-zita-marosi-anna-erdemi-segitseget-jelentett-a-babavaro-a-fiatal-haztartosok-hitelceljaihoz.pdf>. Letöltés ideje: 2022. június 02.).
- Magyar Nemzeti Bank: Deviza, pénz és tőkepiac statisztikai adatok. (Elérhető: <https://www.mnb.hu/statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok/xi-deviza-penz-es-tokepiac>. Letöltés ideje: 2022. június 07.).
- Magyar Nemzeti Bank: Vezetői körlevél a lakossági jelzáloghitelekhez szükséges önerő pénzügyi intézmények általi értékelésével kapcsolatos elvárásokról. (Elérhető: <https://www.mnb.hu/letoltes/vezetoi-korlevel-a-lakossagi-jelzaloghitelekhez-szukseges-one-ro-penzugyi-intezmenyek-altali-ertekelesevel-kapcsolatos-elvarasokrol.pdf>. Letöltés ideje: 2022. június 07.).
- Varga Judit (2016): A családi kedvezmény a hazai családtámogatás rendszerében. In: *Jura*. 2016/2. sz.

JOGFORRÁSOK

- 2019. évi CXXVI. törvény a családvédelmi akciótervvel összefüggő egyes törvények módosításáról.
- 32/2014. (IX. 10.) MNB rendelet a jövedelemarányos törlesztőrészlet és a hitelintézeti arányok szabályozásáról.
- 44/2019. (III. 12.) Korm. rendelet a babaváró támogatásról.

Egy tagállam kontra tagállam kötelezettség-szegési ügy margójára, avagy a C-591/17. sz. Ausztria kontra Németország ügy közjogi és gyakorlati implikációi^[1]

ABSTRACT

The article presents the public and practical implications of C-591/17, Austria v. Germany case. The case is of interest to the legal community in several ways. On the one hand, it is one of the eight infringement proceedings to date in which one Member State has initiated proceedings against another Member State. Secondly, the Advocate General in the case and the Court of Justice of the European Union have focused on completely different grounds and then have reached substantially different conclusions on the merits of the case. It is rare for the Advocate General's opinion to be so different from that of the Court, both in the starting point and in the final result. In the present case, the Advocate General has put forward a scientific and purely legal argument, and he has thus drawn his conclusions. On the other hand, the Court examined the coexistence of a number of factors and their cumulative effect and then ruled on the existence of discrimination from a pragmatic point of view.

Keywords: infringement procedure ■ Member State vs Member State ■ discrimination based on nationality ■ competences of the EU and Member States ■ Advocate General ■ CJEU

[1] Az Európai Unióban a fogyasztók jogosultak különböző szolgáltatásokat – pl. útdíj-használat – online megvásárolni. Az online értékesítés, kereskedelem számos kérdéssel kapcsolódik a digitális gazdasághoz. A kutatást az EFOP-3.6.2-16-2017-00007 azonosító számú, Az intelligens, fenntartható és inkluzív társadalom fejlesztésének aspektusai: társadalmi, technológiai, innovációs hálózatok a foglalkoztatásban és a digitális gazdaságban című projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap és Magyarország költségvetése társfinanszírozásában valósul meg.

I. BEVEZETÉS – A C-591/17.SZ. OSZTRÁK KÖZTÁRSASÁG KONTRA NÉMETORSZÁGI SZÖVETSÉGI KÖZTÁRSASÁG TAGÁLLAMI KÖTELEZETTSZEGÉSI ÜGY ELŐZMÉNYE

Az Európai Unió (a továbbiakban: EU) történetében a C-591/17. sz. *Osztrák Köztársaság kontra Németországi Szövetségi Köztársaság, tagállami kötelezettszegés ügye* a hetedik olyan ügy, amelyben egy tagállam indított kötelezettszegési eljárást egy másik tagállammal szemben.^[2] Az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban: EUMSz.) 59. cikke értelmében bármely tagállam az Európai Unió Bíróságához fordulhat, ha megítélése szerint a tagállam a Szerződésből eredő valamely kötelezettségét nem teljesítette.^[3] A C-591/17. számú ügy több jogi vonatkozásában egyedülálló az uniós gyakorlatban, amely álláspontunk szerint az Európai Unió Bírósága (a továbbiakban: EUB) ítélkezési mérőföldkövei közé helyezi ezt az ügyet. Az ügy tárgya a személygépkocsikra infrastruktúra-használati díjat kivető tagállami szabályozás megítélése volt. Egyrészt fontos az ügy a tagállami és uniós hatáskörök megosztása tekintetében, ugyanis az uniós szervek és a tagállamok közötti hatáskörmegosztás anomáliái a gyakorlatban könnyen hatáskörök ütközéséhez és végeláthatatlan jogi vitákhoz^[4] vezethetnek. Az ügyben az egyenlő bánásmód követelménye és annak értelmezése is lényeges szerepet kap, különösen a hatásköri viták jelentette gordiuszi csomó pragmatikus átvágásában van nagy jelentősége. Végül jelentősége azért is kiemelkedő, mert az ügyben Nils Wahl főtanácsnok és a Bíróság érvelése teljesen eltérő szempontokat és metódust követ, és ebből eredően eltérő eredményre is jutnak. Ritkaságként könyvelhetjük el, hogy a Bíróság nem követi a főtanácsnok véleményét, az pedig igazán kivételes, hogy teljesen ellentmondásos véleményre helyezkedett a Bíróság. Nem meglepő tehát, hogy az ügyet intenzív politikai és szakmai viták övezték. A tanulmány az ügy közjogi vetületeit és gyakorlati implikációit mutatja be.

[2] Nagyon ritka, hogy egy tagállam kötelezettszegési eljárást indítson egy másik tagállam ellen. A kézirat lezárásáig a következő esetekben került erre sor az Európai Unió Bírósága történetében: jelen ügy – a C-591/17. sz. Ausztria kontra Németország ügy, a 141/78. sz., Franciaország kontra Egyesült Királyság ügy, a C-388/95. sz., Belgium kontra Spanyolország ügy, a C-145/04. sz., Spanyolország kontra Egyesült Királyság ügy, a C-364/10. sz., Magyarország kontra Szlovákia ügy, a C-457/18., Szlovénia kontra Horvátország ügy és a C-121/21., Cseh Köztársaság kontra Lengyelország (Míne de Turów) ügy. A jelen ügyet Hetedik ügyként a CJEU Press Release No 9/19. Advocate General opinion in case C-591/17. Austria v. Germany, Advocate General Wahl proposes that the Court of Justice should dismiss Austria's action against the german motorway charge említi (1. oldal 1. hivatkozása).

[3] EUMSz. 259. cikke: Mielőtt egy tagállam keresetet nyújt be uniós jogsértés miatt egy másik tagállam ellen, az ügyet előtte a Bizottság elé kell terjesztenie. A Bizottság indoklással ellátott véleményt ad, miután az érintett tagállamoknak lehetőséget ad, hogy kontradiktórius eljárás keretében, szóban és írásban nyilatkozzanak. Ha a Bizottság az ügy előterjesztésétől számított három hónapon belül nem ad véleményt, akkor a vélemény hiányától függetlenül az ügyben az Európai Unió Bíróságához lehet fordulni. A tagállamok közötti kötelezettszegési eljárás indításáról lásd még: Várnay, 2017.

[4] A hatáskörök ütközéséből eredő, kiszámíthatatlan hosszúságú ügyekre remek példát szolgáltatnak az Apple, a Facebook és a Google ügyei. Lásd a C-226/15. P. sz., Apple and Pear Australia Ltd és Star Fruits Diffusion kontra az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO) ügyet.

Az ügyről dióhéjban: Németország létrehozta a szövetségi utak, köztük az autópályák, személygépkocsik általi használatát terhelő díj – az ún. „infrastruktúra-használati díj” – bevezetésének jogi keretét. Az infrastruktúra-használati díjjal Németország részben át kívánt térni az adóból való finanszírozás rendszeréről a „használó fizet” és a „szennyező fizet” környezetvédelmi elveken alapuló finanszírozás rendszerére. A szabályozási koncepció szerint a díj bevételei teljes mértékben a közúti infrastruktúra finanszírozására szolgálnak, az összegét pedig a jármű hengerűrtartalma, meghajtásának módja és kibocsátási osztálya alapján kell kiszámítani. A jogszabály szerint a Németországban nyilvántartásba vett jármű üzemmentartójának éves matrica formájában kell megfizetnie a díjat, amelynek legmagasabb összege 130 euró. A külföldön nyilvántartásba vett járművek tekintetében a díjat csupán az autópályák használata esetén kell megfizetnie a jármű üzemmentartójának vagy vezetőjének. E tekintetben tíznapos (2,50 és 25 euró között), két hónapos (7 és 50 euró között) és éves (legfeljebb 130 euró) matrica áll rendelkezésre. Ezzel egy időben Németország előírta, hogy az infrastruktúra-használati díj beszedésétől kezdve a Németországban nyilvántartásba vett járművek üzemmentartói legalább az általuk fizetendő díjnak megfelelő összegű gépjárműadó-mentességben részesülnek. Ausztria viszont úgy vélte, hogy az infrastruktúra-használati díj és a Németországban nyilvántartásba vett járműveket megillető gépjárműadó-mentesség együttes hatása, valamint az infrastruktúra-használati díj szabályozási és alkalmazási módja ellentétes az uniós joggal, nevezetesen az állampolgárságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmával. Ausztria a Bizottság véleményének kérését követően – miután az határidőben nem válaszolt – kötelezettségszegés megállapítása iránti keresetet indított a Bíróságon Németországgal szemben. Ezen eljárásban Ausztriát Hollandia, míg Németországot Dánia támogatta.

Mind a főtanácsnoknak, mind az EUB-nak meg kellett vizsgálnia az EU hatásköreit az Európai Unióról szóló szerződés (EUSZ) 5. cikkének (3) bekezdésében foglalt szubszidiaritás és az arányosság elvének fényében, a tagállamok adószuverenitására vonatkozóan. A főtanácsnok és az EUB érvelése jelentős mértékben eltért egymástól. A vélemények közötti különbség lényegében rámutat a tudományos érvelés és perspektíva, valamint a pragmatikus értékek közötti eltérések relevanciájára. Mind a főtanácsnok, mind az EU Bíróságának érve meggyőző, amellet, hogy ugyanakkor ellentmondásosak is. A főtanácsnok (A.G.), Wahl egy világos, tudományos elemzést alkalmazott, bölcs érvelésbe burkolva. Az EUB úgy oldotta meg jelen ügyet, hogy a pragmatikus szempontokat követte, és a diszkriminációs referenciát, mint a jogalap megteremtésének egyfajta ún. „adu-kártyáját” használta fel, amely általában felülírja a nemzeti érdekeket.^[5] Végül, de nem utolsósorban, a döntés egy „újszülött” tankönyvi példa lett az uniós hatáskörök lopakodó kiterjesztésére is.

[5] A tagállami érdekek és a belső piac működésével kapcsolatos uniós ítélkezési gyakorlatról lásd többek között: Papp, 2021, 24-51.

Jelen cikk keretei között azt kívánjuk hangsúlyozni, hogy a főtanácsnok és a Bíróság különböző perspektívák és szempontok alapján vizsgálta az ügyet. Írásunknak tehát az a célja, hogy bemutassa az egységes jogi értelmezés fontosságát, különös tekintettel a mai innovatív társadalom elvárásaira is. Az Európai Unió ugyanis technológiai és jogi szempontból is modernizálni kívánja az integrációt, melyhez az egységes jogértelmezés^[6] elengedhetetlenül szükséges. A cél a szociális jólét és a gazdasági fejlődés elérése a harmonizált szabályokkal, a jól működő belső piac modern és meglehetősen rugalmas jogrendszerének megfelelően. Ezenkívül a jól működő határ- és akadálymentes belső piac a garanciája is egyben az EU és a tagállamok közötti megfelelő hatáskörmegosztásnak is.

Másrészről az egyenlő bánásmód biztosítása garanciának is minősül más tagállamok azon állampolgárai számára, akik határokon átnyúló életmódot folytatnak. A gyakorlatban nem olyan egyszerű a megfelelő határt felállítani egy állam szuverenitása és hatásköre, valamint az egyenlő bánásmódra vonatkozó kötelezettsége között, ami a gyakorlatban a megkülönböztetésmentességet jelenti. Az adózás területe jelenleg a tagállamok elsődleges hatáskörébe tartozik, ami azt is jelenti, hogy az EU intézményeinek a szubszidiaritás elve alapján csupán szűk körben van beavatkozási lehetősége a tagállamok adóztatási regulációjába. A tagállamoknak azonban minden körülmények között biztosítaniuk kell az egyenlő bánásmód elvét, a megkülönböztetésmentességet. Ennek a mozgástérnek azonban vannak határai, hogy a tagállamok teljes jogkörrel gyakorolhassák teljes hatáskörüket az adózás területén. Emellett az is látható – ezen ügy kapcsán is –, hogy az EUB már elkezdte lassan, lopakodó módon bővíteni az uniós jog értelmezésével kapcsolatos hatásköreit. Az egyedi értelmezéssel a Bíróság tartalommal tölti be a jogi aktusokat, és képes alakítani a jogszabályt, és ezzel nemcsak a közös európai jogot alakítja, hanem – közvetett hatással – a nemzeti jogszabályokat is. Ezt hívják az uniós hatáskörök lopakodó kiterjesztésének, bővítésének. Jelentősnek tartjuk a főtanácsnok és a Bíróság érvelésében megmutató perspektívabeli és a módszertanbeli különbségek vizsgálatát. Mivel az EUB-nak talán a legfontosabb szerepe az európai jog és tendenciái átalakítása, érdekes látni, hogy a Bíróság hogyan alkotja és alakítja a jogot. Az *Osztrák Köztársaság kontra Németországi Szövetségi Köztársaság* ügy esetében az érintett szereplők ellentmondásos érvelése igencsak figyelemreméltó. Nos, a kérdés, hogy ez az ügy jelenti a fő szabályt, vagy ez egy rendkívüli kivétel csupán, amely erősíti a szabályt.

[6] Egységes jogértelmezés témakörében lásd még többek között: Somssich, 2016.

II. A FŐTANÁCSNOK ÉRVELÉSE

Wahl főtanácsnok egy tudományosan támogatott, világos, logikus, jogilag megalapozott elemzést alkalmazott, amelyben ítéletről ítéletre vizsgálta az állampolgárság alapján történő közvetett megkülönböztetés fogalmát és valamennyi fogalmi elemét. A) A főtanácsnok vizsgálta a fogalom lényegét és értelmét a szóban forgó intézkedések kombinációja révén – továbbá a hátrányos megkülönböztetés definícióját, a megkülönböztető intézkedés jellegét és diszkriminatív képességét, valamint egyéb kérdéseket; B) az infrastrukturális díj megtervezése révén az állampolgárság alapján történő közvetett megkülönböztetés elemeit és C) a 34. és 56. cikk megsértését és az EUMSZ 92. cikkének megsértését. Wahl főtanácsnok azzal kezdte véleményét, hogy a megkülönböztetésmentességet – különösen az állampolgárságon alapuló megkülönböztetés tilalmát – az uniós jog alapelvei közé sorolta. Azáltal, hogy a megkülönböztetésmentességet a vélemény első pontjára helyezi, az olvasónak az a benyomása lehet, hogy az egyenlő bánásmód alapelve és a megkülönböztetésmentesség követelménye meghatározó szerepet játszik az érvelésben. Ennek ellenére a főtanácsnok a megkülönböztetés fogalmára összpontosított. Lényegében mint egy funkciót, úgy tekintette, melynek jelentése tudományosan támogatott, megalapozott.

A főtanácsnok következtetése azon kérdés egyértelmű elemzésének az eredménye volt, hogy milyen megkülönböztetésről van szó, és fontos az is, hogy milyen körülmények között beszélhetünk diszkriminációról. Mi jelenti az összehasonlítható alapot az egyenlő bánásmódra vonatkozó kötelezettség állítólagos megszegésének vizsgálatához? Alternatívaként, ha az egész fogalomból kezdetől fogva hiányzik a lényeg (nevezetesen a megkülönböztetés vizsgálatának összehasonlítható alapja), nem léphetünk tovább a rendeletek kumulatív hatásának az elemzésére. Az is kiemelten fontos, hogy még ha egy nemzeti szabályozás egyfajta hátrányos megkülönböztetéshez vezethet is, vannak olyan területek (például a közvetlen adóztatás), ahol a tagállamok rendelkeznek jogalkotási hatáskörrel, és az uniós jogot csak akkor lehet értelmezni, ha az uniós értékek vagy általános elvek érintettek.

Wahl főtanácsnok szerint az Európai Unió Bíróságának el kell utasítania az Ausztria által Németországgal szemben benyújtott keresetet, mivel az a tény, hogy a Németországban bejegyzett gépjárművek tulajdonosai a német gépjárműadó után az infrastrukturális díj összegének megfelelő összegű adókedvezményben, adómentességben részesülnek, nem minősül az állampolgárság alapján történő hátrányos megkülönböztetésnek. A főtanácsnok úgy vélte, hogy Ausztria nemzetiségi alapon történő állítólagos megkülönböztetésen alapuló érvei a „megkülönböztetés” fogalmának alapvető félreértésén alapulnak. A főtanácsnok elismerte, hogy a belföldi járművek tulajdonosai főként német állampolgárok, míg a külföldi járművek vezetői többnyire más tagállamok állampolgárai. Ezt azonban nem tekintette összehasonlítható alapnak a megkülönböztetés megállapításához.

Az Ausztria által összehasonlított két csoport – a német és más uniós polgárok – nem hasonlítható össze a bírált intézkedések szempontjából, ugyanis nincsenek összehasonlítható helyzetben. Az infrastruktúra német használói német adófizetők is, míg a külföldi járművezetők csak a németek által épített és karbantartott infrastruktúra használói, de Németországban nem fizetnek adót. Azok a nem német uniós polgárok, akik a német infrastruktúra használói lehetnek, más tagállamok adófizetői (vagy adókedvezményezettjei), mivel járműveiket Németország területén kívül vették nyilvántartásba.

Másodszor, Ausztria az érvelésében nem tudott rámutatni arra, hogy a szóban forgó intézkedések a külföldi járművek vezetőinek nyújtott kedvezőtlenebb bánásmódot valósítanak meg. Az uniós jog értelmében a külföldi járművek vezetői soha nem lehetnek olyan helyzetben, amely kevésbé kedvező, mint amelyben a belföldi járművek tulajdonosai találják magukat. A német autópályákon történő vezetés engedélyezése érdekében az előbbi csak az infrastruktúra díját fizeti, és nem köteles az éves díj megfizetésére. A külföldi járművek vezetőinek választásán múlik, hogy milyen időtartamú matricát vásárolnak, attól függően, hogy ténylegesen mennyi ideig szükséges az országban közlekedniük. Következésképpen, ha mindkét intézkedést együtt vizsgálják meg – amint azt Ausztria kérte a Bíróságtól –, akkor a külföldi gépjárművezetők számára nincs kedvezőtlenebb bánásmód, mint amit a német gépjárművezetők számára biztosít a jogi szabályozás. A szóban forgó német rendelet arányos intézkedéseket tartalmaz, mivel az infrastruktúra használói rövidebb időre is kiválaszthatják a az úthasználati jegyeket, míg a német felhasználók kötelesek az éves összeget^[7] megfizetni, függetlenül attól, hogy hány napot használják az utakat az adott évben. Ha Németország kénytelen lett volna megszüntetni az adókedvezményeket, a belföldi járművek tulajdonosainak aránytalanul nagy adót kellett volna fizetniük, mivel mind az infrastruktúradíj, mind a gépjárműadó alá tartoztak volna.

A főtanácsnok elismerte, hogy a belföldi járművek tulajdonosai által fizetendő gépjárműadó összege az infrastrukturális díjra vonatkozó adókedvezménynek köszönhetően alacsonyabb lenne, mint a szabályozás előtt. Ennélfogva, amennyiben az adókedvezmény a gépjárműadó „nullázását” eredményezné is, ami nem így van a gyakorlatban, bármely külföldi gépjárművezetőnek olyan összeget kellene fizetnie a német autópályák használatáért, amelyet a belföldi járművek tulajdonosai is fizetnek.

A fenti érvekkel a főtanácsnok arra a következtetésre jutott, és azt javasolta az EUB-nak, hogy utasítsa el a keresetet, kötelezze az Osztrák Köztársaságot

[7] Például Magyarországon eldönthetjük, hogy kívánjuk-e használni az autópályát vagy sem. Helyette használhatjuk a főutakat, amelyeket nem terhelnek külön díjak. Ha egy magyar vagy külföldi állampolgár az autópálya mellett dönt, akkor a jármű kategóriájától és az időtartamtól függően többféle jegy közül választhat. A magyar állampolgárok tehát nem kötelesek az éves jegyet megvásárolni. Ld. e-autopalyamatrix.hu: Szerezze be 2022-es autópálya-matricáját, 2022. Ugyanez ez a jogi helyzet például Szlovákiában is. Lásd: eznamka.sk, 2022.

a Németországi Szövetségi Köztársaság perköltségeinek viselésére, valamint kötelezze a Dán Királyságot és a Holland Királyságot a költségeik viselésében való közreműködésre.

III. AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK ÉRVELÉSE – AZ ÁLLAMPOLGÁRSÁGON ALAPULÓ HÁTRÁNYOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS TILALMA

A CJEU lényegesen más, pragmatikusabb alapot használt a következtetéseinek megalkotásakor. Tapasztalatunk szerint nagyon ritka az az eset, hogy a CJEU-nak és a főtanácsadónak ilyen sokoldalú érvei vannak, és egymástól ennyire eltérő következtetésre jutnak. Jellemzően a Bíróság azokban az esetekben utasította el a tagállami keresetet, amikor más, mögöttes cél szolgálatát látta az eljárás kezdeményezésében, amelyhez az uniós jog csupán eszközt szolgáltatott.^[8] Jelen ügy azonban nem ilyen, nehezen kategorizálható be tagállamok közötti történelmi különbségek vagy társadalmi ellentétek körébe.

Az EUB a különböző intézkedések kumulatív hatásának vizsgálatát végezte el. Érvelését az adózás hatására és az infrastrukturális díj együttes alkalmazására alapozta, és nem értett egyet a főtanácsnokkal a csoportok összehasonlíthatósága kapcsán. Ez véleményünk szerint fontos, mivel anélkül, hogy két csoportot összevetnénk, hogy lássuk, ugyanabban a helyzetben vannak-e, vagy sem, elemeznünk kell, hogy össze lehet-e egyáltalán hasonlítani őket a vizsgált kérdés mentén, vagy nem. A főtanácsnok a véleményét ezzel az összehasonlítással kezdte. A Bíróság viszont úgy vélte, hogy a csoportok összehasonlíthatóak a német infrastruktúra viszonyában, és még ha mindkét csoport fizet is ezért, a külföldi uniós polgárok nem „kérhetik vissza” a fizetett díjat adókedvezményként. A Bíróság „lesöpörte” azt a tényt az asztalról, hogy a német adófizetőkkel ellentétben a más tagállami úthasználók vélhetően nem fizetnek adót Németországban, tehát helyzetük nem teljes mértékben összehasonlítható a német úthasználókkal, akik adófizetők is egyben.

A Bíróság megállapította, hogy az „eredmény oldalról” vizsgált magatartások hatásai diszkriminatívak, mivel azok halmazott hatást fejtenek ki. Az EUB arra a következtetésre jutott, hogy azok az úthasználatra és adókedvezményre vonatkozó nemzeti jogszabályok annyira összefüggnek mind időben, mind az összességében, hogy nem indokolt azokat külön értékelni. Így a bírósági álláspont szerint a nemzeti szabályozás szubjektív célja és objektív tartalma egységet valószínűsít meg és kumulatív hatást gyakorol az egyenlő bánásmódra.

[8] Véleményünket – ami a tagállamok egymással szembeni kötelezettségességi eljárásainak a ritkaságára utal – támasztja alá Várnay Ernő idézett tanulmánya (2017) is, miszerint: „A mostanáig a Bíróságig jutott összesen négy ügyből kettőben (Spanyolország kontra Egyesült Királyság, Magyarország kontra Szlovákia) – a felperesek által produkált, konzisztens, az uniós jog szövegén alapuló jogi érvelést elvetve – megítélésünk szerint a Bíróság azért is utasította el a keresetet, mert jelezni akarta; a tagállamok közötti történelmi-politikai indíttatású (jog)viták számára nem kíván teret engedni.” Ld. Várnay, 2017, 9.

Az EUB megállapította, hogy az infrastruktúra használati díja – a Németországban nyilvántartásba vett járművek tulajdonosait terhelő gépjárműadó alóli mentességgel együtt – az állampolgárság alapján közvetett megkülönböztetést jelent, és sérti az áruk szabad mozgására és a szolgáltatásnyújtás szabadságára vonatkozó alapelveket. Ami az állampolgárságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmát illeti, a Bíróság megállapította, hogy a Németországban bejegyzett járművek tulajdonosai által élvezett gépjárműadó alóli mentesség teljes mértékben ellensúlyozza az említett személyek által fizetett infrastruktúra-használati díjat, aminek következtében e díj gazdasági terhe ténylegesen kizárólag a más tagállamokban bejegyzett járművek tulajdonosaira és vezetőire hárul.

Tehát a tagállamok számára valóban nyitva áll, hogy módosítsák közúti infrastruktúrájuk finanszírozásának rendszerét, azáltal, hogy a finanszírozási rendszert adózás útján váltják fel az összes felhasználó finanszírozási rendszerével, beleértve az infrastruktúrát használó más tagállamokban nyilvántartásba vett járművek tulajdonosait és vezetőit is, annak érdekében, hogy valamennyi felhasználó méltányosan és arányosan járuljon hozzá ehhez a finanszírozáshoz. Az ilyen módosításnak azonban összhangban kell lennie az uniós joggal, különösen a megkülönböztetésmentesség alapelveivel, amely ebben az esetben – a Bíróság szerint – nem így történt Németországban.

IV. AZ ÍTÉLET JELENTŐSÉGE

Az ügy vizsgálata kapcsán az Európai Unió Bírósága foglalkozott az uniós jogrenddel is.^[9] Az ítélet *de facto* megoldást kínált, míg a főtanácsnok véleménye meglehetősen *de iure* volt. Az EUB alkalmazta a megkülönböztetésmentesség^[10] elsőbbségi elvét és kötelezettségét, és rámutatott az autópálya-infrastruktúra-díj és a belföldi gépjármű-tulajdonosok adókedvezményének egyfajta kumulatív hatására. Az EUB szerint az infrastrukturális használati díj és a gépjárműadó kedvezmény halmozott hatása az állampolgárság alapján történő közvetett megkülönböztetést eredményezte. Az alábbiakban összefoglaljuk Wahl főtanácsnok és az EUB érvelésének lényegét.^[11]

Az EUB kijelentette, hogy „a Németországi Szövetségi Köztársaság azáltal, hogy bevezette a személygépjárművek infrastruktúra-használati díját, és ezzel egyidejűleg a Németországban nyilvántartásba vett járművek tulajdonosai javára gépjárműadó-mentességet biztosított, nem teljesítette az EUMSZ 18., 34., 56. és 92. cikke szerinti kötelezettségeit”. Ezért az infrastruktúra használati díja a Németországban nyilvántartásba vett járművek tulajdonosai által nyújtott gépjárműadó-mentességgel együtt az állampolgárság alapján közvetett

[9] Kirst, 2019.

[10] EUMSZ 18. cikkelye.

[11] Az üggyel kapcsolatos álláspontunkról lásd még: Erdős – Kiss, 2019, 103-111.

megkülönböztetést jelentett, és sértette az áruk szabad mozgására és a szolgáltatásnyújtás szabadságára vonatkozó alapelveket. Ami az állampolgárságon alapuló hátrányos megkülönböztetés tilalmát illeti, az Európai Unió Bírósága megállapította, hogy a Németországban bejegyzett járművek tulajdonosai által élvezett gépjárműadó alóli mentesség teljes mértékben ellensúlyozza az említett személyek által fizetett infrastruktúrahasználati díjat, aminek következtében e díj gazdasági terhe ténylegesen kizárólag a más tagállamokban bejegyzett járművek tulajdonosaira és vezetőire hárul.

A tagállamok számára valóban nyitva áll a lehetőség, hogy módosítsák közúti infrastruktúrájuk finanszírozásának rendszerét, azáltal, hogy a finanszírozási rendszert adózás útján váltják fel az összes felhasználó finanszírozási rendszerével, beleértve az infrastruktúrát használó, más tagállamokban nyilvántartásba vett járművek tulajdonosait és vezetőit is, annak érdekében, hogy valamennyi felhasználó méltányosan és arányosan járuljon hozzá ezen úthálózatok fenntartásához, finanszírozáshoz. Fontos hangsúlyozni, hogy az ilyen módosításnak azonban összhangban kell lennie az uniós joggal, különösen a diszkriminációmentesség elvével, amely a jelen esetben nem teljesült. Ebben az esetben Németország érvelésével nem lehetett egyetérteni, különösen azzal, hogy az adott tagállamban nyilvántartásba vett járművek tulajdonosai számára a gépjárműadó-mentesség a „használó fizet” és a „szennyező fizet” elv szerint a közúti infrastruktúra finanszírozásának rendszerébe történő mozgást tükrözi.

Mivel Németország nem ismertette a szövetségi infrastruktúra finanszírozásához való hozzájárulás mértékét, semmilyen módon nem mutatta és bizonyította be, hogy a Németországban nyilvántartásba vett járművek tulajdonosai számára a gépjárműadó alóli mentesség formájában nyújtott kompenzáció – legalább az infrastruktúra használati díjának összegével megegyező összegben –, amelyet fizetniük kellett, nem haladja meg ezt a hozzájárulást, és ezért az helyénvaló lett volna.

Ezenkívül a Németországban nyilvántartásba vett járművek tulajdonosai tekintetében az infrastruktúra használati díját évente kell megfizetni, anélkül, hogy lehetőség lenne rövidebb időre matricát választani, ami számos esetben valószínűleg jobban megfelelne az említett utak használata gyakoriságának. Ezek a tényezők, valamint a gépjárműadó alóli olyan mértékű mentesség, amely legalább egyenértékű az említett díjra vonatkozóan kifizetett összeggel, azt mutatják, hogy a „használó fizet” és a „szennyező fizet” elven alapuló finanszírozási rendszer felé történő elmozdulás kizárólag a többi tagállamban nyilvántartásba vett járművek tulajdonosait és vezetőit érinti. Emellett pedig a Németországban bejegyzett gépjármű-tulajdonosok esetében továbbra is az adózás útján történő finanszírozás elvét kell alkalmazni. Németország továbbá azt sem mutatta és bizonyította be, hogy a környezetvédelmi vagy egyéb megfontolások hogyan indokolhatják a megállapított, külföldi járművek vezetőire vonatkozó hátrányos megkülönböztetést.

Ami az áruk szabad mozgását illeti, a Bíróság megállapította, hogy a szóban forgó intézkedések korlátozhatják a más tagállamokból származó áruk német

piacra jutását is. Az infrastruktúra-használati díj, amely a valóságban csak az ilyen árakat szállító járműveket terheli, növelheti a szállítási költségeket, és következetesen az ilyen árak árát, ami befolyásolja versenyképességüket. Ami a szolgáltatásnyújtás szabadságát illeti, a Bíróság megállapította, hogy a szóban forgó nemzeti intézkedések korlátozhatják a más tagállamból származó szolgáltatók német piachoz való hozzáférését.

Az infrastruktúra-használati díj a gépjárműadó alóli mentesség miatt, vagy az említett szolgáltatók által Németországban nyújtott szolgáltatások költségeinek emelése miatt növelheti a Németországba történő utazással járó költségeket is a továbbiakban. Ausztria állításával ellentétben azonban a Bíróság megállapította, hogy az infrastruktúrahazsnálati díj strukturálására és alkalmazására vonatkozó szabályok nem diszkriminatívak. Ez a véletlenszerű ellenőrzésekre, az érintett járművel történő utazás folytatására vonatkozó bármely tilalomra, az infrastruktúra használati díjának utólagos behajtására, a bíróság esetleges kiszabására és a biztosíték megfizetésére is egyaránt vonatkozik.^[12]

V. ZÁRÓ GONDOLATOK

A Bíróság érvelése és a főtanácsnok véleménye közötti főbb különbségek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy e szereplők perspektívája az ügyszor ellentmondásos. A főtanácsnok tudományos, logikus, analitikus perspektívát alkalmazott az ügyben megjelenő kérdések megválaszolásához, míg a Bíróság, saját ítélkezési gyakorlatát^[13] és a szóbanforgó szabályozás gyakorlati hatásait követve, pragmatikus megközelítést alkalmazott. Ahogy említettük, az ügy ritkaságnak számít abban az értelemben is, hogy a Bíróság nem követte a főtanácsnok véleményét, sőt azzal teljes mértékig szembehelyezkedett. Álláspontunk szerint mind a főtanácsnok, mind az EUB érvelése jogilag helytálló és meggyőző. Számunkra az volt a legérdekesebb, hogy a Bíróság és a főtanácsnok más kiindulási pontra helyezkedett. Már kezdetben teljesen különböző elemzési módszert alkalmaztak. A főtanácsnok felvetette, hogy egyáltalán összehasonlítható helyzetben vannak-e a németországi úthasználók (és adófizetők) a nem német úthasználókkal az útdíjfizetés tekintetében, hogy megállapítsa, hogy létezik alap a személyi körök összehasonlításához. Ez a feltétele ugyanis a diszkrimináció megállapításának, vagy az egyenlő bánásmód megvalósításának. A Bíróság ezzel szemben nem a kiindulási alapot, hanem a szabályozások (úthasználat és adózási kedvezmények) együttes hatását vizsgálta a gyakorlatban, és ennek megfelelően úgy ítélte meg, hogy a német szabályozás diszkriminatív, ennél fogva az sérti az uniós jogot.

[12] Lásd a 75/19. számú sajtóközleményt, valamint a C-591/1. sz. ítélet összefoglalóját.

[13] A Bíróság ítélkezési gyakorlatáról lásd még többek között: Varga, 2017; Blutman, 2020.

Ebben az esetben az Európai Unió Bírósága komoly kérdésekkel szembesült az állami hatáskörökkel és azok immateriális határaival kapcsolatban is. Az Európai Bíróság az ítélet 44. pontjában arra a következtetésre jutott, hogy az intézkedéseknek halmozott hatásai vannak, mind időlegesen, mind hatáskörök és érintett szakpolitikai kérdések tekintetében, mivel a gépjárműadó-mentesség alkalmazása a német jogban infrastrukturális díj kivetéséhez kötött. Másodszer, az EUB megvizsgálta a fent említett – gazdaságosabb – hátrányos megkülönböztetés perspektíváját is. Az ítélet 47. pontjában az Európai Bíróság megállapította, hogy meg kellett vizsgálni, hogy a szóban forgó nemzeti intézkedések együttesen eltérő bánásmódot állapítanak-e meg az állampolgárság alapján. Az EUB azt is kijelentette, hogy emlékeztetni kell a tagállamokat arra, hogy az állampolgárság alapján történő megkülönböztetés tilalmának általános elve, amint azt az EUMSZ 18. cikkének első bekezdése rögzíti, nemcsak az állampolgárság alapján történő közvetlen megkülönböztetést tiltja, hanem a hátrányos megkülönböztetés minden közvetett formáját is, amely más megkülönböztetési kritériumok alkalmazásával valójában ugyanahhoz az eredményhez vezet!^[14] Ez már most is széles körű, kiterjesztő értelmezés, amely eseti alapon újra és újra alkalmazható, és a megkülönböztetés elleni jog területének továbbfejlesztését alapozhatja meg a jövőben. A 41. pontban a Bíróság megalkotta érvelési szabályának jogalapját. Ebből következik, hogy jelen esetben a szóban forgó nemzeti intézkedéseket az EUMSZ 18. cikkének első bekezdése alapján csak annyiban lehet megvizsgálni, amennyiben azok olyan helyzetekre alkalmazandók, amelyek nem tartoznak az EU-szerződés által a megkülönböztetésmentességre vonatkozóan megállapított különös szabályok hatálya alá.

Véleményünk szerint vitathatatlan, hogy a jármű költségei tekintetében az adó és az autópályadíj az adóalanyra háruló halmozott terhet jelenthet. A külön díj és adó együttes kezelésének kumulatív hatásai miatt az EUMSZ 18. cikkében az állampolgárságon alapuló eltérő bánásmód elvének megsértését állapította meg a Bíróság. Az adózás tekintetében a tagállamok hatásköre elsődleges, ezért a Bíróság döntése megkérdőjelezhető lehet az ügy ezen dimenziójában. A Bíróság a diszkrimináció tilalmára vonatkozó alapelvet nagyon szigorúan kezeli ítélkezési gyakorlatában általánosságban véve, így megköveteli az annak való megfelelést az adózást érintő ügyekben is, függetlenül a tagállamokkal való hatáskörmegosztás kérdésétől.

Az EUB környezetvédelmi szempontból is megvizsgálta a német rendelkezést a „szennyező fizet” elv alapján, és arra a következtetésre jutott, hogy ezt az elvet a gépjárműadó alóli mentesség is aláásná, mivel csak a Németországban nyilvántartásba nem vett úthasználókra vonatkozik. Meglátásunk szerint ez abból a tényből fakadhat, hogy Németországban értelemszerűen a német adóalanyok fizetnek adót, így Németország ha szeretne, sem tudna adókedvezményt bizto-

[14] Lásd ebben a kérdéskörben: Bressol és társai ítélet, 2010. április 13.

sítani más tagállamok adófizetői számára. Itt álláspontunk szerint nincsenek összehasonlítható helyzetben a német és nem német adófizetők, így diszzonáns őket egy szempont szerint vizsgálni.

Végezetül kijelenthető, hogy ez az eset azt is jól szemlélteti, hogy az egyenlő bánásmód követelménye – a megkülönböztetés tilalma (EUMSZ 18) – nagyon erősen jelen van az uniós jogban (beleértve az adózásra vonatkozó közös szabályanyagot is). Ez a legtöbb belső piaci eset kiinduló pontja. Ezzel indokolható az, hogy az EUB tágabb értelmezésében is jelentős szerepet kap a diszkrimináció általános hatása a polgárok helyzetére. Az ügy kimenetele kevésbé érdekes álláspontunk szerint, mint a főtanácsnok és a Bíróság érvelése közötti diszzonancia. Utóbbi rendkívül ritkán fordul elő, és megmutatja az ügy különféle dimenzióit: a tagállamok és az EU közötti hatáskörök megosztásához kapcsolódó jogértelmezési különbségeket, a diszkrimináció értelmezhetőségi mezsgyéjének szintjeit, valamint a szabályozások értelmezésének módszereit (önállóan, más szabályokkal együttesen). Ezen túl, az adózástól a környezetvédelem elveinek egyes kérdései is beemelésre kerülnek, amely a hatásköri kérdéseket tovább árnyalja jelen ügyben. Ami tudományos berkekben tevékenykedők számára relevanciával bírhat, az a főtanácsnok érvelésének tudományos alapjaiban, a letisztult, elméleti kérdéseket tisztázó okfejtésben keresendő – szemben a Bíróság rendkívül gyakorlatias meglátásaival. Annyi biztos, hogy a Bíróság ítélete még hosszú időre témát szolgáltat a fent említett kérdésekkel foglalkozó jogász számára.

IRODALOM

- Blutman László (2020): *Az Európai Unió joga a gyakorlatban - a Brexit után*. HVG-ORAC, Budapest.
- Erdős Éva - Kiss Lilla Nóra (2021): Creeping extension of EU competences or textbook exception that proves the rule? Some remarks on C-591/17., Austria v Germany case. In: *European Integration Studies*. 15:1. (Elérhető: <http://real.mtak.hu/142140/>. Letöltés ideje: 2022. június 17.).
- Kirst, Niels (2019): A Bíróság ítélete a C-591/17 (Ausztria kontra Németország) ügyben, avagy miért diszkriminatív a német gépjármű-matrica-rendszer. In: *European Law Blog*. (Elérhető: <https://europeanlawblog.eu/2019/06/27/the-courts-judgement-in-c-591-17-austria-v-germany-or-why-the-german-light-vehicle-vignette-system-is-discriminatory/>. Letöltés ideje: 2022. június 17.).
- Papp Mónika (2021): Tagállami érdekek, belső piaci szabadságok és az Európai Bíróság joggyakorlata. In: *Állam- és Jogtudomány*. 2021/1. sz.
- Somssich Réka (2016): *Egységes jog - egységes értelmezés?: Az uniós jog értelmezése a tagállami bíróságok szintjén*. ELTE Eötvös József Kiadó, Budapest.
- Varga Zsófia (2017): *Az EU-jog alkalmazása: Kézikönyv gyakorló jogászoknak*. Wolters Kluwer, Budapest.
- Várnay Ernő (2017): A tagállamokkal szembeni kötelezettségszegési eljárások jogiasodása az Európai Unióban. In: *Tézisek*. Debrecen. (Elérhető: http://real-d.mtak.hu/1140/1/dc_1480_17_tezisek.pdf. Letöltés ideje: 2022. május 6.).

ÍTÉLETEK JEGYZÉKE

- A 141/78. sz., Franciaország kontra Egyesült Királyság ügy.
- A C-388/95. sz., Belgium kontra Spanyolország ügy.
- A C-145/04. sz., Spanyolország kontra Egyesült Királyság ügy.
- A C-364/10. sz., Magyarország kontra Szlovákia ügy.
- A C-457/18., Szlovénia kontra Horvátország ügy.
- A C-121/21., Cseh Köztársaság kontra Lengyelország (Mine de Turów) ügy.
- A C-226/15. P. sz., Apple and Pear Australia Ltd és Star Fruits Diffusion kontra az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO) ügy, ECLI:EU:C:2016:582.
- A C-73/08., Bressol és társai ítélet, EU:C:2010:181.

Szerényi Gábor, Keresztény állam, semleges állam

- BARTKÓ RÓBERT habilitált egyetemi docens
SZE DFK Állam- és Jogtudományi Kar
- ERDŐS ÉVA tanszékvezető egyetemi docens
ME Állam- és Jogtudományi Kar
- FILÓ MIHÁLY egyetemi adjunktus
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
- KISS LILLA NÓRA kutató
ME Állam- és Jogtudományi Kar
- KISS MÁTÉ JENŐ PhD hallgató
ELTE Állam- és Jogtudományi Kar
- KUKORELLI ISTVÁN professor emeritus
SZE DFK Állam- és Jogtudományi Kar
- KÖBEL SZILVIA
KGE Állam- és Jogtudományi Kar
- SZABÓ BALÁZS egyetemi tanársegéd
ME Állam- és Jogtudományi Kar
- TÓTH LÁSZLÓ egyetemi tanársegéd
SZE DFK Állam- és Jogtudományi Kar
- TURCSÁN TAMARA PhD hallgató
SZE DFK Állam- és Jogtudományi Kar
- VEZENDI-VARGA JUDIT PhD hallgató
SZE DFK Állam- és Jogtudományi Kar

Szerzőinkhez (A publikálás feltételei)

1. A Jog-Állam-Politika című referált folyóirat magyar, angol és német nyelven be-
küldött kéziratokat – tanulmányokat és könyv-recenziókat – fogad el.
 2. A kézirat terjedelme tanulmányok esetén általában nem haladhatja meg
tanulmányonként és szerzőnként az 50000 karaktert, recenziók esetén a 20000
karaktert.
 3. A szöveget A/4-es méretben kinyomtatva kérjük leadni, és egyúttal Microsoft
Word formátumban, e-mailben is kérjük mellékelni, a szerző nevének feltünteté-
sével (a cím előtt, ne lábjegyzetben!).
 4. Tanulmányok esetén kérünk a szerzőktől elektronikus formában egy kb. 15 so-
ros magyar és angol nyelvű összefoglalót (abstract), az 5-6 legfontosabb kulcsszó
feltüntetésével.
 5. Kiemelésként szövegben és lábjegyzetben is *dőlt betű* alkalmazható; kizárólag
művek és idegen kifejezések kiemeléséhez. Ritkítás, aláhúzás, vastag betű, kapitá-
lis stb. használatát kérjük mellőzni.
 6. A hivatkozásokat felső indexben, az adott írásjel után tüntessük fel, pl.:” XY sze-
rint.^{1,2} Továbbá...”. A sorrend minden esetben: idézőjel-pont-lábjegyzetjelölő vagy
pont-idézőjel-lábjegyzetjelölő, az idézés szabályainak megfelelően (részmondat
esetén idézőjel van a sor végén, utána az írásjel, egész mondat esetén előbb az
írársjel következik).
- A feloldást lábjegyzetben, az oldal alján kérjük feltüntetni, több hivatkozás esetén
pontosvesszővel:
- a) Szerző(k) vezetékneve (gondolatjellel elválasztva, azaz szóköz nagykötojel
szóköz egymás után írásával), évszám, hivatkozott oldal(ak), tehát:
Kiss, 2010, 10.; Nagy, 2020, 20. illetve Kiss – Nagy – Kovács, 2020, 20-30., 40.
 - b) Online hivatkozásnál Weboldal neve: Téma (nagy kezdőbetűvel), évszám:
Hvg.hu: Cikk címe, 2011. (linket itt ne helyezzük el, csak a tartalomjegyzékben).
7. Kiadványunkban kérjük mellőzni az i.m. (op. cit.), u.o., ibid. stb. rövidítéseket
(elfogadjuk: ld., vö.).
 8. Kiadványunkban kérjük mellőzni a titulusok (Dr., Prof., CSc. stb.) feltüntetését
mind a törzsszövegben, mind a lábjegyzetben, mind pedig az irodalomjegyzékben.
Kivétel, ha adott mű címe tartalmazza.
 9. Az irodalomjegyzék csak a hivatkozott publikációkat tartalmazza, és korlátoz-
unk ezek számát 10-15 forrás megjelölésére. Rendezzük ABC-sorrendbe.

10. Az irodalomjegyzék mindig a kötelező utolsó fejezet (esetleg bővíthet online forrásokkal, jogforrásokkal, ítéletek jegyzékével). Ezek kötelező elnevezése: Irodalom; Jogforrások; Ítéletek jegyzéke (ezeket egységesen szeretnénk a kiadványunkban szerepeltetni).

11. Az irodalomjegyzéket a tanulmány végén számozás nélkül közöljük, pont felsorolással ellátva:

a) Könyveknél: Szerző(k) teljes neve (szerk. ha van) (évszám): *Dólt cím*. Kiadó, helyiség. Például:

- Kiss Péter–Nagy Tamás (2020): *A monográfiánk*. Universitas, Győr.
- Smith, Joe–Doe, John (2010): *A handbook*. ABC Publishing, London.

b) Tanulmánykötetben, gyűjteményes kötetben megjelent szövegek:

- John, Smith (ed.) (2000): A Chapter. In: Doe, John (ed.): *A Book*. ABC Publishing, London. Tehát a név után (évszám) és kettőspont, majd cím van. Utána In kettőspont szerkesztő kettőspont, majd a kötet címe dőlt betűvel, ponttal lezárva. Végül előbb a kiadó, majd a kiadás helye.

c) Folyóiratban megjelent tanulmány esetében (figyelem! a címek után PONT szerepel):

- Kiss Péter (2011): Egy cikk. In: *Folyóirat*. 2017/12. sz. Universitas, Győr.

d) Online hivatkozás esetében a webcím (url), a megjelenés éve (ha ismert) és a megtekintés idejének feltüntetésével:

- Hvg.hu: Hitelek, 2021. (Elérhető: www.webcim.hu. Letöltés ideje: 2020. február 2.). A webcímet és a Letöltés idejét az URL után pont választja el!

e) Idézett jogszabályok esetén:

- A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény.

12. A Jogforrásokat kérjük külön listában, az Irodalom után feltüntetni.

13. Kérjük, segítsék munkánkat a címek, alcímek tekintetében az alábbiak szigorú betartásával:

A fejezet- és alcímek stílusa Cím formátumban kerüljön beállításra, az alcímeknél a listaszintet változtassuk, és lehetőség szerint lássuk el őket automatikus felsorolással az alábbiak szerint:

I. FEJEZETCÍMEK (Behúzás, római számozás, nagybetűs, Times New Roman, 12pt)

1) Alfejezetek címei (Nincs behúzás, arab számozás, nem nagybetűs)

a) Alfejezeten belül (Listaszint szerinti behúzás, arab betűs felsorolás, nem nagybetűs)

i) Alfejezeten belül (Listaszint szerinti behúzás, kis római betűs felsorolás, nem nagybetűs)

Kérjük, hogy a dőlt, félkövér, stb. kiemeléseket mellőzzük! Angol címek esetében az angol helyesírás szerint a szavakat (a kivételektől eltekintve, pl. névelők, prepozíciók) kezdjük nagybetűvel.

14. A (fekete-fehér) táblázatokat és ábrákat megfelelően formázva, a forrást feltüntetve, képaláírással ellátva kérjük feltüntetni. A szövegbe építve és külön fájlként is kérjük elküldeni. A hivatkozásra vonatkozó kikötéseket (név, évszám, oldal-szám) itt is kérjük betartani. Példa képaláírásra:

1. ábra: Az ábra tartalma (Forrás: Kiss-Nagy, 2010, 40.)

15. A szerkesztőségbe beérkezett – formailag megfelelő – kéziratokat a szerkesztőség előzetes szűrése után két opponensnek küldjük ki. Az opponensek a szerzők nevének feltüntetése nélkül kapják meg a kéziratokat. A közlés feltétele a két opponens támogató véleménye. Az opponensek által javítandónak értékelt kéziratokat átdolgozásra visszajuttatjuk a szerzőkhöz. A két opponens egybehangzó elutasítása esetén a kéziratot nem publikáljuk. Az opponensi vélemények be nem érkezése esetén a szerkesztőség saját hatáskörben dönt a publikálásról.

16. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

17. Kérjük szerzőinket, hogy elektronikus úton adják meg, hogy milyen módon (foglalkozás, munkahely, beosztás) szeretnének szerepelni folyóiratunkban. Kérjük, a kapcsolattartás elősegítése érdekében közöljék elérhetőségeiket (telefonszám/mobilszám, e-mail cím).

Köszönjük, hogy megfelelően előkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat,

Szerkesztőség

TÁMOGATÓINK

UNIVERSITAS-GYŐR
NONPROFIT Kft.

Universitas-Győr Alapítvány

Deák Ferenc Állam-
és Jogtudományi Kar

Batthyány Lajos Jogász Szakkollégium

- ◆ A triázs („trriage”) történeti gyökereit a szakirodalom hagyományosan a napóleoni háborúk korára, a legendás Larrey báró hadisebészeti munkásságára vezeti vissza. A később Bonaparte személyi orvosává avanzsáló Larrey alakította ki a mozgó vagy repülő ambulanciák („ambulance volante”) rendszerét, amellyel a harcstérről elsőként a még menthető sérülteket menekítették ki, elkülönítve a könnyű vagy reménytelen esetektől. A német nyelvű források a sebesülések osztályozására a II. Frigyes Vilmos porosz király által jegyzett tábori kórházi rendtartást hozzák példaként. A triázs mint eljárás szabályainak egyértelmű rögzítése Charles Spire és Pierre Lombardy francia katonáorvosok nevéhez fűződik, akik 1925-ben megjelentették az egészségügyi ellátás háborús időkből történő megszervezését tárgyaló tanulmányukat. | Filó Mihály – Kiss Máté
- ◆ A hazai büntetőjogi dogmatika kiindulópontja, hogy egy adott emberi magatartást büntetendővé nyilvánítani kizárólag törvényben lehet. A „*nullum crimen* tétel”, mint a büntetőjogi legalitást kitöltő elv, a jogbiztonság elvének megtestesülése, nemcsak széles szakirodalommal bír, de a hazai tankönyvirodalomban is töretlenül jelen van. Az elvet a COVID-19 vírus okozta pandémia miatt kihirdetett veszélyhelyzeti jogalkotás elsőként törte át hazánkban, amennyiben Magyarország Kormánya elfogadta a 220/2021. (V.1.) Korm. r.-t (a továbbiakban: Rendelet). A Rendelet a védettségi igazolással való visszaélés elleni fellépés érdekében bűncselekménnyé nyilvánította azokat a magán- és közokiratokkal kapcsolatos visszaélészerű magatartásokat, melyek a védettségi igazolványok kiadásához kapcsolódtak. | Bartkó Róbert
- ◆ A babaváró támogatást 2019. július 1-én vezették be a családvédelmi akcióterv részeként. Vagyis egyfajta családpolitikai eszközről van szó, melynek célja a gyermekvállalás és gyermeknevelés támogatása. Amennyiben a hazai családtámogatás rendszerében kívánjuk elhelyezni eme jogintézményt, akkor azt mondhatjuk, hogy ez az állam által nyújtott direkt pénzübeli támogatások közé tartozik, melyek nem alanyi jogon járnak, nem is biztosított jogviszony meglétének alapulnak, hanem azokat a támogatást igénylő által vállalt egyéb kötelezettség teljesítése függvényében bocsátja rendelkezésre az állam. A babaváró támogatás – vagy, ahogy a köznyelvben elterjed: babaváró hitel – egy állam által támogatott, szabadon felhasználható, speciális hitelkonstrukció. | Vezendi-Varga Judit
- ◆ A magyar országgyűlés 2011. április 25-én fogadta el az Alaptörvényt, és még abban az évben új egyházügyi törvényt is alkotott (a lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 2011. évi CCVI. törvény, rövidítése: Ehtv.). Az Alaptörvény preambuluma (Nemzeti Hitvallás) utal Magyarország keresztény hagyományaira, a kereszténység nemzetmegtartó szerepére. Az Alaptörvény az állam és az egyházak kapcsolatának – a rendszerváltáskor kihirdetett jogállami Alkotmány révén megvalósult – barátságos elválasztási modelljét az állam és az egyházak közösségi célok érdekében történő együttműködésének irányába mozdította el. Az Alaptörvény kimondja továbbá, hogy a vallási közösségek önállóak, tehát autonómiával rendelkeznek. A hatályos Ehtv. a preambulumban deklarálja az állam világnézeti semlegességét, és a vallási közösségeknek négy különböző jogi státusz szerinti szabályrendszerét állítja fel. Mind az Alaptörvényt, mind pedig az Ehtv.-t többször módosította az Országgyűlés. A tanulmány az Alaptörvény 7. és 9. módosítása kapcsán – a keresztény kultúra és az állam világnézeti karakterének kontextusában – történeti, jogdogmatikai és gyakorlati megközelítésben jár körül aktuális alkotmányossági kérdéseket. | Köbel Szilvia

